

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Holland=
Falsters
historiske
Samfunds

ARBOG

for

M D M X V I I I

Lolland-Falsters
historiske Samfund

Aarbog VI
1918

Indhold.

Fhv. Kantor <i>Viggo Holm</i> :	
Nykøbing Kirke og dens Omgivelser. III.....	1
Cand. <i>Kai C. Uldall</i> :	
Indberetning om den økonomiske Tilstand paa Lolland-Falster 1735	34
Fhv. Overlærer <i>Th. J. Hansen</i> :	
Træk af dagligt Liv i en lollandsk Landsby. III.....	88
Frk. <i>Astrid Paludan-Müller</i> :	
Generalmajor Joh. Fr. Classen 1725—1792.....	99
Fhv. Viceskoleinspektør <i>P. Petersen</i> :	
Ourupgaards Historie	117
<i>Mindre Møddelelser</i> :	
Minder fra Gåabense ved Gaardejer <i>Jens Stub</i>	127
Loll. Selvejerbønder i 18. Aarh., ved Seminarielærer <i>Karl Ras-</i> <i>mussen</i>	128
Fra Nakskov gamle Raadhus, ved fhv. Overlærer <i>Hans Ras-</i> <i>mussen</i>	130
Rytterdistriktets Ophævelse 1766, ved Frk. <i>Astrid Paludan-Müller</i>	132
Falsterske Rim, ved Frk. <i>Helene Strange</i>	133
Overtro fra Thoreby, ved Kustode <i>J. Olsen</i>	136
Fra Bogverdenen, ved <i>A. Hk.</i>	137
Frk. <i>Helene Strange</i> :	
Det falsterske Præstemord. Sagens Aktstykker	143
Aarsberetning	180
Tillæg til Medlemslisten	182

Nykøbing Kirke og dens Omgivelser.

Af Viggo Holm.

III (Slutning).

Hvor meget der er kommet ind ved de nævnte Kollektur midt i 1600-Tallet, og hvorledes Beløbet er anvendt, ved jeg ikke; de Regnskaber, jeg kender, gaar fra 1658—80 med Afbrydelser, hvorefter der først fra 1705 findes fortløbende Regnskaber, som udviser hvert Aars løbende Indtægter og Udgifter. Et betydeligt Beløb medgik til Vedligeholdelsen af Præstegaardene, Organisthuset og *Lærernes „Kamre“*.

Disse sidste beskrives 1682 saaledes: „Skolens trende Kamre, som Kirken holder vedlige, og en Rektor med tvende Kolleger haver deres Værelse udi, des Biugt bestaaende udi 8 Fag enkelt (∴ eenetages) Hus, ud til Gaden Sten- og ind til Pladsen Lervægge, takt med Sten: 30 Rdl.“ I denne Be-

skrivelse, efter den saakaldte Grundopmaalingsbog (Grundtaksten) synes Værdien sat noget lavt, thi 1678 havde dog Rektorens Halvdel af Huset faaet en Reparation, som kostede 50 Sld. Façaden havde staaet paa Fald og maatte efter Øvrigheds Befaling nedbrydes. Foroven var en Karnap, formodentlig med Udsigt over den dengang høje Kirkegaardsmur, forneden et Bislag, og ved Genopførelsen ønskede Rektoren, Mester Simon, at der tillige skulde opsættes en Vindeltrappe (rimeligvis op til Karnappen); hertil brugtes 8 svenske Deler (Bræder) à 1 Mark 8 Sk. samt et Stykke af en udtjent Skibsmast, som købtes for 1 Sld. Der nævnes Rektors Studereværelse, Stuen, ja endog Salen (!). Hørernes Boliger var ligesom de fleste Huse i Byen uden Forstue; den ene af dem, som kaldtes Konrektors Kammer, ses at have haft et lille Sprinkelværk udenfor Indgangsdøren. Residenserne var uden Køkken, da samtlige Fæller spiste i Hospitalet.

Lærerne var af gode Grunde ugifte, indtil Magister Høyelse 1692 brød Isen, giftede sig med Enken efter den rige Sognepræst og blev en holden Mand, der kunde købe en Gaard i Langgade. Hans Eftermænd opgav nu ogsaa i Reglen Ungkarlelivet; men det bragte øget Byrde for Kirken, som maatte yde dem aarlig Husleje (24 à 30 Rdl.), og værre blev det, da ogsaa Hørerne fandt paa at gifte sig og trænge til Huslejhjælp; mere end 10 à 12 Rdl. aarlig fik de dog ikke at rutte med til det Brug. Organisthuset havde i over 40 Aar været udlejet til den danske Skoleholder, men 1726 ønskede en ny Organist at bo i Huset, som da maatte grundigt istandsættes. Skolens Boliger var derimod omsider blevet saa skrøbelige, at de ikke længere lod sig vedligeholde, de maatte nedbrydes 1747, og Kirkeværge Jørg. Thuesen paatog sig for 950 Rdl. at opføre en ny Bygning, som 1761 beskrives saaledes: „Residensen . . . paa Hjørnet af Raadstuestrædet og store Kirkestræde bestaar til Raadstuestrædet [af] Gavlen 14 Alen og til Kirkestrædet 22½ Alen lang tillige med Gavlen paa den vestre Side 14 Alen bred, alt af ny Grundmur bygt, 5 Alen højt med Stentag: 1000 Rdl. Nok i

Gaarden ud til Raadstuestrædet 9 Fag gammelt Bygt af Mur- og Bindingsværk med Stentag, 100 Rdl.“ 1771 tilføjes, at Hovedhusets Tagværk udgør 9 Fag. Kun et Par af Høerne boede nu i denne Fribolig.

Efter gammeldags Opfattelse var der intet at indvende mod dette Forhold, Skolen betragtedes som Kirkens Datter, og desuden virkede jo Lærerne i Kirkens Tjeneste: Rektor som Kordegn og Høerne som Prædikanter ved Aftensangstjenesterne. De roses ikke for Iver i denne Tjeneste; Ornat kunde de ikke bære, men en Tid optraadte de dog, naar de fungerede, med et ydre Tegn, som mindede derom, saaledes noteres 1677 $2\frac{1}{2}$: „Købt til en Præstekrave til Høerne fint Kramlærred $2\frac{1}{16}$ Alen 1 Sld. 3 Mark 12 Sk., $\frac{1}{2}$ Kvarter Sles (o: schlesisk) Lærred til Linning 3 Sk., Syløn 1 Mark 8 Sk.“ Denne Krave synes at have gaaet paa Omgang.

Her som andetsteds i Stiftet udbetaltes af Kirken 15 Sdl. i Rejseomkostninger til en ny Kapellan, naar han drog til Odense for at prøves og præstevies, indtil Biskop Kingo begyndte at afskaffe denne Skik. Dette indtraf dog kun med flere Aars Mellemlum, men hvad der hvert Aar gentog sig, var Omkostningerne ved den „Fortæring“, som fandt Sted ved Bispevisitationen. For Kirkens Regning købtes saaledes 1662: 1 Td. Rostockerøl til 7 Sld. 3 Mark 8 Sk., rinsk og fransk Vin for 6 Sld. 3 Mark 6 Sk., Gewürtze 3 Sld. 3 Mark 2 Sk. og 1 Ott. Smør 2 Sld. 1 Mark; en anden Gang købtes paa Apoteket Speceri, indsyltet Tøj og Akvavit for 9 Sld. 12 Sk. m. m. Udgift til Brød, Kød, Fisk o. l. nævnes aldrig, saa stedlige Værter har vel gæstfrit tilvejebragt saadant. Det ser jo nok lidt sært ud, at der f. Eks. 1680 foreligger Opskrift paa de nævnte Varer for 22 Sld. 2 Mark, hvilket var mere end Halvdelen af, hvad der kunde indbringes af Aarets Landgilde (34 Tdr. Byg à $4\frac{1}{2}$ Mark og $1\frac{1}{2}$ Ott. Smør à 3 Sld.), men det var nu engang en hævdvunden Skik; misvisende er det dog, naar der siges, at alt dette anskaffedes „til Bispens Behov“, thi i de 2 à 3 Dage „Sessionen“ varede, forelaa der saa mange Sager fra By og Land til Biskoppens Afgørelse, at der saa vist ikke var levnet Tid

til Deltagelse i Bordets Glæder. Antagelig „fortæredes“ de gode Sager ved Fællesspisning af samtlige Embedsmænd i Kirke, Skole og Hospital, som i Forening med Biskoppens Famulus (Fuldmægtig) rimeligvis har haft et brydsomt Arbejde med at hitte Rede i de vidtløftige Regnskaber, der just ikke altid var mønsterværdigt affattet; enkelte Regnskabsposter savnes undertiden, men disse er der forhaabentlig under Revisionen mundtlig gjort Rede for. Under Arbejdet er der vel nok følt Trang til at fylde Ølkanderne, saa man sagtens kunde faa Has paa en Tønde Rostockerøl.

Efter et omtrentligt Skøn paa Grundlag af det ældste Regnskabsmateriale udgjorde *Kirkens Aarsindtægter*, hovedsagelig ved den fornævnte Landgilde, Udlejning af Stolestader og Begravelser, næppe stort mere end 200 Sld. Herfra gik Lønningerne til Organisten (80 Sld.) og Klokkeren (20 Sld.), med det tiloversblevne skulde de øvrige Aarsudgifter dækkes; til større ekstraordinære Udgifter var der intet.

Kirken ejede dog Jord. Sandt nok, men den kunde ikke gøres indbringende. Hver af de 7 Haver, Kirkens Smaajorder, gav saaledes 1658 kun 1 Mark 4 Sk. ved at udlejes, næste Aar 1 Mark, og snart efter nævnes de ikke mere, de er vel ligesom andre Smaaejendomme, som efterhaanden forsvinder fra Regnskaberne, blevet realiserede. En anden Jordejendom er, i alt Fald delvis, bevaret til vor Tid. 1654 skænkede Oberstltn. Gabr. Regensburg (Mindetavle paa Nordvæggen ved Koret) til Kirken al den Jord i Byens tre Marker, der havde ligget til hans Gaard i Slotsgade, tillige med en Jord i Strandmarken, som Prins Christian havde „foræret og bebrevet ham“,¹⁾ Rebningssedlen for dette sidste Jordstykke udviste en Udstrækning paa Nord- og Sydsiden af 96 og 76 Favne, i østre og vestre Ende 39 og 41 Favne; Størrelsen af den øvrige Jord kendes ikke. G. Regensburg gav tillige 50 Rdl. til Vedligeholdelse af sit Familiegravsted; men hvis man tror, at dette Pengebeløb kun var ringe, sammenlignet med al den rare Avlsjord, tager man fejl. De

¹⁾ Noterne til denne Afhandling findes Side 30—33.

50 Rdl. indbragte dog en Aarsrente af 3 Rdl., mens Jorden i mere end en Snes Aar kun kunde udlejes til 6 Mark om Aaret, ja i 1680 og oftere vilde overhovedet ingen leje den, man vidste knapt, hvor den var! Et talende Bevis herpaa er en mærkelig Optegnelse i Regnskabet 1711^{1/5}—1712^{1/5}: „Som der blandt Kirkens Breve er funden hos Værgen en Kopi af et Skøde, som sal. G. Regensburg haver udgiven paa en Del Jorder og en Eng i Nykøbing Marker beliggende . . . Originalen maa findes i Kirkens Skab. Samme Jorder og Eng haver en Tid lang været Kirken frakommen, men efter Forespørgsel fornummet nogle Jorder at være i Behold, derpaa taget tvende Borgere, som Markerne var bekendt, og befunden nu at være i Behold i Sømarken 3 Stkr. Jorder paa 7 Skpr. Kornsæd, i Mellemmarken 2 Stkr. paa 6 Skpr. Land og i Strandmarken en Eng efter Skødets Formeldning. Samme Jorder haver Sr. Iver Rosenfeldt lejet og svarer deraf aarlig til Kirken, som her forrige Aar er betalt, og anføres 1 Rdl. 4 Mark.“ Gavebrevet nævner *ikke* en Eng i Strandmarken, hvad der kunde tyde paa, at Jorden paa dette Sted i 1711 har henligget udyrket. I vor Tid behøver man ikke at udnævne tvende helbefarne Borgere til at finde Jorden, her ligger nemlig Byens nye Kirkegaard. Dette Skøde har man oftere forgæves ledt efter, sidst i 1866, da man skulde godtgøre Kirkens retslige Adkomst til Jorden; ved et rent Tilfælde fandt jeg det adskillige Aar efter, det viste sig at være et Pergamentbrev med 5 vedhængende Vokssejl i Kapsler.³⁾

Senere overlodes Brugen af Kirkejorden frit til Kirkeværgen som „Løn og Erstatning“, hvad der var ganske praktisk, for saa vidt som man *da* turde forudsætte, at han vilde paase, at Jorden var i Behold, ligesom man ogsaa derved undgik det idelige Kævl om, hvad han havde til Gode for Umag og Skrivematerialier.

Hofholdningen paa Slottet ophørte ved den brave Dronning Charlotte Amalies Død 1714. Hun var af en streng, reformert Retning og saaledes uden Føling med Kirkelivet i

Nykøbing. Paa Slottet lod hun fra den 69 Alen lange Dansesal afdele et Kapel, da Slotskirken ikke ret huede hende. Med de Stole i Byens Kirke, som Hoffet før havde benyttet, gik det nu, som det bedst kunde, indtil Stiftamtmand Reichow fandt, at der burde være Orden i Tingen, han udstedte 1725 ^{19/7} følgende

„Reglement og Anordning hvorledes de til Slottet hørende Stole i Nykøbing Kirke af Slots- og Amtsbetjentene herefter beklædes skal:

For Mandskabet.

Nr. 1. Den første Stol er det høje Herskabs ved Koret.
 Nr. 2. Stiftamtmanden og Husfogden. Nr. 3. Amtmanden og Regimentskriveren. Nr. 4. Gartneren, Hofsmeden, Tapetmageren. Nr. 5. Snedkeren, Glarmesteren, Udrideren, Portneren. Nr. 6 og Nr. 7 bortlejes. Nr. 8. Vandmølleren, Nørre Ladegaards Folk. Nr. 9. Stiftamtmandens Fuldmægtig og Kaptajn Ellermanns Folk.

Paa Kviñdesiden (i lige Maade fra Koret af at regne).

Nr. 1. Den første Stol er det høje Herskabs. Nr. 2. Amtmandens, Regimentskriverens, Husfogdens Fruentimmer. Nr. 3. Oldfruens, Gartnerens, Murmesterens, Tapetmagerens, Glarmesterens, Klejnsmedens [Fruentimmer — det maa have været en Dobbeltstol!] Nr. 4. Vandmølleren, Hofsmeden, Snedkerens og Fiskerens. Nr. 5. Nørre Ladegaards Kvinder og Piger. Nr. 6. Stiftamtmandens Piger i den lukkede Stol paa Mandfolkesiden lige for Fonden.“

Dersom ikke den egentlige Hofholdning var ophørt, skulde et større Antal Hoffunktionærer have haft Plads, og endda var det ikke saa faa Stole, Kirken var afskaaret fra at faa udlejet.

Den Del af Reglementet, som vedrørte de øverste Stole, var mest udsat for at blive overtraadt. Det havde mindre Betydning, at Husfoged Nolte 1742 bad Stiftamtmand, Grev Raben om at maatte forsyne deres fælles Stol med Tralværk, „ikke højere end det, som findes omkring det kgl. Herskabs Stol for ej at betage de bag ved staaende den

fulde Prospekt til Koret“. Husfogden har vel tænkt, at han paa den Maade kunde faa en hyggelig Familiestol i denne pietistiske Tid, da alle *skulde* gaa i Kirke, og han anfører da ogsaa, at hans opvoksende Børneflokk vanskeligt kunde finde Plads, men skynder sig at tilføje, at — selvfølgelig maatte Familien fortrække, naar Grev Raben selv var til Stede. Dette indtraf dog vist sjælden, da han boede paa Lolland, hvor der i mere end een Kirke stod en Herskabsstol til hans Raadighed; og saa var det jo ogsaa kedeligt for Husfogden at sidde der alene med Tanken paa, at hans Familie gik om for at lede efter Plads. Dette jævnedes vel nok, men en Sag af vanskeligere Art indtraf 1750. De for Kongehuset bestemte Stole var i de Aaringer uden videre taget i Brug af Officererne for de indkvarterede Ryttere tillige med Indrulleringschefen, Kapt. Stibolt; men saa fik Nykøbing Amtmand Rosenørn den kedelige Kaprice at sende Bud efter Nøglerne, lade Laasene forandre og tillade sin Hovmester (Huslærer) og Françæse (Fransklærerinde) at tage Plads i Stolene, skønt han havde sin egen lukkede Stol foruden en af de øverste Stole til sine Domestiker. Stibolt begærede nu, at Stiftamtmanden som øverste Kirkepatron skulde hjælpe ham ind i Stolen igen. Det var en ret ubehagelig Sag, for Rosenørn var en ilter og stridbar Mand, som i sin Tid havde hævdet, at han som Amtmand i Nykøbing Amt var rette Arvtager efter den fordums Lensmand i Nykøbing, og derved udvirket, at Stiftamtmanden havde maattet søge Afsked som Medlem af Hospitalsdirektionen, og nu kunde han maaske faa i Sinde at hævde, at han som Efterkommer af den fordums Slotsherre var den, som alene i de kongeliges Fraværelse havde Bestemmelsesret over de til Slottet hørende Stole. Udfaldet kendes ikke, men det fremførte viser, at der dengang kunde indtræffe Bryderier, som heldigvis er ukendt i vor Tid.

Imod Midten af 1700-Tallet indtraf en alvorlig Nødstand, Kirkens *Brøstfældighed* viste sig paa flere Maader, og især var det galt fat med Taarnet. Dette var i sin Tid foroven

blevet forsynet med, hvad der vel maa kaldes en Vægtergang, 1670 ^{18/7} noteres: „ . . . lod jeg mure Carnattet (Karnappen) paa den søndre Side af Taarnet“. Anbringelse af en Karnap selv paa en saa ringe Hytte som Rektorens ældste Residens synes at have været moderne, saa Taarnet da ogsaa maatte have en saadan arkitektonisk Prydelse, der just ikke skulde bidrage til at styrke Murværket.

Hjælp var fornøden, Laan kunde ikke faas, og de Smaa-forsøg, som Byfolket gjorde paa at raade Bod paa Tingene, hjalp ikke. Først prøvede man at stille Pligtfolk (ligesom ved Vejforbedring), men det blev det rene Kludder, og Borgerne forlangte da selv, at der skulde skaffes Penge ved Paaligning. Heller ikke det lykkedes; thi da der i 1745 i første Omgang skulde rejses 60 Rdl., maatte Borgmester Green begære Approbation paa Udpantning for henvend Halvparten, „skønt man maatte formene, at det skulde være som en kærlig Pligt at erlægge“. Da Tilstanden forværredes, bød Stiftsøvrigheden, at Kirkeinspektionen skulde indgaa med en Forestilling til Kongen om Hjælp, hvorhos et Overslag medfulgte. „Blandt andre kraftige Motiver“ erindredes om Obligationen af 1652 ^{19/3} paa de 2125 ^{1/2} Rdl. (Aarbog 1917 S. 20), „samme Kapital var da (i: 1652) destineret til et nyt Kirketaarn at opbygge, hvortil Grundstenene alt var hugne, men siden blev solgte og Byggearbejdet standset, da Kapitalen ikke blev betalt“. ³⁾ Ansøgningen naaede ikke frem til Kongen; Statsminister Holstein, som nok oftere traf Afgørelse paa egen Haand, meddelte underhaanden Grev Raben, at den kgl. Bygningskommission havde fundet Overslaget for højt, et billigere burde udarbejdes; Gældsspørgsmaalet berørte han ikke.

Imidlertid viste det sig, at Gudstjenesten begyndte at lide under, at det gamle Orgel ikke længer kunde „gaa“ uden en Reparation, ligesom Udbygningen ikke kunde staa længere, den lod sig end ikke reparere. ⁴⁾ Saa vaagnede endelig den slumrende Pligtfølelse. Borgerne sammenskød 215 Rdl. for at faa Gang i Tingene og faa Orgelet flyttet. Efter forgæves Forhandling med en Orgelbygger fra København og en anden

fra Norge enedes man 1757 med Orgelbygger Svane fra Langeland; han fik 280 Rdl. for Istandsættelsen og 94 Rdl. til sig selv og en Medhjælper for Flytningen til et nyt Pulpitur, som Slotsmuremester Trap opførte over Kirkens Hovedindgang, og som ogsaa kostede 280 Rdl., hvortil kom 72 Rdl. for Malerarbejde og 30 Rdl. for Orgelfløjene. Flere af disse Beløb udviser, efter Datidens Prisforhold, at det mere end hundredaarige Værk har været af en betydelig Størrelse. Rhode meddeler (II 53), at Orgelet paa sin nye Plads gav en smuk Anseelse og anfører følgende Vers, der til Minde om Begivenheden forfattedes af Sognepræsten, Provst Wederkinch og opskreves „langs under Rykpositivet“:

Ved Zions Sang med Orgelklang vor Zions Konge æres,
derfore gav hver høj og lav, som her i Zion læres,
til Orgelkor sin Gave, for den samme Gud dem give
al Naade, Fred, Lyksalighed, hans Tempel de forblive,
som nynner her paa Sangen der, de skal for Lammet kvæde!
ej Orgelklang men Englesang skal høres der med Glæde!

Dette var dog Smaating mod det, der forestod. 1758 ⁶/₆ skrev Inspektionen til Stiftamtmanden, at Taarnet truede med Fald, Kirken og Klokkerne til ubodelig Skade, *ja en Del var alt nedfaldet*; ingen vovede sig op i Taarnet for at ringe, man maatte om Søndagen sammenkalde Menigheden ved Stodderfogden, udrustet med en Haandklokke. Klog af Skade bad man Greven om personlig at tale med Kongen. Det hjalp. ¹³/₁₀ resolverede Kongen, at der maatte ombæres Kollektbøger og gives 1 Rdl. af hver Kirke i Danmark og Norge.

Man haabede paa en rigelig Pengestrøm og planlagde endog Opførelsen af et helt nyt Taarn ved Kirkens vestre Ende, men maatte omsider nøjes med paa den nedre, solidere Del af det gamle Taarn at forhøje dette og i St. f. Sadeltaget at opsætte et kobbertækket Spir; Stenstørrelsen viser tydeligt, hvor det nye Murværk begynder.

Først 1766 ¹⁴/₆ naede man at fejre Festen for Arbejdets Fuldførelse. I Københavns Adressekontors Efterretninger (1766 Nr. 93) kan læses om, hvordan den første Del af

Højtideligheden forløb helt dramatisk. En talrig Forsamling med Kirkens Direktører og Inspektører i Spidsen var Vidner til, at Blytækkeren og Tømmermesteren oppe fra Taarnet, efter at Fløjen og Kuglen med andre Sirater var opsat, „drak adskillige Skaaler med Lykønskninger“ og udraabte dette Vers:

Dette Taarn med sit Spir til Guds Ære, Kirkens Sir, Menighedens Nytte; Klokkerne, hvis Lyd og Klang høres skal til Kirkegang, alt Gud selv beskytte! Kirken, Kongen, Landet Fred, Byen al Lyksalighed ønskes af det høje her fra dette høje Sted. Gud og min' Arbejd're med Naade, Held tilføje!

Samtidig afleverede Præsten Chr. H. Biering i Aastrup følgende historiske Mindedigt:

Det Spir, som knejser her, er foranstaltet vorden (1758),
 da femte Frederik var Folkets Lyst i Norden,
 da Rabe, Stiftets Tolk, bestyrte Kirkens Sag
 med Ramus ejegod til hver Mands Velbehag,
 da Green og Wederkinch saa til paa Kirkens Bedste,
 Mænd, som har Pligter vist endog mod ufødt Næste;
 men da det endeligt kom frem i Kobberdragt (1766),
 var Sceptret af Gud i Christians Hænder lagt.
 Vel var det tiltænkt Sted for Kirkens vestre Ende,
 men som Kollektens Sum, den gavnmild Haand lod sende,
 ej kunde bringe frem den hele Bygnings Krop,
 man paa den gamle Grund det maatte rejse op. —
 Vil Kirkens Lemmer ej, skal Spir og Stene tale
 og for en sildig Slægt Taknemlighed afmale,
 hvad Omsorg og hvad Flid, de brave Mænd lod se,
 som for Guds Huses Sir sig viste nidkære.
 Tak, I som skrev og bad! Tak, I som rakte Hænder
 til denne Prydelse fra begge Rigers Ender!
 Den Gud, som ikke bor i Tempel bygt med Haand,
 Han bygge jer et Hus og være med jer Aand!
 Han binde Kalk og Sten, Han selv paa Spiret holde,
 at Skæbne, Tid og Storm det intet ondt skal volde;
 Hans Forsyn værge af for Spir og Hus som Skjold,
 saa det maa byde Trods til hine Skyers Vold!
 Han favne Kongen om med sine Naadesarme!
 Han over Falsters Land og Byen sig forbarme!
 Han gærde Zion ind! Han give Fred og Brød!
 Hvordan det da end gaar, saa har det ingen Nød.

Men mest festligt har det vel lydt for Menigheden, da de gamle Klokker efter 8 Aars Tavshed atter lod deres Malmrøst tone hen over Byen.

Til Taarnet medgik 5375 Rdl., og der er vel ogsaa raadet Bod paa andre Skrøbeligheder, da Kirken i disse Aar følte sig saa velstaaende som vel ingen Sinde før. De oprindelige „Taarnets Penge“, 1556 Rdl. (Aarb. 1917 S. 19), stod 1761 hos Kammerherre Krogh paa Søholt (senere Stiftamtmand), der opsgav Kapitalen; men samme Aar var Chr. Hincheldey blevet Kirkeværge, og hans opøvede Købmandsøje saa straks, at Kirken havde mere til Gode, fordi der i 52 Aar ikke var betalt Kronlogie af Renterne ($6\frac{1}{4}$ %), hvorved Kirken var gaaet Glip af 252 Rdl. 5 Mark 12 Sk. — man løb tit sur i Omskrivningen fra en Møntsort til en anden —, og det truede atter med en fed Proces, som Kirken havde ført adskillige af med magert Udbytte. Dette forebyggedes dog ved, at Krogh, skønt han kun havde haft Laanet en kort Tid, stod halvt Skade med Kirken, der nu betalte sin Gæld til Hospitalet, 550 Rdl., og endda kunde sætte 1100 Rdl. paa Rente. Men ak! allerede 1770 maatte de sidste 500 Rdl. opgives, og dermed ender Sagaen om de fra Prinsens Tid stammende Taarnets Penge.

Aaret efter har vist Stemningen ved Sessionsgildet været lidt trykket. Beløbet til Traktementet var for længst fastsat til 16 Rdl., hvad der til en Begyndelse var rigeligt, men efterhaanden som Varepriserne steg, maatte „Fortæringen“ mindskes. I længere Tid havde den fundet Sted hos Sognepræsten, derefter paa Apoteket, til sidst i Hospitalet, — og nu erfarede man, at den rent skulde ophøre. Det var Biskop Ramus, som traf denne prisværdige Bestemmelse som et af de Midler, der maatte til, for at der kunde „fremkomme Balance“, han gav ogsaa Afkald paa sin Fribefordring til Gaabense Færge, der 100 Aar før kunde faas for 3 Mark, men nu kostede 3 Rdl. 2 Mark 12 Sk., som han betalte af sin egen Lomme. Af større Betydning var det, at Kirken samtidig fritoges ikke alene for at holde Latinskolen med Lys og Varme samt at sørge for Vedligeholdelse af dens

Materiel, men alle Udgifter til Husleje for Rektor og Hørere saa vel som Istandsættelse af Skoleboligerne skulde fremtidig tages af Skolens Kasse. Dette optog Skolen meget fornærmeligt, men den, der blev glad, var Kirkeværgen, som hidtil havde haft mange Bryderier i Egenskab af en Slags Vicevært for Skolen.

Vanskelige Tider var det, og den stedlige Styrelse for-
tjente ikke altid Ros for Aarvaagenhed. Saaledes havde man ment, at 60 Rdl. af Kirkens Penge stod sikkert nok paa Rente hos Skomager Tomas Palle; men da man endelig pligt skyldigst maatte gøre Indførsel hos ham, indkom der kun 5 Rdl. 5 Sk. for hans Løsøre, og hans Hus vilde ingen gøre Bud paa ved tre Auktioner; værst var det dog, at der indløb en Skrivelse fra Kirkeværgen, der med næsten drilagtig Høflighed endte saaledes: „Nu er det min ydmygste Forespørgsel, hvad derved videre skal foretages, thi Huset er nedfalden.“

Alt tyder paa, at Kirken er blevet grundigt istandsat omkring 1766, men lige saa sikkert er det, at der uagtet alle Besparelser ikke kom den ønskede Balance. Man udpønskede da det Raad, at Staten egentlig godt kunde overlade til Kirken de 50 Rdl., som Byen aarlig fra Middelalderen havde svaret i *Jordskat*, en Afgift som Borgerne i Hundreder af Aar ikke havde kunnet forlige sig med, da den ogsaa ramte Folk uden Jordbrug; ligeledes mindede man paa ny ufortrødent om Kongens Gældsbrief af 1652 $\frac{19}{8}$. Men Kancelliet svarede 1777 $\frac{8}{11}$ med et afgjort Nej og tilføjede, at Gældsbriefet ikke længer kunde anses for gældende. Man maatte da atter gaa den kendte Tiggergang og efter erhvervet kgl. Resol. af 1779 $\frac{12}{3}$ lade ombære Kollektbøger i Stiftet.

Hvor vanskeligt det faldt at hutle sig igennem i de følgende Aar ses af en Kancellipromemoria 1803 $\frac{14}{6}$, hvori meddeltes, at Kongen $\frac{16}{2}$ s. A. havde anvist Kirken 215 Rdl. 86 Sk. til Dækning af en Brandhjelppsskat, den restede fra 1798, og 128 Rdl. 28 Sk., som den skyldte Kirkeværgen. Glæden herover blev allerede et Par Maaneder efter vendt til Sorg, da Lynet $\frac{11}{8}$ slog ned i Taarnet, og Kirken led

Skade for 335 Rdl.; man var altsaa lige nær. En god Hjælp ydede da Købmand Js. Nielsen Jensen ved at give 100 Rdl. til Kirken, hvorved den blev raadig over sin pantsatte Jord, og det paa et Tidspunkt, da denne kunde gøres mere indbringende. Værgens frie Brug deraf var allerede ophørt 1743, men endnu indtil 1762 var det ikke muligt at opnaa mere end 4 Rdl. aarlig ved at leje den ud, 1762—1802 indbragte den dog 8 Rdl. og 1802—06 10 Rdl. om Aaret; men saa — lige paa een Gang steg Lejeindtægten til 55 Rdl. aarlig. Hvad bevirkede nu dette store Opsving? Den væsentligste Grund var vel, at Byjorderne var udskiftede 1801; i faa Aar havde Avlsbrugerne lært, hvad der kunde indbringes af Jorden, efter at den fordærvelige Fællesdrift var ophævet. Ved Udskiftningen fik Kirken sin Jord, der havde ligget spredt i Byens tre Marker, samlet paa eet Sted (Strandmarken); den viste sig at udgøre o. 11 Tdr: Land, som i Tidens Løb gav en hidtil uanet Indtægt. 1828 var Forpagtningsafgiften 22½ Tdr. Byg, 1867—79: 48 Tdr. og 1879—82: 61 Tdr.; men siden har Kirken maattet bruge en større Del deraf til nye Kirkegaardsanlæg.

En anden ikke ubetydelig Indtægt stilledes snart efter i Udsigt, hvad der kun kunde hilses med Glæde, om man end temmelig længe maatte nøjes med at leve i Haabet. 1823 spurgte Kancelliet, om Kirken nogen Sinde havde faaet den Tiende, som tilkom den i Henhold til Danske Lov 2—23—10, i modsat Fald ønskedes Aarsagen oplyst. Der kunde kun svares Nej, hvorhos tilføjedes, at Kirken aldrig havde ejet Kapitaler, der satte den i Stand til i paakommende Tilfælde at undvære Hjælp fra andre Kirker. Den eneste tænkelige Aarsag, man standsede ved var, at Byen ved sær Benaadning havde været fri for at yde Tienden p. Gr. af Kostydelse til Latinskoledrengene i meget gammel Tid; men en saadan Grund var jo nu for længst bortfaldet.⁵⁾ Det var Synd at sige, at Kancelliet overilede med Retten, der hengik en Snes Aar, men *saa* toges der alvorligt fat paa Ordningen. For at erfare Borgernes Stilling til Sagen holdtes en Raadstuesamling 1844 ²⁰/₁₂, hvis Resultat dog blev mindre tilfreds-

stillende, vel nærmest fordi Ting indblandedes, som ikke laa for i Øjeblikket. Bl. a. holdt Borgmesteren paa, at beneficeret Jord (Magistratens Jord f. Eks.) skulde fritages for Tiendeplicht. Men Kancelliet krævede, at enhver Ejer og *Bruger* af Jord skulde erklære, om han vilde tiende eller ej, og i nægtende Fald paabødes Sagsanlæggelse med fri Proces for Kirken. Saa gik Sagen endelig i Orden ved Tiendeforening med kgl. Konfirmation af 1846 ¹³/₄, hvorefter der for hver af Byens 2626 Skillingjorder skulde ydes 6 Sk. aarlig til Kirken = 164 Rdl. 12 Sk., det samme Beløb, som var fastsat for Præstetienden 1803 ¹⁸/₂. At den fattige Kirke i lange Tider havde maattet undvære *sin* Part var just ikke til Ære for „Kirkens Forsvar“.

Henimod Trediverne indsaa man, at der forestod store Udgifter; men da Jordindtægterne nu var større, og der var god Udsigt til at faa Kirketiende, haabede man at slippe lempeligt igennem. 1832 gav man sig i Lag med et større Arbejde paa Kirken. For at indvinde Penge havde den nye, ivrige Kirkeværge, Agent og Konsul Bruun ⁶⁾, allerede 1828 foreslaaet at sælge Kirkens *Bibliotek*; — men om dette „Liberie“ maa der først fortælles:

1588 ¹⁶/₃ døde Sognepræsten, Provst Peder Sørensen Hasling, som for Livstid havde været forlenet med det Vikariegods, der bærer Navn efter ham, og hvis Indtægter 1570 bestemtes til Deling mellem Sognepræst, Kapellan og Rektor. Sin Bogsamling testamenterede Hasling til Brug for Kirkens Præster, og den opbevaredes i et Skab i Korets Syd væg bag ved Sognepræstens Skriftestol. Ifølge en Beretning skal Skabet med Indhold i lang Tid have henstaaet tilmuret, indtil en tilfældig Banken paa Væggen aabenbarede, at der var et hult Rum derinde; der aabnedes, og en Del af Bøgerne væltede ud! Det samme sagdes om et mindre Skab i Nordvæggen ved Kapellanens Skriftestol lige overfor, hvor Kirkens, Skolens og Hospitalets Dokumenter gemtes. Slige Tilmuringer henføres ofte til Svenskekrigen 1658; men fra den Tid har Skabene ikke været tilmurede, de var i

Brug 1680, da særlig Dokumentskabet var forsynet med tre Laase, Stænger og Marner, og endnu 1705 nævnes i Inventarielisten Skabene med Indhold. Den mystiske Tilmuring maa have fundet Sted senere og kunde synes bekræftet i Hofmans Fundatser VI 157, hvor der siges, at Biblioteket var sporløst forsvundet.

Da det atter kom frem i Dagslyset, viste det sig at have lidt en Medfart, det næppe havde faaet ved Studier. Skabenes Indhold blev grundigt gennemset af Prof. Rs. Nyerup under hans Besøg paa Falster i de Aar, da den gamle Hospitalsbygning nedbrødes, og da nu Kirkeværgens Forslag om Salg forelaa, udbad man sig Professorens Betænkning. Denne lød paa, at Kirken næppe kunde paaregne mere end 50 Rdl. ved Salg. Man raadspurgte ogsaa Biskop Münster, der mente, at det kgl. Bibliotek vel havde Forkøbsret, men *det* var rigt paa teologiske Værker fra Reformationstiden, hvorimod Bøgerne vilde være en god Acquisition (Vinding) for det nylig oprettede Stiftsbibliotek i Roskilde; med given Tilladelse af Kancelliet solgtes de da 1829 hertil for 50 Rdl. Sedler. I Bispearkivet findes en fuldstændig Liste over Bøgerne, optaget af et mandstærkt Udvalg af fire gejstlige med Superintendenten Mester Jacob Madsen i Spidsen samt de to Nykøbing Borgmestre Rs. Jensen og Poul Abraham. Bøgerne inddeltes i syv Klasser og skulde efter Slotsherren Ns. Friises Befaling opbevares i Kirken.

Største Delen af Dokumentskabets Beholdning kom til København og afleveredes først 1883 til Rigsarkivet efter i Mellemtiden at have ført en ret ukendt Tilværelse. Her fik jeg Aaret efter Lejlighed til at gøre Uddrag deraf, og herfra især skriver sig Notitser i første Del af denne Afhandling.

Ved det 1832 paabegyndte Arbejde gjaldt det ikke saa meget om at fremskaffe noget nyt som rent at fjerne, hvad der ikke længer lod sig vedligeholde, og det var navnlig Tilfældet med Korskranken og Indhegningen om Daabspladsen. De 50 Rdl. for Bøgerne forslog kun lidt, og 1200 Rdl., som laantes af Hospitalet, var ogsaa snart brugt, hvorfor Kirkeværgen i September bad om Direktionens Godkendelse af

et Par Udkast til Ansøgninger hos Konge og Kancelli om Tilladelse til ved Kollektur at samle Bidrag; det var vist sidste Gang, at man greb til denne Udvej, og stort har det vel heller ikke hjulpet, for i August 1833 maatte man foreløbig standse Arbejdet paa Grund af Pengemangel.

Aaret efter rettede Direktionen en Henvendelse til Kancelliet, om dog ikke de 2125¹/₂ Rdl., som Kongen skyldte fra 1652, kunde udbetales; selv om Gælds brevet ansaas for præskriberet, kunde der vel nok ses bort herfra, naar det gjaldt en offentlig Institution som Kirken, der var i Trang. Kancelliet lovede at indhente Erklæring fra Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond; men hvorledes Svaret herfra maatte blive, skal senere ses.

Uafviselige Krav meldte sig efterhaanden. Fornyelsen af det gamle forslidte Taarnur kom man endda over, Arbejdet herpaa udførtes af Urmager Engel fra Nysted for 180 Rdl., men der var kun ringe Udsigt til at faa Midler til Anskaffelse af en Assistenskirkegaard og et nyt Orgel. Saa lysnede det. Kancelliraadinde Broch skænkede 1844 en Del af Jordlodderne Nr. 6 og 7 „mellem østre Toldbod og den hollandske Mølle“ til en ny Kirkegaard⁷⁾, og da Tiendesagen et Par Aar efter gik i Orden, saa Borgerne trøstigere paa Forholdene. Denne Stemning burde udnyttes, en Raadstuesamling indkaldtes 1846 ¹⁰/₃, og i det talrige Møde vedtoges i bedste Forstaaelse at tilvejebringe et smukt Jernstakit for Kirkegaardens Vest- og Sydside ud til Alfarvej; det leveredes af Nykøbingfirmaet J. B. Bruun for 13 Rdl. 3 Mark pr. Favng og 120 Rdl. for Porten; Sokkel med Underlag regnedes til højest 400 Rdl.; paa de to andre Sider skulde plantes Tjørn. Endelig vedtoges at skaffe et nyt Orgel, hvis Pris ikke maatte overstige 1600 Rdl. Hospitalet hjalp med et Laan paa 2500 Rdl.

Den nye Kirkegaard indviedes højtideligt 1847 ⁴/₆. Man samledes Kl. 11 i Kirken, hvor man sang en Salme, under hvis sidste Vers Menigheden med Sangkoret, Stiftsøvrigheden, Distriktsprovsten og Inspektionen i Spidsen gik ud til Kirkegaarden „under en Koral af blæsende Instrumenter til Taler-

stolen, hvor Biskop Gad talte over Salme 95,6; derefter gik Processionen under Basun- og Hornklang hen til en frisk Grav for et spædt Barn. Under Afsyngelsen af Slutnings-salmen gik Processionen til Udgangen, hvor Stiftamtmand Jessen takkede alle, der havde bidraget“. (Stiftstid. 1847 Nr. 91.) Men snart viste det sig, at ogsaa den nye Kirkegaard var for lille, den maatte udvides ved Køb af 1 Td. Land af en Nord for liggende Jord. Denne holdtes imidlertid i en saa høj Pris (1500 Rdl.), at Ministeriet 1865 ²⁰/₉ godkendte Køb efter Vurdering til Ekspropriation, hvorved Summen nedbragtes til 1000 Rdl. I denne Afdeling findes de anselige Monumenter over Biskopperne Bindsbøll og Monrad.

Det gamle *Orgel*, der trofast havde tjent i et Par Hundrede Aar, trængte nu haardt til Afløsning. Hoforgelbygger Ramus, som prøvede det 1844, erklærede det haabløst at reparere mere derpaa, og han byggede siden et nyt, der 1848 ⁷/₁₀ indviedes ved en Tale af Biskoppen; før og efter Prædiken afsang et blandet Kor to Salmer, digtede af senere Provst Imm. Barfod, og den begavede Musiker, Organist P. E. Braase spillede saa mesterligt paa Orgelet, at en henrykt Indsender i Stiftstid. fandt, at det kunde sættes ved Siden af Hovedstadens bedste Orgler. Dette maa dog ses som en mild Overdrivelse, eftersom Orgelet først 1873 fik de nødvendige Rørstemmer, indbyggede af Orgelbygger Køhne for 800 Rdl.

Det er med Urette, at de Forandringer, som foretoges 1832, er betegnet som en *Hovedreparation* af Kirken (jfr. S. 14). En saadan forestod først o. 40 Aar derefter, da den ikke længer kunde afvises. Man havde længe imødeset dette med Gru, vel vidende at det vilde medføre hidtil ukendte Udgifter. For at have noget at staa imod med fremmanedes paa ny den gamle Genganger, Kongens Gælds-brev af 1652 ¹⁹/₃ paa de 2125¹/₂ Rdl., Kongen havde jo dog forpligtet sig til, at Pengene, „dersom de siden [o: efter 1653 ¹/₅] længer hos Os og Kronen paa Rente bliver bestaaendes, da skal aarligen den tilbørlige Rente nemlig 6 pro cento deraf ud-

gives, indtil bemeldte Hovedstol af Os og Kronen til bemeldte Nykøbing Kirke ganske vorder afbetalt“. Dokumentet genfandt man 1860 og fandt vist tillige, at Sagen 1834 var blevet alt for spagfærdigt fremstillet. Nu var Tiderne anderledes: Kancelliet *var* ikke mere, og Byen, der til sidst, indtil 1837, havde maattet hjælpe sig med fire eligerede Borgere uden kendelig Indflydelse, havde faaet en Borgerrepræsentation, — *nu* maatte der gøres noget.

Det vilde blive alt for vidtløftigt at følge Sagen i alle sine Enkeltheder; den var for øvrigt ikke fri for ved de Forhaabninger, den vakte, at faa et Skær af Komik. Kirkeinspektionens Indlæg, affattet af Borgmester Pontoppidan, var særdeles dygtigt udarbejdet, Fordringen var moderat: der ønskedes kun Kapital og 20 Aars Rente. Finansministeriet krævede Oplysning fra Statsgældskontoret, som meddelte, at Gælden aldrig havde været opført i dets Bøger, og at der ingen Sinde havde foreligget Ordre til Rentebetaling. Ogsaa den konst. Statsadvokats Erklæring gik Kirken imod, hvorimod denne fandt Støtte hos Geheimearkivar Wegener, som oplyste, at Gældsbevets Ægthed var uomtvistelig, og at det var noteret i Kancelliets Brevbøger (Smaalandske Tegnelser VII 40—41), ligesom han heller ikke lagde Dølgemaal paa, at han personlig sluttede sig til de af Inspektionen fremsatte Anskuelser.

I Stiftstid. 1863 Nr. 137 findes en udførlig og i Folketid. 1899 ^{27/11} en sammentrængt Fremstilling af Sagen, men urigtigt var det, at Modparten paastod, at der fra Kirkens Side ikke var mindet om Gælden i Tiden 1669—1834 (se S 8 og 12); det var nu heller ikke saa lige en Sag overfor den enevældige Konge at holde Dokumentet i lovlig Kraft i Henhold til Reglen om Gældsbevets Fornylse inden 20 Aar.

Kirken tabte sin mod Finansministeriet anlagte Sag ved Overrettens Dom 1865 ^{27/3}, som lød paa, at Gældsbeviset hverken efter Form eller Indhold kunde anses som en Statsforskrivning, der stod uden for de almindelige Præskriptionsregler. Man havde derefter ikke Mod paa at føre

Sagen videre, da Justitsministeriet nægtede fri Proces for Højesteret.

Saa længe som muligt skyede man den store Bekostning, men 1869 lød der et alvorligt Varsko fra Kirkesynet, yderligere bekræftet af Mænd som Herholdt, Meldahl og Worsaae, der i Forening foretog en Undersøgelee 1871 ^{12/8} og forefandt Kirken yderlig brøstfældig. Gulvet med sit raadne Bjælkeværk truede med at falde ned i Gravkælderens, Hvælvingerne stod i Fare for at knuses af det forfaldne Tagværk osv. Tegninger burde optages, hvorefter Kirkens arkitektoniske og monumentale Forhold respekteredes; eksempelvis nævntes, at det dengang endnu tilmurede Vindue i Vestgavlen burde tages til Forbillede ved Forandringen af Sydsidens Vinduer. Særlig ankedes der over, at Kirken var stærkt trykket mod Øst og Nord af de umiddelbart tilstødende Nabogrunde, til Dels med høje Træer, ja paa et Sted fandtes endog en Hestegang lige op til Korsgangen; denne fortjente at istandsættes og bevares paa en værdig Maade.

1872 forelaa Etatsraad Herholdts Tegninger approberede af Ministeriet; de nødvendige Penge var sikret, og samme Efteraar paabegyndtes Tagarbejdet. Den omfattende Restauring tog 1^{1/2} Aar, saa der maatte lejes Lokale til Gudstjeneren i Industriforeningsbygningen. Kirken toges igen i Brug Paaskedag 1874 ^{5/4}.

I Kirkesynsprotokollen berettes s. A., at alle Murene udvendig blev udhuggede og fugede, nye Vinduer med Blyindfatning indsatte og hele Tagværket fornyet. Spiret blev istandsat, og en ny Fløjstang med Fløj opsat, ligeledes anskaffedes et nyt Taarnur (Bertr. Larsen: 850 Rdl.). Kirkens Vægge blev indvendig afpudsede, Hovedskibets Hvælvinger istandsatte og dekorerede, og i Sideskibet opførtes nye Hvælvinger. Alle Begravelser under Gulvet tilmuredes med Buer af Beton, nyt Gulv lagdes, under Stolene af Bræder og i Gangen af Mursten i Mønster; nye, aabne Stole anbragtes over det hele. Alter, Prædikestol og Mindetavler restaureredes. Varmeapparat indlagdes. Pulpiturstolene borttoges og afløstes af et aabent Galleri. Præstens Værelse, der før var

i en Bindingsværks-Udbygning, blev anbragt for Enden af Sideskibet. Den nedlagte Kirkegaard blev smukt anlagt.

Saa vidt Protokollen. Hertil maa føjes:

Ved Udbedringen af Murenes Ydersider blev hist og her brugt maskinstrøgne Sten i St. f. haandstrøgne, sikkerlig meget mod Herholdts Ønske; der har næppe været andre at opdrive i Øjeblikket. — Vinduernes Staveling gennemførtes undtagen i de øverste Stokværker ind til Gaarden; i hele Vestfløjens Forside anbragtes paa ny Vinduer med større Ruder i Træsprosser.

Hovedskibets Hvælvinger fik paa Gjordbuer og Ribber en lettere Dekoration i milde Farver, mens Hvælvingskapperne, der hidtil efter Evne havde forestillet „Stjernetæpper lyseblaa“, blev hvidtede. De forlorne Kragsten fra 1832 bibeholdtes, dog med Undtagelse af de nedenfor anbragte Palmetter; en Prøve af de oprindelige, en flad Overligger med rektangulær Endeflade over nogle faa Tandsnit, er gemt under Regensburgs Mindetavle. I Sideskibet, hvor den gennemgribende Forandring af Væggen ind til Hovedskibet nødvendigvis maatte gaa ud over de oprindelige, fladspændte Hvælvinger, var der efter Herholdts Tegning planlagt fladt Loft, men det gjorde Kirkesynet Indsigelse imod. Herholdt var villig til at indsætte nye Hvælvinger, hvis det under Arbejdet viste sig muligt, Ministeriet gav Tilladelse, og heldigvis lod det sig gøre.

Med Gravfreden i Kirkens Kælderrum maa det i sin Tid have staaet ilde til. Da der før Opfyldningen foretoges Eftersyn, savnedes paa *samtlig*e Kister ethvert Mærke til Bestemmelse af de afdøde, uagtet det dog om adskillige er berettet, at de ved Nedsættelsen bar Blyplader (naturligvis med Indskrift); kun Udenrigsminister Rosenørn-Lehn mente at kunne paavise en Kiste med Støvet af hans Oldefader Peder Otto Rosenørn, den fornævnte Amtmand i Nykøbing Amt; han lod Kisten overhvælve og en Mindetavle af hvidt Marmor indsætte i Kirkens Syd væg overfor Gravstedet. Bedre var der handlet med Kisterne under „Sakristiet“, den uanselige Udbygning af Bindingsværk med to Smaavinduer til hver

Side, som i 1700-Tallet opførtes til Brug for Præsten; Indgangen hertil ses til højre i Koret paa Frontbilledet i forr. Aarb. Her var fornemlig Gravsted for Personer af Familien Seidelin. Indskrifterne paa de forefundne Blikplader blev afskrevet af Historikeren, Provst L. Koch, som var Kapellan i Nykøbing 1871—76, Afskrifterne efterlod han ved sin Bortrejse (Meddelelse fra samme), men de findes vel næppe mere. — En behagelig Forandring maa det have været med det nye Gulv i Gangen og Koret; før gik Vejen hen over Lemme, som førte ned til Gravrummene.

Altartavlen afvaskedes grundigt og fik paa ny Forgyldning. Smuk er den, som den nu er, men — et lille Suk hos en og anden er vel ikke helt uberettiget ved Tanken paa den rige Staffering, som den upaatvivlelig engang har haft; Prædikestolen misprydes saa vist ikke ved de Farver, den fik Lov til at beholde.

Af *Mindetavlerne* paa Sydsiden indeholder især den ene en kostbar Skat, en *Ecce homo* („Se, hvilket Menneske!“ Joh. 19. 5.) af *Lucas Cranach*. Kun en Kunstnerhaand har kunnet fremstille de to her skildrede Skikkelser: Kristus, som tavs og nedbøjet synes at udaande sin Smerte, og den blaserede Levemand Pilatus, hvis slappe Træk dog giver Udtryk for Medfølelse, mens han udtaler hine Ord og med handskeklædt Haand fjerner Purpurkappen. Ifølge efterladte Notitsbøger ses Billedet at have fanget Kunsthistorikeren Høyens Interesse ved hans gentagne Besøg, men det kendte Cranach-Mærke, Dragen — her med *liggende* Vinger — for oven til venstre, synes han ikke at have bemærket; Billedet hænger nu heller ikke i god Belysning. — Høyen har ogsaa fæstet sin Opmærksomhed ved *Reinhold Timms Billede af Dommedag* paa Mindetavlen over Rentemester Johs. Oberberg ved Koret. Han anker over Mangel paa Følelse for Forholdene, Inkarnationens Svæven mellem for rødlige og blaalige Tinter, den alt for blaa Baggrund og Tegn paa en Skole, der jager efter Skin af Lærdom; men han vedgaar dog, at Kristushovedet er godt modeleret, og at Billedet i det hele røber en meget øvet Haand.

Paa den modsatte Side ses Oberstltn. Regensburgs Epitafium med Billedet af *Gangen til Golgata*. En nøjere Betragtning heraf kan næsten føre til Formodning om, at det ikke har været samme Haand, der har ført Penselen ved Fremstillingen af Kristusskikkelsen og det øvrige. Maaske har dette bidraget til Fremkomsten af det hos Rhode anførte Sagn om en Maler, som søgte Lejlighed til at studere et Menneskes Ansigtstræk i Dødsøjeblikket. Da han endelig kom til et Menneske, som laa paa sit sidste, og det varede ham for længe med Afgørelsen, fremskyndede han Døden ved at gennembore den syge med sin Kaarde. Resultatet af hans lagttagelse skulde saa her foreligge i Billedet af Kristi Aasyn, da han i Afmagt segner under Korsbyrden. I Hørning Kirke ved Randers skal være et lignende Billede; dette har jeg ikke set; derimod har jeg i Lübecks Domkirke ved Indgangen til søndre Sideskib truffet Gengivelse af Maleriet. En derværende Kunstkender udbad sig og fik et Fotografi af vort Billede, og det meddeltes mig, uden nærmere Begrundelse, at Nykøbingbilledet maatte antages at være det originale. En i fornævnte Protokol fremsat Formodning om, at Jakob Binck skulde have malet det, turde være usikker.

Endnu skal nævnes Mindetavlen oppe ved Orglet. Baade de kronede Bogstaver AC under Baldakinen og Tidspunktet *kan* tyde paa, at Billedet er malet af *Antoni Clement*, men denne Mester maa ikke gøres ansvarlig for dets nuværende Udseende; det er uden Tvivl i høj Grad overmalet. Man behøver bare at sammenligne Kristusfigurens (oprindelige) Knæparti med Fødderne for at være paa det rene med, at der har fundet en ret hæsliig „Reparation“ Sted. Er Synet af Maleriet kun lidet lønnende, er det modsatte Tilfældet med Træsniderarbejdet, *det* vil findes udmærket smagfuldt og fint.

Desværre tier hin Protokol med en ikke uvæsentlig Forandring, som skete 1874: Skillevæggen mellem Kirke og Vaabenhus flyttedes længere mod Vest, hvorved Hovedskibet forlængedes.

Af og til kaldtes Vaabenhuset „Kirkens Forhal“, en

Eufemisme, jeg vanskeligt kunde tænke mig brugt om det nuværende, lovlig trange Vaabenhus. Gaaden løstes ved en Notits i Synsprotokollen, hvor der opgives: „Forhal, Vaabenhus, 8 Alen lang (o: dyb) og 14—15 Alen bred“. Herefter maa Halvdelen af Forhallens Dybde være lagt til Kirkerummet, og den forrige Skillevæg havde staaet omtrent 1½ Alen Vest for Linien mellem de to Jærnsøjler, der inde i Kirken bærer det nye Orgelpulpitur. Forhallen havde hidtil tjent som Ligkapel; først efter Restaureringen og efter at den Classenske Bogsamling var flyttet, fik Kirken sit nuværende Ligkapel i Vestfløjen.

I Landsarkivet opbevares nogle Arbejdstegninger, vistnok fra Herholdts Tegnstue, hvoriblandt een viser Bjælkelaget i Orgelpulpiturets Gulv; vedlagt denne findes en tilsvarende lidt forskellig, — Forslag fra en stedlig Tømmermester? — som kunde tyde paa, at der var paatænkt et rummeligere Vaabenhus, og hvor en skitseret Trappe er anbragt paa Syd-siden.

Det er altid let, især efter en saa omfattende Istandsættelse, at fremføre Godtkøbsindvendinger, men i det hele og store fortjener Etatsraad Herholdt Paaskønnelse for, hvad der udrettedes. Her skal fremhæves det nuværende Udseende af Hovedskibets Nordvæg med Galleriet og de smukke spidsbuede Arkader (Afb. S. 1 taget fra Orgelpulpituret, særligt med Nordvæggen for Øje), der paa en velgørende Maade afløste „Pulpiturstolene“ og de stygge Gennembrydninger (jfr. Afb. S. 1 i forrige Aarbog).

De færreste tænker vel paa, hvorledes tvingende Hensyn har kunnet gøre sig gældende. Jeg skal i saa Henseende kun oplyse, at det oprindelige Overslag (Varmeapparat iberegnet) lød paa 17,850 Rdl.; ved den endelige Opgørelse viste det sig, at der til de paakrævede Arbejder var medgaaet 26,676 Rdl. 5 Mark 5 Sk.

Endnu maa omtales, at samtidig med Kirkens truende Brøstfældighed havde en Del af Kirkeudstyret være i Fare af en helt anden Grund. 1865, da Saaret endnu var saa nyt, efter at to Stormagter uhindret havde faaet Lov til at

handle ilde med Danmark, krævede et større Antal Borgere, at Epitafierne over tyske Personer, deriblandt Dronning Sofies Stamtavle, skulde fjernes og ombyttes med Minde-tavler over danske. Kommunalbestyrelsen anbefalede, at Stamtavlen skulde opbevares andensteds paa Grund af sin antikvariske Værdi, og at de tyske Indskrifter paa Altertavlen skulde slettes⁸⁾, men mente, at de øvrige Epitafier kunde beholdes. Planen afvistes af Ministeriet. 1872 rejstes Sagen atter, og en Adresse, undertegnet af 141 Borgere, fremsendtes til Byraadet; men nu tog Inspektionen Affære og bekendtgjorde, at Stamtavlen ikke kunde fjernes, hvorimod man vilde søge om at faa de tyske Sprog paa Altertavlen ombyttet med danske. Ministeriet indskærpede paa ny, at Stamtavlen ikke maatte røres, men det tillodes gerne Inspektionen efter bedste Skøn at forandre de tyske Bibelsprog til danske. Dette blev udført. Man havde raadspurgt Prof. Paludan Müller, som svarede, at hvis det endelig var saa magtpaaliggende at fjerne ethvert Minde om Dronning Sofie, burde man ikke alene bortskaffe Stamtavlen, men ogsaa Altertavle og Prædikestol, ja nedbryde Hvælvingerne, som skyldte hende Tilværelsen; *den* Udtalelse var tydelig nok, — og dog har vel ingen nogen Sinde turdet betvivle, at *han* var en god dansk Mand.

1891 billigede Byraadet Inspektionens Plan om Indlæg-gelse af Gas (Overslag 1700 Kr.); dette udførtes, men hel-digvis forbød Ministeriet de gamle, værdifulde Lysekroners Omdannelse til Gaskroner; slikt skulde absolut aldrig finde Sted!

1893 ønskede Stiftsmuseet at indlemme den gamle Klokke i Vestfløjens Gavl blandt sine Samlinger, formentlig i den Tro, at den henstod mindre vel forvaret mellem gammelt Skrammel paa Raadstueloftet. Et Udvalg af Byraadet ind-hentede Erklæring fra en stedlig interesseret, som indstændigt bad om, at Klokken maatte forblive hængende, hvor den hørte hjemme, saa længe den ikke var i Fare for at blive ødelagt, hvorhos han foreslog at give Gavlen en højst for-

nøden Istandsættelse og at fjerne den gamle Arrestforvarerbolig, der hindrede Udsigt og Adgang til Gavlparket. Udvalget syntes ikke om, at der var svaret paa mere, end der var spurgt om; det indstillede, at Museet skulde have Klokkeren, dog med Ret for Byen til at faa den tilbage til enhver Tid; men Byraadet vedtog at lade den hænge indtil videre (Ref. i Stiftstid. 1893 ^{21/4}), Tiden har givet hine Forslag Medhold: Klokkeren hænger der endnu og forhaabentlig i rum Tid, Gavlen repareredes, og Huset nedbrødes 7 Aar efter; man indsaa, at dette kunde blive en alt for besværlig Nabo i Tilfælde af Ildsvaade (i V. Lorenzens Værk S. 78 og i 2. Udg. Trap IV 433 ses Huset til venstre paa Billederne; jfr. Aarb. 1916 S. 8).

1899 ^{6/3} tiltraadte Byraadet et Forslag fra Inspektionen om at indrette et Venteværelse i Vestfløjens nordre Del til Brug ved Barnedaab, men Planen kom ikke til Udførelse i sin første Skikkelse. Nationalmuseet, som heldigvis skal raadspørges ved slige Lejligheder, ønskede Arkitekt Glahns Undersøgelse og Skøn, og Resultatet blev et helt nyt Forslag, som vandt Museumsdirektør Møllerups Bifald under hans Besøg paa Stedet sidst i Februar 1900. Samtidig drøftede Direktøren med Udvalget, hvad der burde gøres for Bygningernes frie Beliggenhed. Begyndelsen skete med Fjernelsen af den omtalte Arrestforvarerbolig⁹), hvorved der skabtes Mulighed for Anbringelsen af en Indgang fra det fri gennem Korsgangens fulde Længde, idet Tværskillerummet nedbrødes mellem Gangen og dens nordre Del, som havde afgivet Plads for et Par Fangeceller. Venteværelset indrettedes ved Siden af Gangen. Saaledes faldt det endelig i Arkitekt Glahns lykkelige Lod at virkeliggøre det Ønske, som 30 Aar før var udtalt af de mest kompetente Mænd (S. 19), Ønsket om at den smukke Korsgang maatte „istandsættes og bevares paa en værdig Maade“ (Billede i Aarb. 1916 S. 1).

Mens dette stod paa, forefaldt en Begivenhed, som ikke alene bragte øget Arbejde paa Kirken, men gjorde, at Spørgsmaalet om dens friere Beliggenhed ikke længer kunde udsydes. I Juni 1901 udbrød Ildløs i den mod Nord op til

Kirken stødende Nabogaard, hvor der var Snedkerværksted, Savskæreri og Træoplæg; Kirken var i alvorlig Fare, talrige Ruder sprængtes, og Røgen begyndte at trænge ind i Kirken, inden man blev Herre over Ilden. For paa bedste Maade at udnytte sin Gaardsplads efter Branden besluttede Naboen

Afb. 1. Sideskibets Nordside under Istandsættelsen 1901.

sig til at opføre et større, $10\frac{1}{2}$ Alen højt Skur foruden et Par mindre saa nær op til Kirken som muligt. Hvis dette Projekt var kommet til Udførelse, vilde Tilstanden blive endnu mere uhyggelig end før, da det saa tillige vilde komme til at gaa ud over Lysforholdene i Kirken. Byraadet, som kort Tid i Forvejen under Forsøg paa Overenskomst havde mødt større Fordringer, end det turde gaa med til, maatte nu atter optage Forhandlinger og saa sig stillet overfor Valget mellem at købe et Areal paa 775 □ Alen for 18,000 Kr. tillige med Ret til to Udkørsler over Stykket *eller* 539 □ Alen for 11,659 Kr. og een Udkørsel. Det sidste valgtes, men

Modparten frafaldt dog Kravet om Udkørselen imod at faa Tilsagn om Byraadets Anbefaling af en Dispensation fra Byggeloven, som der nødvendigvis maatte søges om (jfr. Stiftstid. 1901 ^{22/6}).

Her foreligger et godt Eksempel paa, hvor haardt der maa bødes for ældre Tids Mangel paa Fremsyn; Byen kunde

Afb. 2. Vestfløjens Østside under Istandsættelsen 1901.

sikkerlig et halvt Hundredaar før have faaet denne Grund og mere til for en billig Penge (jfr. Aarb. 1916 S. 8).

Det dyrekøbte Grundstykke blev pænt anlagt og beplantet samt forsynet med en Indgangsport af Smedejærn, kunstfærdigt udført af Smedemester T. C. Christoffersen i Nykøbing efter Glahns Tegning.

De Forandringer, der skete med Vinduespartierne ind til Klostergaarden, ses paa de hosføjede Billeder. De to Vinduer foroven til højre paa Afb. 1 viser Vinduesformen 1874—1901, Vinduet til venstre: den nuværende Form. Paa Afb. 2 ser man den i 1874 i nederste Stokværk indførte Staveling af

Vinduerne med Ruder af raat hamret Glas, og i samme Række til højre de to genaabnede Vinduer, som havde været tilmurede i den Tid, da Rummet indenfor tjente til Fange-celler, af hvilken Grund de ikke er til Syne paa Afb. 2 i Aarb. 1917. Hele Vinduesrækken førtes nu tilbage til sit oprindelige Udseende, hvad Afb. 3 udviser. De store „Is-

Afb. 3. Vestfløjens Østside efter Istandsættelsen.

glasruder“ saa vel som de overkalkede Smaaruder i Side-skibet ombyttedes med blyindfattede Smaaruder af Katedral-glas, der, beskinnet af Solen, gyder en køn varm Farvetone over Omgivelserne. Ved den samtidige Hvidtning af Kirkerummet fjernedes den sidste Rest af Hvælvingernes Dekoration.

Da Beregning over de samlede Udgifter næste Aar forelaa, ansøgte Byraadet Ministeriet om paa den kommende Finanslov at optage Forslag om Hjælp til Dækning af det betydelige Beløb, o. 25,000 Kr. Ministeriet stillede sig imødekommende, og Rigsdagen bevilgede 10,000 Kr.

1900 ⁴/₁₁ forelaa i Byraadet Ministeriets Tilladelse til at

overtage Garantien for et Laan paa 7000 Kr. til Udvidelse af den nye Kirkegaard. Her opførtes et smukt Ligkapel (Glahn).

1904 imødekom Byraadet Ønsket om et nyt Orgel; der bevilgedes 7000 Kr. Sagens Ordning overdroges til Raadets Medlem, Arkitekt Glahn, som tillige gav Tegning til Orgelfaçade og ledede Forandringen af Orgelpulpiturets Skranke. Orgelet med Façade leveredes af E. Nielsen i Aarhus for 8232 Kr., hvoraf 1100 Kr. dækkedes ved Salg af det forrige Orgel til Nr. Vedby Kirke paa Falster. — Under Hensyn til, at Pneumatikken dengang var i sin Vorden her i Landet, maa det nye Orgel siges at være et fortræffeligt Værk, navnlig er de svage Stemmer ligefrem herlige. Efter et Par Aars Forløb udvirkede Organist C. Skaarup Brugen af elektrisk Drift til Blæseværket, ligesom nuværende Organist, Lauritz Nimskov, i sin Embedstid yderligere har hidført Forbedringer ved Indsættelsen af en manglende Obostemme og ved at faa den forrige Motor, som just ikke virkede helt diskret, afløst af en ny med formaalstjenlig Opstilling, samt ved overhovedet at træffe en Ordning, hvorved Værkets Ydeevne fuldstændig kan udnyttes¹⁰⁾.

Juleaften 1913 afløstes Gasbelysningen af det elektriske Lys.

Nu, da jeg lever fjernt fra den kære gamle Kirke og de stedlige Kilder, har der været meget, jeg trængte til ny Oplysning om og Vished for; hertil er der venligt fra flere Sider ydet mig Hjælp, særlig fra først til sidst af D'hr. Adjunkt P. Andersen og min Eftermand i Embedet, Kordegn og Kantor Niels J. Nielsen, hvem jeg begge skylder min bedste Tak, ligesom jeg med Taknemmelighed maa mindes den saa tidlig afdøde Kirkeværge og Byraadsmedlem, Murermester S. Sørensen, der, ivrig interesseret som han var, stedse var villig til at bøde paa mit mangelfulde Kendskab til Murværket; men Ansvar for Udnyttelsen af al den gode Hjælp paahviler jo udelukkende Forfatteren, som næppe har for-

maaet at slippe helt uden om de mange Skær, der er i Vejen for en Lægmand paa dette Omraade.

Ved Betragtning af denne Kirkes Historie faar man især Indtrykket af, at den trolig har holdt sig den Hovedregel efterrettelig, som ufravigelig skulde følges af den mærkelige Klosterorden, den skylder sin Oprindelse: at leve i smaa Kaar, ja i stadig Fattigdom; og dog — den, som nu tæt ved de 500 Aar efter dens Planlæggelse ser sig om i den tiltalende Kirke, vil finde den forynget, „vel ved Magt“ og uden ret synlige Spor fra dens Trængselstider; thi Nykøbing Byraad har paa den smukkeste Maade vist sig lydhørt, naar der fra Kirkens Side fremførtes Ønske om Forbedringer, og taget de bedste Kræfter i Brug til Formaalet.

Maatte der fremdeles i de kommende Tider blive fredet om Kirken, den eneste, Danmark har tilbage af det sidste Kuld Franciskanerkirker!

Noter.

- 1) Rimeligvis har denne Jord hørt under Søndre Ladegaard, *Lumstrup*, „der er Ladegaard til Slottet“ (Reg. paa Byer og Sogne i Falsters S. Herred 1571), siden Prinsen kunde „bebreve“ ham dermed. Tæt derved ligger *Prinsholm*. Sdr. Ladegaard, som i Dronning Sofies Tid dreves under Slottet, var kun lille, sammenlignet med Nørre Ladegaard, og synes noget pludselig at forsvinde fra Historien.
- 2) Adskillige gamle Arkivsager har ført en farefuld Tilværelse. En dygtig, praktisk Kontormand, som havde hørt om min Interesse for slige gamle Ting, viste mig saaledes engang nogle gamle Dokumenter, der var udrangerede, „da det gamle Stads ingen Verdens Nytte var til, det var jo heller ikke til at læse; men Damerne havde dog i sin Tid sat stor Pris derpaa, fordi Pergamentet egnede sig saa udmærket til — at binde over Syltetøjskrukker“. Forhaabentlig var dette sidste en behagelig Spøg, men Afstanden til Krukkerne har nu alligevel været betænkelig kort. Det tillodes mig gerne at laane Sagerne til Afskrift; deriblandt var foruden et originalt Gavebrev af Dronning Sofie og det førømtalte Skøde af 1647 fra Prinsen til sin Vinskænk, tillige det i 1866 saa haardt savnede Skøde paa Kirkens Jord. Kort efter fik jeg Besøg af en Arkivembedsmand, der, underrettet om Fundet, straks optog Fortegnelse derover (Afl. til Rigsark. 1882). — Senere fandtes

et andet Sted paa et Loft i et udtjent Sengested, der af hedenfarne Embedsmænd var brugt som Arkivrum, bl. a. et Par Pergamentbreve, det ene af 1570 $\frac{9}{10}$ om Vikariegodset, som havde ligget til Vor Frue Alter i den forrige Sognekirke, det andet har sin egen ret pudsige Historie. Det udstedtes 1555 af Christian III, som tilstod Sognepræsten i Nykøbing og hans Eftermænd 4 Pund (16 Tdr.) Byg af Kongetienden i Vaalse, og denne Sag vilde Dronning Sofie efter Sædvane have Rede paa. Hun bød 1595, at Præsten Hr. Jens skulde forevise Brevet, som han bragte til Slottet, hvor det blev liggende i Spisesalen (in der Tafelstube). Men om Natten søndergnavede en Rotte Pergamentstrimlen og „plyndrede“ det vedhængende Vokssegl, saa et nyt Brev maatte udstedes. Det nu genfundne originale Brev fra 1555 syntes virkelig paa det overgnavede Baand at bære Mærke af den firbenede Seglrovers ene Fortand (Afl. til Rigsark. 1898). Intet Under, at Dronningen blev fortørnet over Rottens Færd i et nyopført Slot, især da hun 1591 havde oprettet et nyt Embede blandt sine Betjente med det Hverv at gennemføre en rationel Rottekrig („Danmarks første Kammerjæger“); ogsaa paa den Maade var hun forud for sin Tid.

- 3) Foruden disse Grundsten synes man ogsaa med Taarnbygning for Øje at have samlet et større Forraad af Mursten. Endnu 1659 ejede Kirken 20,970 Fyns Sten og 19,910 Møns Sten, 1664 var ikke engang Halvparten tilbage, og en halv Snes Aar efter anføres ingen Beholdning. Man havde maaske været for villig til Udlaan; Slottet laante saaledes ved en Lejlighed 6000 Sten. — Prisen kunde i den Tid stige til 5 Sld. pr. 1000.
- 4) Allerede 1710 skrev Organist Martin Hildebrand til Stiftsøvrigheden: „ . . . at saasom Orgelværkets Bygning, nemlig Træ- og Tømmerværk, efterhaanden bliver gammel og megen ormstungen foruden den store Læsse, den haver i sig sjelf at bære, nu ogsaa Skolens Personer, naar der skal opvartes med Vokal- og Instrumentalmusik, i temmelig stor Antal kommer derpaa, saa det er at befrygte, at Værket en Gang kunde blive overlæstet og sjunke ned, saa vilde jeg sligt skyldigst erindre og tjenstligt ombede . . . at et Par Støtter sættes under . . . Næst al højfornøjelig Velgaaendes Ønske forbliver til min Død . . . “ Det befandtes af Lütow og C. R. Møller „højfornøden baade for Orreverchets og Folkets Sikkerhed, der sammesteds til Guds Ære opvarter og derunder sidder, naar de hører Guds Ord“, at sætte to Jærnstøtter under Værket.
- 5) Spørgsmaalet ses rejst 1690, da Magistraten med 10 af de fornemste Borgere (*fattige* kaldte de sig alle efter Datidens beskedne Udtryksmaade) indgav en Ansøgning til Kongen om Fritagelse for at tiende til Kirken. Mens Kirkens sørgelige Forfatning ellers afmales med de mørkeste Farver, bliver her Billedet helt lyst: „Vores Stadskirke har altid uden slig Tiendes Tillæg kunnet subsistere af sin Indkomst og den

Interesse (Rente) af sine Kapitaler (!), som den ved Borgerskabets Rundhed nyder . . .“, hvorefter følger sædvanlig Klage over Tidens Besvær. Sagen var vist underhaanden ordnet i Forvejen, der fattedes bare denne Ansøgning, stilet til Kongen, — som rimeligvis aldrig fik den at se. Den skreves ^{18/7}, og ^{22/7} faldt *Stiftsøvrighedens* Resolution, formodentlig affattet af Biskop Kingo: „Bevilges i allerunderdanigst Henseende til hans Kongl. Mayts. allernaadigste Lov, med lige Taknemlighed for den Miskundhed, som af samtlig Magistrat og Borgerskab bevises Skolens Discipler med Kost og anden Mildheds Bevisning“. De sidste Ord er vel en Efterklang fra mundtlig Forhandling, en Opmuntring til at lade, de sjældne Tilfælde blive mere almindelige. Om denne paa sin Vis sære Benaadning er ført frem under Sagens sidste Behandling vides ikke; Fremhævelsen af enkelte Punkter i Aktstykket med Blyantstreger tyder paa, at det har været under Overvejelse (Bekræftet Kopi i Landsarkivet).

- 6) Hans Christian Hansen Bruun kaldes i Biogr. Lex. III 163 Postmester i Nykøbing p. F. Dette kan ikke være rigtigt, for dette Embede forestodes 1799—1836 af Kancelliraad Adam Fr. Jantzen. Bruun kom i en Alder af 26 Aar til Nyk., hvor han 1826 ^{20/8} tog Borgersk. som Købmand og Brændevinsbrænder, 1828 ^{28/8} udn. han til Agent, og 1830 optog han Jeppe Prætorius v. Michaelsen som Associé i Firmaet; men allerede 1832 flyttede han fra Byen, og Forretningen overtoges af hans Svoger, cand. pharm. Fr. Vilh. Grundtvig (senere Apoteker i Saksøbing), der ogsaa afløste ham som Kirkeværg.
- 7) Frederikke Christiane Broch, f. Thuesen (f. i Nyk. 1769 † smst. 1846 ^{22/8}), var Enke efter Kancelliraad Niels B. (f. i Nibe 1765, † i Nyk. 1835 ^{10/11}), Byfoged og Borgm. i Nyk. 1790—1817 og tillige Branddirektør, Landvæsenskommissær m. m., hvilke Stillinger han beklædte til sin Død. Han havde samlet stor Velstand i Nyk., hvor han en Tid lang udøvede en vis Enevælde.
- 8) Der omtales *ikke* tysk Indskrift paa Prædikestolen; har der ikke været nogen saadan, — hvad jeg nu heller ikke tror —, kunde det tjene til Støtte for min Tvivl om, at det er Dronning Sofie, som har givet Prædikestolen.
- 9) En lille Begyndelse skete dog 1874, da Finansministeriet frit overlod til Kirken 170 □ Alen af den forrige Amtstuegaards Grund med Forpligtelse til at sætte Hegn og sørge for det øvrige fornødne. Derved indvandedes den smalle Smøge, som nu findes ved Kirkens Østgavl, og som strakte sig et kort Stykke om ad Nordsiden.
- 10) Hr. Nimskov har velvillig opgivet Orgelets Disposition:
Manual I: Bordun 16', Principal 8', Gamba 8', Dolce 8', Rørføjte 8', Oktav 4', Kvint 2³/₈', Oktav 2', Trompet 8', (9 Stemmer). *Man II*: Gedakt 16', Violin-Principal 8', Æoline 8', Koncertføjte 8', Voce celeste 8', Flauto traverso 4', Fugara 4', Obo 8', 8 Stemmer). *Pedal*:

Subbas 16', Principal 8', Cello 8', Gedakt 8', Basun 16' (5 Stemmer).
I alt 22 Stemmer.

Tekniske Hjælpemidler: Koppel Man. II—I, do. Man. I—Pedal, do. Man. II—Pedal; Super-Oktavkoppel i Man. I. Afstiller for Rørstemmer; Trykknapper for p., mf., f. og ff.; Frikombination. Registrene som Vipper anbragt over Man. II, Registrene for Frikombination som smaa Knapper over hver sin Vippe. Svelle for Man II. Pneumatisk Aktion. Elektrisk Drift.

Indberetning om den økonomiske Tilstand paa Lolland-Falster 1735.

Meddelt ved *Kai C. Uldall*.

I det følgende skal meddeles en Række Indberetninger (Relationer) om den økonomiske Tilstand i Købstad og Land, indsendt af Amtmænd, Herredsfogeder, Magistrater og fl. ifølge et Reskript af 25. Juni 1735, der gik forud for Kommercekollegiets Oprettelse, og hvis Ordlyd var følgende:

„Befaling til Stiftamtændene i Danmark — —.

Vi give dig hermed tilkiende, at det er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at du fra alle i det dig allernaadigst anfortroede Stift værende Amtmænd, Byernes Magistrater og andre Vedkommende indhenter deres udførlige *Relation*, Erklæring og Betænkende ofver efterfølgende Poster:

1

Angaaende et hvert Amts Tilstand, Beskaffenhed og *Producter*.

2

Hvorudi en hver Byes og *Districts* Handel, *Negoce*, Handtering og Næring bestaar.

3.

Om samme har aftaget eller tiltaget, og hvad dertil kan være Aarsage.

4.

Angaaende Vores ved Søen beliggende og til Vands *negotierende Provincier* og Byer maa i Særdelighed indhentes Efterretning om de ind- og udgaaende Vahre ved egne eller fremmede Skibe blifve førte, hvorledes et hvert Steds Skibsart er beskaffen, hvor mange og hvor store Skibe ved hvert Sted befindes, hvor deres Fart egentlig gaar hen, og hvorudi deres Befragtning frem og tilbage bestaar. Ligeledes skal og indberettes, hvad egentlig føres til og fra Landstæderne.

5.

Om nogle og hvad Slags *Fabriquier* og *Manufacturer*, det være

sig under hvad Nafn det vil, udi en hver By, Amt og *Province* befindes.

6.

Om, hvorledes og til hvem *Privilegia* i saa Maade ere udgifne. Af hvilken Beskaffenhed, om de ere *monopoliske* eller *exclusive*. Hvilke der ere paa en vis Tid, og hvilke der ere bestandige.

7.

Hvilke og hvor mange Slags *Societeter* og Laug en hver By og *Province* haver, saavel og Tallet paa Kiøbmænd, Kræmmere, Handvercksfolk og alle dem, der drifve Handel, samt omtrent deres Tilstand, saavidt vides kan. Om Handvercksfolk fattes dem og hvad Slags.

8.

Om der ere Indbyggere nock til at dyrcke Landet. Om Landvæsenet og Aggerdyrckelsen ikke kunde være at forbedre. Hvad begge Deelee maatte fattes.

Og saa snart slige Efterretninger ere indhentede, haver du samme tillige med dit allerunderdanigste hosføjede Betænkende, over hvis du derved maatte finde at erindre, til os self *immediate* at indberette, at dette Vores allernaadigste *Rescript* er dig tilhænde kommen --- — —.“¹⁾

De indkomne Besvarelser indeholder mangt og meget af Interesse — ogsaa udover det, der krævedes Oplysning om. Embedsmændene har langt fra al Tid holdt sig til de enkelte Spørgsmaals Ordlyd og Orden, og foruden Opgivelserne om den økonomiske Tilstand giver de os ofte Smaa-træk af Livet i Datidens Købstæder og Landdistrikter, idet de benytter Lejligheden til at fremkomme med Klager over bedrageriske Kolleger, chikanøse Godsejere — eller hvad andet de kan have paa Hjerte. Nogle udbreder sig til at forfatte hele Mandtal fra Købstæderne, andre lægger Vægt paa en mere topografisk Beskrivelse, og atter andre indskrænker sig til knappe, statistiske Oplysninger. Alt i alt afgiver Relationerne fra hele Landet et fortrinligt og lettilgængeligt Kildemateriale til Historie, Topografi og Personalhistorie.

I een Henseende kræver Relationerne af 1735 særlig Op-

¹⁾ Noterne findes Side 78—87.

mærksomhed. De giver nemlig et klart Billede af den ulykkelige Tilstand, Købstædernes Haandværkere og Smaahandlende befandt sig i, ja de synes af og til at beklage disse mere end Bondestanden. Dog maa man her ikke forglemme, at Magistraterne, der for Købstædernes Vedkommende havde udarbejdet Indberetningerne, sikkert har følt sig langt nærmere knyttet til Bybefolkningen og har haft flere Interesser fælles med den, end Tilfældet har været paa Landet i Forholdet mellem Herreds- eller Birkefogeder og Landbefolkningen. — Især set paa Baggrund af den gængse Understregen af netop Bondens ulykkelige Stilling i det 18. Aarh. træder Relationernes Fremstilling af Bybefolkningens Nød og Trang skærende frem og frister en til at træde i Skranken for Købstadbefolkningen, hvis yderst elendige Tilstand ikke har fundet sin Talsmand, men synes at være overset for Bondesagen.

Ved at gennemgaa Relationerne for Landdistrikterne vil man særlig lægge Mærke til det sørgelige, enslydende Svar paa Post 8's 2. Spørgsmaal. Alle erklærer, at Landvæsenet ikke er til at forbedre. Ikke et eneste Spor af de Reformtanker, der ikke mange Aar efter vakttes til Live og udførtes, lader sig paavise i Embedsmændenes Udtalelser 1735. Kun een Udvej kan de tænke dem: at udvide det opdyrkede Areal. Men „al Jord er opdyrket“, hævder de trøstesløst. Saa bliver der kun tilbage, at raabe paa Skattelempelser; og Raabet lyder fra alle Landets Egne.

Indberetningerne af 1735 opbevares nu i Rigsarkivet, om end en mindre Del, især af de lavere Embedsmænds, er gaaet tabt. Hvor dette er Tilfældet, kan Stoffet findes i bearbejdet Form, nemlig i Protokoller, udarbejdet af det til Gennemgang af Relationerne nedsatte Udvalg, eller maaske som Helhed i de paagældende Amts- eller Magistratskontorrers Kopibøger.

Ved nærværende Udgivelse af de lolland-falsterske Relationer er den oprindelige Bogstavering saa vidt muligt bibeholdt; dog er af og til en Ændring foretaget for at lette Læsningen og et Par aabenbare Stavefejl rettede, ligesom

en regelmæssig Interpunktion er indført. Person- og Stednavne samt Fremmedord er dog gengivet nøjagtigt efter Haandskrifterne. Der er ikke foretaget nogen Systematisering, selv om Besvarelserne ikke altid er holdt inden for de forannævnte 8 Posters Orden eller Rækkefølge. Stiftamtmand Neves Indberetning er udeladt, da den hovedsagelig indeholder Gentagelser af de lavere Embedsmænds Opgivelser. Hvor de paa et enkelt Sted afviger, er Stiftamtmandens Udtalelser tilføjet i en Note.

Lolland.

Aalholm og Maribo Closters Amter.

Indberetning fra Amtsforvalter Ditlev Teichmann.?)

1ste Post.

Betreffende den første Post findes her god Sædeland af Hvede, Rug, Byg, Erter, Vikker og noget Havre mesten overalt undtagen nogle Steder kan intet Hvede saas, i det Sted ald Vintersæden bestaar af Rugsæd. Og voxer af disse *Sorter* godt Korn imod andre *Provincier*. Saa vel er og de fleste Steder fornødne Skove og Giærsel, som Bonden nogenledes kan hielpes med af Herskabet, undtagen nogle faa iblandt, der maa have stor Bekostning og *Travallie*, for hvis de til fornøden Ildebrand og Gierders Vedligeholdelse behøver.

Ellers er Indbyggerne her i Landet bebyrdet med megen Pløyning som i andre *Provincier*, hvorover maa holdes flere Bæster paa lige Hartkorn som andre Steder, og dertil behøves Høebaand og Græsning, hvorfor Landet mesten er fattig og overalt her i Amtet. Og er de Steder, hvor en Bonde, der haver i Brug 6 a 8 Tønder Hartkorn, ikke kan inavle over 5 til 6 Læs Høe undertiden, og af saa lidet *Quantum* er ikke noget til Hesters Vedligeholdelse, men som de i det Sted maa fortære Halmfoeder og andet deslige slet Foeder følger dette efter, at da i Steden maa tages om Vinteren og i Foraaret mere af Kornet til Bæsterne som i andre *Provincier*. Og om Sommeren, da Græsningen er mesten ganske slet at deraf ikke kan have Fornødenhed

til Bæster og øvrige Creaturer (endskiønt lidet af Creaturer kan tillægges), saa maa de iblandt, der kan være lidet vederheftig, bekoste et Par eller flere af samme Bæster i Græsning i et eller andet Enemærke, og er det da saa kostbar, at vel paa sine Steder kan faaes for et Par Heste 4 a 5 Slettedlr. til Græspenge. Det øvrige af deres Bæster og Creaturer og de, som ikke det kan bekoste, maa lade det nøyes med, hvis det kan faa paa deres egen magre eller slette Græsning, hvorover det tit forsvekkes, og Melkningen bliver ringe hos Bonden, hvoraf han skulde hielpes til sin Føde.

Disse Mangler, fornemmelig Høe og Græsning, forvolder, at Bonden ikke kan tillegge fornødne Plovbæster, men maa købe fra andre Steder; og undertiden den fattige Bondes Bæster efter en tør Sommer, da ikke er uden lidet Græs, *creperer* til Foraaret, da de, om endel *Proprietarier* ikke er af de Kræfter at kan hielpe dem med Forstrækning, til andre maa udsætte, hvis de have til at blive hiulpen. De fleste Tider mange derover bringes i Armod og da ikke kan forsvarlig dyrke deres Jord, som før er meldt; og da heller ikke har nogen Tillæg af Kiør, Faar og andre unge Creaturer, hvoraf noget i Tiden kunde selges som andre Steder, de deraf haver Hielp til Udgift, men maa tage ald Udgift af Kornskp(!).

2den Post.

Angaaende den 2den Post har Landet efter almindelig Klage — og saaledes jeg det kan finde hos en og anden, der skal betale noget til Amtsstuen — i nogle Aar aftaget, som har forvoldet den i nogle Aar efter hinanden paafulgte slette Kornpris, henseende Landets Indkomster bestaar af Korn uden Hollænderierne ved Hovedgaardene er, og de Varer deraf gives har i lige Tid som Kornet været i ringe Pris.

3die Post.

Vel klages ofte, at det er ondt at faa Folk til Tieneste, men kommer deraf, at gemene Mand i denne lette Tid paa Korn og hvis andet til Føden skal have har godt Kiøb, at

de derover for 1 a 2 Dages Arbeide kan fortiene 4 a 6 Dages Ophold og derover heller vil være ledige end arbeide, som ikke andet kan ses eller vides, Landet jo til ald Fornødenhed er besat med Folk, allerhelst *Landmilitien* er beliggende her i Landet.

Landvæsenet og Agerdyrkningen vides ikke kan tage nogen Forandring, henseende Landets Mangel, som i den første Post er anmeldt, og allerhelst det ikke er at paatvivle, enhver *Proprietarie* jo anvender største Flid til sig og sine Bønders Opkomst.

Aalholms Amtstue, den 9de Julii A^o 1735.

Nyested.

Indberetning fra Byfoged Mikael. Alrøe.³⁾

1ste Post.

Indvaanernes Handtering og Næring her i denne liden Bye Nyested bestaar dels udi Avling eller Aggerdyrkning, dels *ordinair* Handwerker og ringe Kiøbmandskab med grove Varer.

2den Post.

Formedelst Kornhandelen og Fedevarer, hvoraf Landets Velferd *dependerer*, en Del Aar har været saa *extraordinair* slet og i ringe Pris, er denne Byes Indbyggere ligesom Landmanden saa merkelig i deres Næring og Tilstand sat tilbage, at Handverksfolk saavel som Kiøbmænd er bleven et Aar slettere med et andet, saa at Fattigdom med Borg og Gield befindes mestendels hvert Hus — undtagen meget faa — at have indtagen, saa der skal neppelig findes nogen Kiøbsted, og her i Landet (∴ paa Egnen, i Lolland) aldels ingen, hvor Indbyggernes Vilkor i Almindelighed er saa ringe og fattige og de Velhavende saa faae som her, og vel ikke heller nogen Kiøbsted saa ofte med Ildebrand været hiemsøgt og ødelagt som denne Bye. Og er ikkun paa 6te Aar siden her sidst 32 Huse og Gaarde blev lagt i Aske.⁴⁾

NYSTED 1754.

Efter „Frederik den V's Atlas“ i Kgl. Bibliotek.

3die Post.

1. De her ved Stedet søveertz ind- og udgaende Varer føres ved Byens egne Fartøyer.

2. Er her vel en god Søehavn og beqvem Lejlighed til Ind- og Udskibning; men formedelst dette Sted ligger saa afsides fra ald *Trafic* paa en Odde eller Pynt af Landet, af de andre Kiøbstæder Nyekiøbing, Saxkiøbing, Maribo og Rødbye — som for Landhandelen ligger beqvemmere — paa 2 a $2\frac{1}{2}$ Mils *Distance* omringet paa den ene Side og Søen med Rødsand, som særdeles hindrer fremmede *Traficqverende* at de ei uden Bekostning med Lods kan komme ind eller ud, er her desaarsag ikkun meget ringe Handel og Søefart.

3. Her ved Stedet er ialt 9 Fartøier, nemlig et paa $15\frac{1}{2}$, 13, 12, $11\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}$, 7, 6, 4 og paa 4 (!) Læsters Drægtighed.

4. Deris Fart er sædvanlig til Khaun. og Lybeck, undertiden et eller to en Reise til Norge; ellers gaar de mest i Fragt enten herfra med Kongl. *Magazinkorn* og Fedevarer, som *Proprietarier* og Forpagtere her ved Stedet lader udskibe, eller fra andre Steder, hvor de kan faa Fragt, siden Eierne (undtagen Hr. *Commerceraad Flint*⁶⁾ ikke selv haver Korn at holde dem i Fart med; og ofte maa de i Mangel af Fragt lade dem ligge ved Pællen uden noget at fortiene.

4de og 5te Post.

Her ved Byen, dog udenfor den *Teritorium* og *Jurisdiction*, befindes en *Stivelse- og Puderfabric* udi gangbar Stand, som nu skal tilhøre en ugift Person, navnl. Friderich Christian Dresler⁵⁾, som derpaa skal have Kongl. *Privilegium*; men om samme er *monopolisch* kan jeg, formedelst han er reist til Sædland, ei tilvisse blive vidende. Andre *Manufacturer* er her ikke og eiheller har været.

6te Post.

Er her ingen anden *Societet* end af *ordinair* Handverker, saasom Skrædere og Skoemagere, der har deris Laug, hvilke nærer sig meget slet, saa der er de iblandt, der i Mangel

af Fortieniste med sit Handverk maa om Høstens Tid gaae i Marken at høste for at forhverve sig en Daghyre.

Kiøbmænd er her ingen af nogen *Consideration* uden Hr. Commerceraad Flint⁶⁾, og han fløtter nu med det første her fra Byen til sin Gaard paa Landet.

Her er vel foruden et Par andre, der bruger liden Handel med grove Varer, som de tager paa *Credit*, og lidet Korn, som de tager i Betaling af Bønder, med lidet de kan købe, men er ei i den Stand, at de kan købe i *Partie*, ja ikke 100 Tdr. paa een Gang og betale straks.

Nyested den 9 Julij 1735.

Røedbye.

Indberetning fra Byfoged Niels Siersted.⁷⁾

1ste Post.

Denne Byes Handel og Næring er mesten bestaaende af hans Maytts. Hartkorn og Avling sampt nogen ringe Kiøbstedbrug.

2den Post.

Samme Bye haver aftaged paa en Snes Aars Tid merkelig, og det formedelst det store Hartkorn, som bestaar af 300 Tdr. 7 Skp. 2 F. 1 Alb., alle og enhver i Byen er tiltvungen at forsyne og svare Afgift af, hvorfor en Del af Byens Bygninger sampt *Familier* er bleven øde. Tilmed er og anden Kiøbstedbrug bleven forringet formedelst omkringliggende *Proprietarier* og deris Fogder næsten oppebær af deris Bønder, hvis Korn de avler, og igien til andre Havner og Stæder henfører, hvorudi det lidet Kiøbmandskab, som er udi Røedbye, lider Afgang.

3die Post.

De faa derfra ind- og udgaaende Varer bliver ved Byens egne smaa Fartøyer ind- og udført. Ihvorvel denne Skibsfart er af megen slet Beskaffenhed formedelst Havnens Udøgtighed, der af Flydesand tilslaas og er en Mil fra Byen beliggende, saa der ikkon kan haves smaa Fartøyer paa 2 til

RØDBY 1754.
Efter „Frederik den V's Atlas“ i Kgl. Bibliotek.

8 Læster, hvoraf de sidste maa dog søge *Retirade* ved deris *Retour* udi andere Havne og Stæder, siden de ikke kan sette paa Havnen uden med særdelis føielig Veir, og ved Udgaaende maa ligge og opvarte (∴ passe) Vind og Vand for at komme ud af Havnen dog nesten ledig og ligge siden for aaben Strand at indtage Ladningen.

Af deslige Fartøyer findes 7 Stk., som er af følgende Beskaffenhed:

1 Galioth drægtig	7 ¹ / ₂	Læst	tilhører	Jens Marckussen
1 Jagt	7	Læster	„	Jacob Ottesen
1 „	4	„	„	Laurs Ottesen
1 „	6 ¹ / ₂	Læst	„	Peder Huid
1 „	2	Læster	„	Peder Kiølle
1 „	2	„	er	Lauritz Hendricksens
1 Baad	1	Læst	er	Rasmus Tobaksbinders,

hvilke fare til Lybeck, Fyen, Sieland, Jylland, samt Kiøbenhavn, og sielden at nogen kommer en Reise til Norge. De fører herfra Kornvarer og indbringer fra Kiøbenhavn og Lybeck lidet Kiøbmandsvarer til enhvers Fornødenhed og det, som deris Handel bestaar af.

4de Post.

Fabriqver og *Manufacturer* haver her ingen vaaren af eller endnu er.

5te Post.

Previliegier findes der ikkon 2de i Byen, det ene udgiven til Christian Feilberg paa Farveriet ⁸⁾ og det andet paa en Hæstemølle til Hans Jørgen Macheprang, som han ikke bruger uden for sin egen Fornødenhed ⁹⁾; og er disse 2de *Previliegier* paa bestandig Tid.

6te Post.

Handverkslaugene ere eftermeldte, og udkræver Stedens Leilighed ei flere.

Skoemagerlauget.

Derudi 15 Mæstere.

1. Peder Madsen. Hans Hus er pantsat, dog maade-

- lig god Tilstand. Haver ingen Svende mens en Læredreng.
2. Otte Wilder. Hans Hus pantsat. Haver en Læredreng.
 3. Niels Rasmussen. Haver sit eget Hus uden Forpantning. Holder en Læredreng.
 4. Petter Kongsberg. Armelig Tilstand, thi det er pantsat alt, hvis han eier.
 5. Laurs Madsen. Sidder udi Leiehus og eier inted, thi hans Børn (Barn?) maa Byen opholde.
 6. Paascke Madssen. Af lige Tilstand som næste.
 7. Mourits Pederssen. Maadelig Tilstand. Hans Hus er pantsat. Holder ingen Svende mens en Læredreng.
 8. Gabriel Jacobssen. Er af samme Vilkor som Mourits Pederssen.
 9. Christopher Kongsberg. Hans Hus er pantsat. Holder en Svend og en Dreng.
 10. Peder Pederssen. Maadelig Tilstand. Hans Hus og Gods er forpanted. Holder ingen Svend mens en Læredreng.
 11. Anders Bostou. Temmelig god Tilstand. Haver paatvungen Hartkorn. Hans Hus er pantsat. Holder ingen Svende mens 2de Læredreng.
 12. Giert Christopherssen. Er af samme Beskaffenhed som næste, uden at han haver inted Hartkorn, eiheller mere end een Læredreng.
 13. Hans Ollessen. Hans Hus er pantsat; og haver Børnepenget inde.³²⁾ Holder hverken Svend eller Dreng.
 14. Rasmus Davidsens Enke. Holder sin Søn som Mæstersvend paa Verkstædet med en Læredreng og besidder sit lidet Hus; i maadelig god Tilstand.
 15. David Rasmusens Enke. Haver en Mæstersvend paa Verkstedet mens ingen Dreng. Mens eier sit eget Hus uden Forpantning, mens haver dog sine egne Børns Penge inde.

Skræderlauget.

Bestaar af 5 Stk.

1. Rasmus Pederassen. Maadelig god Tilstand. Holder en Læredreng.
2. Anders Bendsen. Ditto og holder 2 Læredreng.
3. Lars Saxtrup. Ditto som første.
4. Niels Christessen. Haver hverken Svend eller Dreng og ikkon maadelig udi Tilstand.
5. Mads Haagen. Holder hverken Svend eller Dreng mens er vanfør og udi slet Tilstand.

Væverlauget.

Derudi 7 Mæstere.

1. Hans Bærrentssen. Besidder sit ringe Hus under en maadelig Tilstand. Haver ingen Svend eller Dreng.
 2. Anders Pederassen. Er udi slet Tilstand og holder hverken Svend eller Dreng.
 3. Niels Vive. Udi ringe Tilstand formedelst Alderdom. Holder ingen Svend eller Dreng.
 4. Peitter Osvaldssen. Pantsat alt hans Eiende. Holder ingen Svend eller Dreng.
 5. Jørgen Eskeldsen } Disse 3de er ikkon af meget
 6. Jacob Hanssen } slet Tilstand. Derris Huse er
 7. Jørgen Nielsen } forpanted. De 2de holder
- ingen Svende eller Dreng, uden Jørgen Nielsen haver dog en Dreng.

Handskemagerlauget.

Bestaar af 8 Mæstere.

1. Anders Mortenssen. Haver pantsat sit Hus og Boe. Holder ingen Svend, mens en Læredreng.
2. Anders Povelssen. Sidder udi Leiehus i armelig Tilstand.
3. Peder Vit. Udi god Tilstand. Holder en Svend.
4. Anders Jenssen. Udi maadelig Tilstand. Besidder sit eget Hus. Holder ingen Svend eller Dreng.
5. Mads Bramssen. Temmelig god Tilstand; sidder dog i et Leiehus. Holder ingen Svend eller Dreng.
6. Peitter Jenssen. Nyelig kommen i Lauget og des-

uden vanfør. Sidder tilhuse hos sin Broder. Holder hverken Svend eller Dreng.

7. Sørren Christessen. God Tilstand. Holder Svend og Dreng.
8. Tømme (Tønnes?) Jacobssen. Armelig Tilstand og holder hverken Svend eller Dreng.

Tobaksspindere,

som ikke haver Laug.

1. Rasmus Raa. Maadelig Tilstand mens haver Børnepenge inde og haver endel *Creditorer* udi Lybeck.
2. Hans Nielssen. Pantsat hans Hus og Bohave og derfor ikkon ringe Tilstand.
3. Christian Georg. Er af lige Vilkor som næstforrige.

Smede,

som eiheller haver Laug.

1. Hans Christenssen; er en Grovsmed. Maadelig Tilstand dog pantsat alt sit Eiende. Haver ingen Svend og Dreng.
2. Knud Christenssen. Kleinsmed. Af lige Vilkor som næste.
3. Hans Christopherssen. Grovsmed. Nyelig kommen til Byen, hvis Tilstand er ubekjendt, siden han ikke er flyt hertil med alt sit Eiende.

Kiøbmænd.

1. Peder Hanssen Huid. Handler med Korn og anden grov Bundehandel. Er i temmelig god Tilstand, allene den store Bundegield, der er udestaaende, som besverger (!) ham saavel som de andere *Negotierende*.
2. Laurs Ottessen. Ditto Handel. Er af samme Beskaffenhed som næste.
3. Jørgen Erichsen. Ditto Handel. Paa samme Maade befindes hans Tilstand, allene dette er at

- observere*, at han sidstleden Aar haver udredet hans ene Barns Mødrenearv af en anseelig *Summa* og endnu indehaver dobbelt saa meget, hvorved hans Handel og Næring er svækket.
4. Hans Jørgen Mackeprang.⁹⁾ Handler med lidet Klæde (?) og hvad deraf *dependerer* og nogen Issenkram. Er af maadelig Tilstand, allene han stikker udi en temmelig *Debet* udenlands.
 5. David Kiørnes. Haver ikkon gandske ringe Handel af faa grove Varer. Er beheftet med et stort Børnegjelds og derfor pantsat alt hans Eiende.
 6. Jacob Ottessen. Haver nogle grove Varer. Pantsat sit Hus og Fartøy og i saa Maade ikkon temmelig Tilstand.
 7. Jens Marckussen. Handler med Korn og anden grov Bundehandel. Haver anvendt sine Midler i en nye Bygning og desformedelst og i Henseende til den vidtløftig udestaaende uvisse Bunde gjeld er kommen i *Decordanse* (!).
 8. Sal. Hans Siers Enke. Haved lidet Salt, Tran og Tierre at sælge til Byens Indvaanere. Er ikkons af maadelig Tilstand. Hun indehaver Børnegods og desuden pantsat sit Hus.
 9. Hans Thømmesen. Haver ikkon meget ringe Kornhandel. Tilstanden er god; mens indehaver en større *Summa* af Børnegods end som de andere i Byen.

Hvilke forbemeldte Handverksfolk lever den største Del armelig af formedelst, at Ampted er opfyldt med samme Handverker.

Ligedan forholder det sig med Kiøbmandskabet formedelst det store Landeprang, som gaar udi Svang med Arreboehandelen om Efterhøsten udi Sildefangsten, da de ligger en Mil her fra Byen, denne Bye til allerstørste Fornermelse¹⁰⁾ — foruden hvis 2den Post ommelder.

Rødbye den 11te Julii 1735.

Marieboe.

Indberetning fra Byfoged Niels Siersted.¹¹⁾

1ste Post.

Byen ligger mest $3\frac{1}{2}$ Fierdingveys fra Stranden eller Lossepladsen, som er Bandholms Toldsted, hvor enhver for sig af Kiøbmændene her paa Steden maa have deris Boder, som de oplegger Korn paa, som de torvekiøber her udi Byen og ved Vogne igien didfører, saavel som af Bonden modtager Korn ved Toldsteden hver Onsdag og Løverdage, saa Handelen allene bestaar af Korn, som der kiøbes paa Herregaardene og af Bønder, siden Forpagterne overalt udskiber deris Fedevarer, og Bonden haver ingen.

Og foruden haver de meste *Familier* i Byen liden Avling, der er mere til Skade end Fordel.

For hvilket Korn, der saaledis indskibes og udskibes, maa betales Prampenge til Knuhtenborg Grevskab, som haver *Privilegia* paa at holde Prammene, og til den Ende er af Grevskabet oprettet en Kroe ved Toldsteden, hvorudi boer en Mand, som haver forpagtet baade Kroen og Prammene, der desuden driver ligesaa stor Handel, som en Borger, hvilket han *pretenderer* at være berettiget.

2den Post.

Denne Bye haver paa 30 Aars Tid merkelig aftaget, thi forhen og paa den Tid var Huse og Gaarde udi god Pris, mens nu gielder Kiøbstedbygningen her i Byen ikke uden en Fierdepart af, hvis de forhen haver kost, og enhver for sig derfor haver betalt. Og ellers bestaar Hovedaarsagen først derudi, at her udi Byen haver boet endel *Familier*, som have levet af en Forpagtningsavling, som henhørte til Marieboe Kloster, af hvilken Avling mere end den halve Del blev Byen frakiøbt til Aarsmarke, nu Knuhtenborg Grevskab, A^o. 1693¹²⁾, og desuden er Afgiften Tid efter anden forhøyet paa det, som er tilbage, som endda kunde vaaren taalelig, dersom Byens Indvaanere havde det, som dem af Hans Kongel. Maj^{tt}. er forpagtet; mens Herlighederne bruger andre uberettigede baade indenbyes og

Efter gammelt Kort i Kgl. Bibliotek.

udenbyes, og især haver Knuhtenborg Grevskab uden bevislig og retmessig Omgang tillukt sig saa meget af Byens Græsgang¹³), saa Creaturet nu maa *crepere*, imod at det tilforn gik udi fuld Græs og var Eierne til Gavn og Nytte, hvorom ere tilstrekkelig Tingsvidner og anden Bevis.

For det andet, saavidt som Kiøbmandskabet angaaer, saa er det af den Beskaffenhed, at Marieboe Bye er indskrenket rundt om af Knuhtenborg Grevskab, hvor der altid haver vaaren en bemidlet Ridefoged, og haver han ikke vaaren bemidlet, haver han straks kunne blevén, saasomt som han haver indtrædt udi Tienisten, thi Knuhtenborg Grevskabs Bønder ligger rundt omkring Byen og nærmest Toldsteden ved de tvende Sider, som er jost dem, at Byen skulde have deris Næring og Biæring fra; mens Bønderne haver stedse vaaren forlængst bragt under den Lydighed, at de véd, de ikke maa selge deris Korn til Kiøbstederne, mens det vil Ridefogeden tage imod under den *Pretext*, at han altid giver 8 Skilling mere for Tønden end som Kiøbmandene udi Marieboe, Rødbye og Sakskiøbing, saa han skiuler sig herunder, at det er til Bøndernes Tarv paa den ene Side, og paa den anden Side at det *liquideres* Bonden udi hans Skatter og Landgildeafigter, saa han formener, at han er berettiget den Handel efter Forordningen af 13. Decmbr. 1692¹⁴), som Marieboe gjerne tilstaar alle Grevskabets Ridefogder for saavidt som Avlingen til Gaarderne, Konge- og Kirketienders Afgifter samt Bondens Landgildekorn og ei videre. Thi at tage Korn for Skatterne og Langildepengene formenes allerunderdanigst at være *directe* imod Loven og de *particulair* derom ergangne kongelig Befalinger, som udi Særdelighed for Laaland paa Besværing er udgaaede, saavelsom de af vedkommende Øvrigheder gjorde Anstalter, at Bonden skal kiøre til Torvs med sine Varer for at forekomme Forprang. Nu kan det ikke ske, at sligt kan hemmes, siden Grevskabet haver sit Oplagshus ved Toldsteden, thi naar jeg som allernaadigst beskikket Politiemester vilde tale derpaa og hindre det, saa ved jeg ikke eller kan bevise den Forskiel imellem

Grevskabets Ladegaards Avling, Tiendekorn og allermindst paa Landgildekornet samt *Laaneditto*, som Bonden tager hos sig selv, og det, som saaledes imodtages for Skatter og Landgildepenge. Thi saalenge Bonden gjør *Leverance* af Korn ved Stranden, saa haver det det Navn, af, som meldt er, Ladegaardenes Avlingskorn, Tiendernes Afgifter, Landgildkorn samt *Laaneditto*; mens naar Ridefogden og Bonden gjør Afregning, saa gjør de selv den Forskiel imellem, hvad hver Post er og haver vaaren.

Alt, hvad jeg udi denne Tilfelde allerunderdanigst haver meldet med mere, er med et lovskikket Tingsvidne bleven overbevist Grevskabets Ridefoged, som ikke haver baaren eller bær nogen god Frugt for Marieboe, thi det *continuerer* lige sterkt derefter, og for at *ruinere* Byen blev der strax gjort Forbud, at ingen maa komme til Byen med Brendsel, og hvor Borgerne haver noget at fordre paa Skifter eller udi andre Tilfelde, der faar de intet, saa denne Ridefogeds Formand¹⁵⁾ og han selv i den Tid, han haver betient samme Tienniste, ved omrørte sit Kornkiøbmandsskab haver tilbragt sig store *Capitaler*, mens Marieboe Kiøbmandskab er derved *ruinered*, siden det er læt for ham, der ikke skal leve deraf, altid at give 8 Skil. mere for Tønden end som en Kiøbstedsmænd, der skal leve af det samme og svare Kongel. Skatter og Kiøbstedernes egne Besværinger. Han er fri for alle Omkostninger, som Kiøbmanden maa gjøre, siden Grevskabets Bønder leverer deris Korn paa Kornhuset ved Toldsteden, hvor de selv haver Pramrettigheden, og Bønderne igien udskiber det. Og til den Ende setter de Tersker paa Bonden, saasomt al Kornet er høstet, da Kornet er i den mindste Pris, saa en Kiøbmand maa sidde og se til, saalenge til Kornet er borte.

Ligesaa dan en Omgang, som det haver med Ridefogden ved Knuhtenborgske Grevskab, haver det ogsaa med Ridefogden ved det Christiansborgske¹⁶⁾, thi han er mere oplyst udi Kiøbmandskab end som ommeldte; foruden det, at det haver lige den samme Omgang med Kornkiøbmandskab, saa selger han ogsaa til Bønderne under Grev-

skabet Salt, Tiære, Humble, Glas og desuden efter Beretning andre grove Varer og haver holdt Tobakspindere paa Christiansborg hos sig.

Paa den anden Side af Byen ligger Nielstrup og Engestofte Eiere. Hvad sig dem angaar, da haver Eierne til begge Stederne selv vaaren Kiøbmænd¹⁷⁾ hidindtil og saaledes ikke allene taget Kornet af deris egne, mens ogsaa kjøbt og solgt med fremmede Omliggende og holdt et Oplag paa Gaarderne af grove Varer. Om det herefter og udi indeværende Aar skal *continuere*, vil Tiden udvise, siden begge Eiere haver og entlediget sig Kiøbmandskab og Kiøbsted*privilegia*, som det hidentil haver vaaren *conserved* under.

Nu er der ingen videre Gaarde og Godser, hvorfra Marieboe kan have noget Kiøbmandskab, formedelst at Saxkiøbing ligger ikkon 5 Fierdingveys fra Marieboe paa den ene Side og Rødbye 7 F. paa den anden Side, uden allene Søeholt og derunder liggende Gods, hvor alting haver sit frie Løb efter Lov og Forordning.¹⁸⁾

Foruden hvis allerunderdanigst nu er meldet, saa bestaar Landet af mange Udhavne paa den ene Side ved Bandholms Toldsted og Øerne, som ligger deromkring. Have de derpaa store Baede, som de udi Landet *indpracticerer* med alt, hvis Landmanden behøver, og udi Særdelighed Æreboere, som opholder sig udi Søen om Dagen under den *Pretext*, at de fisker, mens om Nattetider søger de Landet og afsetter deris Varer, saa her udi denne Eign er desforformedelst et sterk For- og Landprang, mesten udi alle Bondebyer, som ikke kan hemmes. Thi for det første er Kiøbstedernes Indvaanere ikke enige at overbevise og eftersøge sligt, og for det andet vil de ikke udstaae den Bekostning, som sligt medfører at søge nogen under Grevskabernes og Baronernes Birk, hvor de visselig maa forestille sig at blive aarsaget at indstevne Sagen til Høyesteret, som aarsager idelig Tiltagelse udi dette skadelig Misbrug, det jeg kan bevise med en gyldig Post:

Hos nogle Bønder under Knuhtenborgs Grevskab

fandt jeg trende Tønder lyneborgsk Salt, foruden beviste, at der var uddelt trende Tønder til andre i smaa *Partier*. Samme Bønder søgte jeg til Doms paa min egen store Bekostning — og hvad skede? *Protocollen* blev udskreven, imidlertid Sagen hvilede under Dom, saa det meste, som var *passeret* i Sagen blev indført udi den gamle *Protocol* og Slutningen af Sagen i en nye. Altsaa tager Birkedommeren Anledning at forelegge mig at skaffe et Tingsvidne til hans Efterretning at dømme efter, uanset at der var tagen Tingsvidne, beskrevet efter hvis Vidner som vare førte, og Resten af Paastanden var *formered* med skriftelige Indlegger. Og saaledis haver den Sag vaaren optagen til Doms siden den Tid, og endnu [er] ei dømt derudi. Jeg haver *requirered* Rigtighed derom af Skriveren, som siger, at *Protocollen* er ham fratagen. Jeg haver været mødt ved Birketinget og vilde haft samme tilført udi *Protokollen*, mens min Fuldmægtig er af Birkedommeren afvist og ikke maatte tillades at tilføre et Ord derom udi *Protocollen*. Og altsaa kan jeg ikke faa nogen Dom udi Sagen, da dog samme Sag haver kost mig over 30 Rigsdaler.¹⁹⁾

Og saaledis er det almindelig, siden Landet bestaar mest overalt af Birker, og naar nogen Borger kommer til en Birkedommer og forlanger ham overværende ved *Inquisition* paa de Steder, hvor der kan være noget mistenkeligt eller utilladeligt enten af Kiøbmandskab eller Brendevinsbrenneri, saa møder det først, at der skal være en tilstrekkelig *Caution* for den Forretning, og at Birkedommeren vil vide forud, hvad Forretning han skal udi og hos hvem. Naar nu Betalingen for Forretningen er paafulgt, og de kommer paa Steden, da er alting sat til Side og er intet at finde.

Ligedan forholder det sig med Bønhasser og de utilladelig Handverker, som paa Landet opholder sig og *præjudicerer* Laugene udi Kiøbstederne. Og uden at have Rettens Middel med er det ikke tienlig at komme i nogen slig Forretning enten for Kiøbmand eller Handverksmand, som vilde medføre Lemmelestelse og dog, ligesom ellers sker, maa [de] gaa tilbage med uforrettet Sag. Saa Handverkerne desfor-

medelst — og at de maa betale deris Korn dyrere end som i de andre Kiøbsteder i Landet — lever armelig og er udi megit slet Tilstand, formedelst at Landet overalt er opfyldt, som meldt, med utilladelige Handverker, saa Handverksmændene opsiger deris Borgerskab og Laug og flytter ud af Kiøbsteden og nedsetter sig paa Landet. Og saaledis *florerer* Handverkerne, som boer paa Landet, mens de, der boer udi Kiøbstæderne, lever armelig, som for enhver Tilstand skal allerunderdanigst blive forklaret udi den sidste Post, ei understaaende mig at melde noget om, hvad som kunde *conservere* denne liden og ringe Bye, der ikkon bestaar af 126 Huse og Gaarde, hvoriblandt ere mange paa 4, 5 a 6 Fag, som er megit slette, særlig formedelst en stoer Ildebrand, som overgik Byen A^o. 1713, da der brændte af Byen den fjerde Del.

3die Post.

Hvorpaa for første allerunderd. berettes, at her fra Byen og af Byens faa Kiøbmænd ikke befragtes fremmede Skibe, enten at føre Varer til eller fra Steden med, mens her kommer adskillige Fartøyer fra Flensborg, Slesvig og andre Steder udi Holsten (∩: Slesvig), som tilhandler sig Korn af *Proprietarierne* og deres Ridefogder, thi Kiøbmændene haver intet at selge uden det, som de i ald Magelighed kan bortføre med deris egne Fartøyer.

[For det] 2det. Skibsfarten her til Steden bestaar af aaben Strand. De maa pramme deris Korn og andre Varer ud og ind, som sker ved Knutenborg Grevskabs Pramme, som i første Post om *Negotien* er meldet og igien udi 5te Post skal blive given yderligere Forklaring om, saa Fartøyerne maa ligge at losse og lade med største *Hazard*. Der er ikke en Pæl, at et Fartøy kan heftes ved. Og var ikke Marieboe betagen det *Previlgia* med Prammene og Kroeholdet, kunde Byen selv bortforpagtet det og anvende de Penge til en Skibebroes Indrettelse for de smaa Fartøyer, som kunde gaa dertil. Thi Hans Kongel. Maj^{tt}. haver ikke solgt Godset, efter den Underretning, som jeg derom haver, uden med

den *Reservation* for Kiøbsted, at de skulde beholde deris Skibeplads *upræjudiceret*; mens i Steden for at Kiøbsted skulde have det frit, have Herregaardene oprettet store Kornhuse, hvor de holder Oplag, foruden er Kiøbsted tiltvungen at betale af hver Fag Hus og nu aldelis formenis at bygge mere. Saa dersom Marieboe havde Pramme- og Kroeholdet, og Hans Kongl. Maj^{te} allernaadigst vilde bevilge Byen *Accissen*, som alle andre Kiøbsteder haver, der nu af Tolderen oppeberges (!), kunde der i Lengden blive en Skibebroe, i mindste saaledis, at en Pram kunde gaae dertil, at Folk, som skiber deris Varer, ikke med Heste og Vogne havde fornøden at køre ud til Prammen, som de nu maa, der er baade, som velbekiendt, skadelig og besværlig, serdelis i Storm og Uvejr; mens derimod er der ikke uden en Rad Sten, at et Menneske neppe kan uden stor Fare bierge sig fra en Baad tør til Lands paa.

Det kan ikke undskyldes, at jo Broen megit vel kunde gøres, thi det er ikke af den Beskaffenhed, at Søen kan beskadige Broen. Mens dersom der blev indrettet noget af slikt saa gavnlig og tienlig for Kiøbstedens Kiøbmand, fik Pramforpagteren ikke saa megit at tienne med sine Vogne eller Pramme som nu sker.

[For det] 3die. Færtøyerne ere disse, som nerværende Tid tilhører Byens Indvaanere:

Mad^{m^e} Linds: En Galioth: 7 Læster.

Mad^{m^e} Sl. Laurs Rejmers³¹⁾: En Jagt: 7½ Læster.

Thomas Rejmer³¹⁾: En Jagt: 6 a 7 Læster.

Rejmer Jørgenss[en]: En aaben Baad: 1 Læst.

[For det] 4de, 5te og 6te. Disse bemeldte Færtøyers egentlig Seillads:

Med den gode Hvede og andet Korn er paa Kiøbenhavn og Siælland. Med den slette Hvede til Lybeck til *Amdammerierne* (∴ Stivelsefabrikerne) siden den ikke paa andre Steder er at afsette. Da de fra samme Steder tager af de Varer, her til Dels kan afsettes, og som der er at faae, og enhver for sig er anteignet for udi den sidste Post at handle med. Og hvad Fiskevarer, Jern, Tiære og deslige

angaar, kjøbes det her nu af Kiøbmændene i Marieboe af Saxkiøbings Borgere og andre, som ankommer, som haver deris Seilads paa Norge, saa her fra Byen er ingen, som haver nogen Handel paa Norge, mindre paa fremmede Steder, uden som meldt er.

4de Post.

Udi Mands Minde haver her udi Byen ingen *Manufacturer* eller *Fabriquer* vaaren, hvortil eiheller er nogen Leilighed, formédelst at Søfarten er saa langt fraliggende, og desuden en megit ond Vey til Stranden.

5te Post.

Her er ingen, som haver noget *Previlgia* uden Appo-teckeren Nicolaus Hofmand, der haver det paa hans Livstid efter *Previlgierne* af Dato 23 Febr. 1731 ²⁰⁾.

Jørgen Hendrich Neander at være Herberger og Vinhandler hans og Hustrues Livstid af Dato 24 Marti 1731 (!) ²¹⁾

Johan Hendrich Mussenberg og Johan Jacob Mejers *Previlgia* paa at være Uhrmager i Laaland og Falster af Dato 8 Febr. 1735. ²²⁾

Petter Willumsen Farvers Enke, Magreta Roos, tilligemed sin Søn Petter Willumsen at beholde Farveriet og et Lærits-Catumstrykkerie deris Livstid af Dato 28 Augusti 1731. (!) ²³⁾

Videre *Previlgier* er her ikke som er Byen vedkommende eller dem til nogen Hinder, uden et *Previlgia*, som er meddelt Kaabersmedden udi Nykiøbing, siden her haver altid boet en Kaabersmed. De ere nu tvende som boer udi Nykiøbing og ere *interesseret* udi deris Handel ²⁴⁾. Her kom en Mand til Byen A^o. 1726, navnlig Isaack Funck, som vandt sit Borgerskab som Kaabersmed og vilde bleven udi Byen; mens de forbemeldte tvende med deris *Previlgia* fordrev ham over til Sielland. Og saaledis lider ikke allene Byen Mangel for en Borger, der i saa Fald kunde af Kaabersmedhandverk ernære sig, mens ogsaa hele Landet, som behøvede hans Arbeid, siden det var et beleiligt Sted for

sligt et Handverk at boe her paa Steden mens megit ubeleilig at reise til Falster derom.

Iligemaade *refereres* til hvis som er meddelt udi 3die Postes 2den Punctes Erklæring angaaende det *Privilegia*, som er udgiven paa Kroeholdet og paa Pramvæsenet ved Bandholm — — — —.

6te Post.

Handverkslaug findes her efterfølgende, hvorudi ere nem[lig]:

Skoemagerlauget.

Bestaar af 9 Stk., nemlig:

1. Morten Pederssen. Det er pantsat alt det, han eier. Dog holder han en Svend og en Dreng.
2. Jonas Nielssen. Boer i et Leiehus og ellers armelig i Stand. Haver hverken Svende eller Dreng.
3. Hans Hendrich. Ligesom *dito*.
4. Christopher Ollesen. Er i bedst Tilstand af ald Skoemagerlauget, thi Hus og Gods er upantsat. Mens arbeider ikkon til Markederne med sine egne Hender.
5. Ib Ollesen. Haver taget en stor Gield efter hans Formand, som han ikke kan betale med alt det, han eier. Holder en Dreng.
6. Rasmus Beck. Slet Tilstand. Holder en Svend.
7. Johan Skoemager. Slet Tilstand formedelst stor Sygdom. Er dog en af de bedste Skoemagere i Landet (∴ paa Egnen, i Lolland) nemlig udi Handverket og Arbeidet.
8. Anders Knudsen. }
9. Lars Johansen Klejn. } Disse ere udi Lauget
mens slet arme og syer
intet nyt Arbeide.

Snidkerlauget.

Bestaar af 4.

1. Jeppe Hansen. God Tilstand efter den Lejlighed, thi hvad han eier er upantsat. Holder en Svend og Dreng.

2. Rasmus Hendrichsen.	}	Disse trende er udi
slet Tilstand og haver
intet Arbeide.
3. Hendrich Jacobsen.		
4. Hans Christenssen.		

Smedelauguet.

[Bestaar] af 4.

1. Lars Hansen. Grovsmed. Haver endel af Byens Arbeide, siden Resten søges og gøres paa Landet. Lever ellers i saae Maade i slet Tilstand, thi alt det, han eier, er pantsat. Holder en Dreng.
 2. Lars Menger.
 3. Jens Povelssen.
 4. Søren Nielssen.
}	Kleinsmeder. Disse trende
	eier intet. Haver ikke heller
	noget Arbeide.

Skræderlauget.

[Bestaar] af 6 Stk.

1. Lars Haudrup.
 2. Jørgen Steen.
 3. Hans Nielss[en] og
 4. Amon Opdahl.
 5. Simon Johanss[en]. Er udi temmelig god Tilstand. Holder 2 Svende og 2 Dreng.
 6. Knud Søholm. Udi slet Tilstand. Holder en Dreng.
}	Disse 4 haver intet Arbei-
	de, siden de og er gl. Mend,
	og lever i slet Tilstand.

Wæverlauget.

Bestaar af [5].

1. Hans Mathiess[en]. En gammel Mand, dog ei uden Gield. Huset er pantsat.
2. Jørgen Fisker. Er ikkon udi maadelig Tilstand. Hans Hus er pantsat. Holder en Dreng.
3. Christopher Larss[en]. Boer i Leiehus og ellers ikkon i slet Tilstand og haver ingen Folk.
4. Olle Hindse. Huset, som han ibor, er pantsat; og altsaa udi slet Tilstand.²⁵⁾
5. Jens Tranne. Eier selv sit Hus, som ikkon er ringe.²⁶⁾ Han haver en Dreng.

Handskemagerlauget.

Bestaar af [3].

1. Jens Jensen.	} Alle trende lever udi slet Til-
2. Rasmus Jenss[en]	
3. Jens Rasmuss[en]	
- stand, særdelis formedelst den store Indpas ved Landprang.

Der haver vaaren oprettet et Vognmandslaug her udi Byen, som Høifornødenhed udkræver igien at kunde vorde stiftet, siden denne Bye ligger midt udi Landet og Kiørselen falder til alle Sider. Mens formedelst de onde og dybe Veje, som her er om Vinteren, og den slette Gresgang, som de haver til Creaturet, er de Heste, dertil skulde bruges, *crepered*, og Mendene, som vare indskrevne udi Lauget, derved *ruinered*. Hvoraf for mig falder en stoer Besværing, siden ingen haver Lyst at indtræde derudi, uden medmindre at Marieboe allernaa kunde nyde den samme Frihed som Nachschou, der er bevilget formedelst de onde og dybe Veje at tage de forefaldne Reiser betalt ligesom de siellandske Vognmend.

Handverksmestere mangles her ikke uden allene en Kobbersmed, som udi den 5te Postes allerunderd. Erklæring er meldet — — —. Hvad sig andere Slags Handverker betrefte, da, saafremt at nogen kunde ernære sig, saa er det enhver uforment at nedsette sig. Udi det øvrige lever Handverkerne meget armelig, formedelst at den Post udi Loven pag. 472—473 misbruges.²⁷⁾ Og de Handverker, som samme *Articul* tillader, griber for langt om sig og ikke holder sig den efterretlig, ja, der boer Mengder af Handverkere desuden, som Loven ikke bevilger, saasom Snidkre, Glarmestere, Gyrtlere, Malere, Caretmagere, Sadelmagere, Dreiere, Rebslagere med flere. Og i saa Maade *refereres* til den 2den Postes allerunderd. Erklæring, hvor det allerunderd. er forklaret, for hvad Aarsag at det ikke kan hemmes. Naar slige Folk kunde blive forment at boe paa Landet var de aarsaget at indflytte udi Kiøbstederne. Ja, det blev ogsaa derved forekommende, at der ikke nedsatte sig saa mange Fuskere, som sker; thi naar en Dreng haver udlært af sin Lære udi et Laug, søger han strax ud paa Landet, som dog i alt er mest

skadelig i *Smedeprofessionen* for Landmanden, thi ingen Svend burde paa Landet nedsette sig, førend han havde i mindste arbeidet for Svend i Kiøbstederne et Par Aars Tid ud. Thi det er Handverkerne, som en Kiøbsted skulde have sin Opkomst ved, og hielpe Kiøbmandskabet til Floer, og Handverkerne derved igjen *conserveris*.

Kiøbmændene betreffende, som her i Byen ere, neml.:

Sr. Knud Sølling.²⁸⁾ Haver ikke nogen egentlig Handel uden allene nogen Venger og Jorder i Marken. Tilstanden er god. Han sidder udi Fællig med sin Moder, saa derudi ikke kan meldes nogit vidst; mens dog har Midler og lever deraf.

Sr. Niels Toft.²⁹⁾ Bruger liden Kornhandel og med anden grove Varer som Salt, Tiære og Fiskevarer. Tilstanden er ikkon maadelig, siden han indtrædet udi hans Faders *Debet*.

Sr. Johan Glochsin.³⁰⁾ Handler med Korn, Fisk, Iern, Salt og deslige grove Varer, som Bonden behøver, og liden Smaakram. Denne Mand haver nedsat sig nyelig og ikkon brugt Handel i 4 Aar og ei nedsat sig med Arvemidler enten for sig selv eller Kone.

Mad^{me}. Rejmers.³¹⁾ Handler med Korn, Fisk, Salt, Iern og deslige Varer, som Bonden behøver. Her indesiddes med endel Børnepenge³²⁾ og er en Kone, som haver mange Børn, og haver endel udestaaende hos Bønder. Mens dog udi god Tilstand.

Mad^{me}. Linds.³³⁾ Handler med Korn og anden grov Bondehandel, foruden haver hun ogsaa endel Klæde og deraf *dependerende* Kram. Denne Kones Tilstand er som nestbemeldte og af een og den samme Beskaffenhed, dog lidet bedre.

Sr. Jørgen Jønsen. Handler med Tobak, siden han er Tobaksspinder af *Profession*, og desuden lidet af Knive, Spender og deslige, siden han ikkon haver liden Afgang paa Tobakken. Tilstanden er ikkon ringe og maa tage sine Varer paa *Credit*.

Sr. Neander.³⁴⁾ Er *privilegered* Herberger og haver desuden en liden Handel af Spitserier og anden Smaakram;

men ikke Kornhandelen. Tilstanden er megit slet, og er forpantet alt det, han eier.

En Jøde navnl. Bendix Hertz.³⁵⁾ Handler ligesom neste med Smaakram, mens intet Korn. Tilstanden kan slet intet meldes om, men dog er efter Anseende ikkon slet.

Ellers besværges de, som bruger det lidet Kiøbmandsskab, sig saaledis som Erklæringen udi den anden Post ommelder, foruden at *Proprietairerne* ikke allene selger deris Korn til fremmede Kiøbmænd og Skippere, mens endog Præsterne, naar nogen Ladning af Tømmer, Kalk og deslige ankommer, tilkiøber sig ogsaa samme, der er saa megit mere til Afgang, som er kiendelig nok.

— — — —
 Marieboe den 9 Julii A^o. 1735.

Saxkiøbing.

Indberetning fra Byfoged Morten Hammer.³⁶⁾

1ste Post.

Saxkiøbings Byes Handel har tilforn og endnu bestaar af en liden Kornhandling og nogle grove Varer, som dens faae Kiøbmænd til Bondens nødvendigste Brug har haft at forhandle. Og er samtl[ige] Borgerskabet mesten alle fattige og af ringe og slet Tilstand, undtagen 2 a 3, som her *specialiter* skal vorde forklaret som følger:

Niels Jensen. Kiøbmand. Bruger Kornhandling; handler og med grove Varer til Bondens Brug. Er af maadelig Tilstand.

Jørgen Toft.³⁷⁾ Er *privilegered* Vintapper, *logerer* og fremmede Reysende; bruger liden Kornhandling samt Gevührskram. Er ellers ikkun af liden Formue.

Bockart Glarmester. Gammel og fattig. Ernærer sig af Haandverket.

Madame Gimsse (o: Gemzøe)³⁸⁾ Præsteenke. Lever af Pension.

Maren Kroemands. Gammel fattig Enke i slet Tilstand.

SAXKØBING 1754.

Efter „Frederik den V's Atlas“ i Kgl. Bibliotek.

Mathias Snedker. Fattig og kan ikke fortsette sit Haandverk.
Vencens Bødker. Ernærer sig af Haandverket med egne Hænder.

Rasmus Råd. Gammel Dagleyer i fattig Tilstand.

Niels Valentinsen. Snedker. Ernærer sig af Haandverket. Holder ingen Svende.

Nicolai Adelaer. Justitzraad og Landsdommer over Lolland og Falster.³⁹⁾

Lars Rostocker.⁴⁰⁾ Bruger en liden Kornhandling samt og med grove Varer til Bondens Brug. Er Veyer og Maaler her i Byen samt Birkeskriver til Bæritzgaards Birk. Er i maadelig Tilstand.

Florens Snedker. Ernærer sig af Haandverket.

Johan Hartvig. Skipper. Lader sig befragte til Kiøbenh. og Lybeck undertiden og er kuns af ringe Formue.

Håns Mickelsen. Skomager. Formedelst Alderdom kan ikke fortsette Haandverket; er fattig.

Christian Skomager. Ernærer sig af Haandverket.

Peder Jacobsen. Skomager. Er af fattig Tilstand.

Peder Andreassen. Rytter. } Begge *reducerede* Ryt-
Valter Rytter. } tere. Gaar i Dagleye.

Peter Holm. Dansk Skolemester. Er i fattig Tilstand.

Povel Jyde. Skomager. Kan ikke fortsette sit Haandverk; er fattig.

Espen Tomessen. Er Vicedommer men i fattig Tilstand.

Hans Bocken (Böcker?) Bødker. Ernærer sig efter fattig Leylighed.

Olle Nielsen. Kleinsmed. Ligesaa.

Rasmus Nickolaisen. Ligeledes.

Maren, Allexanders Enke. I armelig Tilstand.

Jens Skræder. Dagleyer. Fattig.

Olle Rasmussen. Kiøbmand. Bruger Kornhandling, har og grove Varer at forhandle til Bonden, *item* og Gevührskram. Er ellers af temmelig Tilstand.

Eskild Pedersen. Fattig Dagleyer.

Mouritz Lyssing.⁴¹⁾ Oremester (∴ Orgelmester). Er og i fattig Tilstand.

Lars Tobiessen. Dagleyer og er fattig.

Tobias Madsen. Gammel og fattig.

Povel Christensen. Lader sig som Matros hyre til Skibs. I fattig Tilstand.

Gotfred Smed. Ernærer sig af sit Handverk men i fattig Tilstand.

Hans Jørgen Vit. *Reducered* Rytter; gaar i Dagleye.

Lars Kylling. Skomager. Kan ikke formedelst Alder og Fattigdom fortsætte Haandverket.

Søren Skomager. Lever af Haandverket men i fattig Tilstand.

Friderick Rafn. Kan ikke fortsætte Haandverket og i fattig Tilstand.

Jens Væver. Ligeledes.

Christen Hendriksen. Skomager. Kan ernære sig af Haandverket.

Peder Lyderste. Skomager. Kan ikke fortsætte Haandverket; er fattig.

Iver Krammer. Nyelig kommen til Byen; i fattig Tilstand.

Rasmus Væver. I fattig Tilstand.

Niels Skræder. Ligesaa med mange smaa Børn.

Morten Pottemager. Han ernærer sig af Haandverket.

Morten Hasling. Skomager. Ligeledes.

Lars Smed. *Reducered* Rytter. Gaar i Dagleye; er fattig.

Olle Skomager. I fattig Tilstand.

Christian Væver. Ligeledes.

Christian Danielsen. Skomager. Ligesaa.

Jens Nyrop. Gammel fattig Dagleyer.⁴²⁾

Anders Handskemager. I fattig Tilstand.

Jonas Lillie. Skræder. Kan leve af sit Haandverk.

Carl Felbreders Enke. Agtes at ernære sig af *Proffessionen*.

Jørgen Væver. I fattig Tilstand.

Anders Laurssen. Fattig Dagleyer.

Jørgen Snedker. Kan ikke fortsætte Haandverket.

Mathias Jørgensen. I fattig Tilstand.

Jørgen Laursen. Skomager. Kan ernære sig af Haandverket.

Niels Pedersen. Gaar i Dagleye.

Birte Libekints. Fattig Enke.

Jørgen Nielsens Enke. Ligeledes fattig.

Peder Frideriksen. Skomager. Kan ernære sig af Haandverket.

Peder Jensen. Bruger liden Handling med Gevührskram. Er i maadelig Tilstand.

Anders Smed. Gammel fattig Mand.

Christen Castensen. Smed. Nyelig kommen til Byen og ernærer sig af Haandverket.

Christian Claussen. Holder med lidet Øltapperie; er ellers i fattig Tilstand.

Niels Mickelsen Møller. Holder og med lidet Øltapperie mens ikkun af ringe Tilstand.

Cornelius Kradepohl.⁴⁸⁾ Birkedommer, er i fattig Tilstand.

Peder Handskemager. Kan ikke drive Haandverket; er i fattig Tilstand.

Hans Abrahamsen. Klokker. I ringe Tilstand.

Hans Møllers Enke. Fattig.

Morten Hansen. Skomager. Lever af Haandverket; i fattig Tilstand.

Petter Møllers Enke. Fattig Inderste.

Frederik Christiansen. Kan undertiden fortienne noget med at kiøre til Mølle. Er ellers i fattig Tilstand.

Søren Snedker. Armelig Tilstand.

Hans Hansen. Dagleyer.

Peder Hendriksen. Bruger lidt Kornhandling og Øltapperie; er ellers af liden Formue.

Povel Bert. Dagleyer; fattig.

Carl Bernt. Ernærer sig med at balbere.

Mathias Lysing. Snedker; i fattig Tilstand.

Johan Dagleyer. Fattig.

Niels Hasling. Skomager. Fattig; kan ikke bruge Haandverket.

Morten Jensen. Skipper. Lader sig befrage. Kan undertiden fragte sig selv. Er ellers ikkun af liden Formue.

Landtingsskriver Guldbechs Enke.⁴⁴⁾ I fattig Tilstand.

Niels Christensen. Kan undertiden bruge en liden Kornhandling; handler og med Gevührskram. Er ellers af ringe Formue.

Olle Muurmester. Ernærer sig af Haandverket men i fattig Tilstand.

Christian Hansens Enke. I fattig Tilstand.

Hans Christensen. Kiøbmand. Bruger Kornhandling og staaer sig temmelig.

Jochum Blick. Er tilligemed Sr. Toft⁴⁵⁾ *privilegered* Vintapper.⁴⁶⁾ Holder og med Gevührtskram. Er i maadelig Tilstand.

Svend Skræders Enke. Fattig.

Johan Jostesen. Tobaksspinder. Fattig og kan ikke drive Haandverket.

Rector Halsens Enke. Fattig Tilstand.

Peder Hansen. Skræder. Kan ernære sig af Haandverket.

Fridrik Bohrs. *Reducered* fattig Rytter.

Mathias Dreyer. Ernærer sig ved Haandverket.

Johan Skræder. Ligeledes.

Jens Handskemager. Kan ikke fortsette Haandverket og er i fattig Tilstand.

Else Jensdatter. Fattig Enke.

Jost Jostesen. Tobaksspinder. Kan ikke fortsette Haandverket. Er i fattig Tilstand.

Samson Hansen. Tobaksspinder. Kan ernære sig af Haandverket.

Anders Pedersens Enke. I fattig Tilstand.

Hans Daudsenssens Enke. Ligesaa.

Petter Skoflikker. Gammel og fattig.

Christian Bager. Fattig; gaar i Dagleye.

Peder Sørensen. Ernærer sig ved lidet Øltapperie.

Mads Læsø. Borger her til Byen og boer paa Femøe. Bruger liden Kornhandling og er af liden Formue.

2den Post.

Denne liden Handling er Borgerskabet nu mærkelig betaget, efter Kiøbmændenis Foregivende formedelst Landprang Aar efter Aar saaledes skal have tiltaget, at denne liden Byes ringe Næring mangfoldig Aar efter Aar svekkes og aftages, formedelst Borgerskabet ikke er af de Kræfter at udholde nogen *Proces* imod Vedkommende til Landpranget at hemme. Men det fattige Borgerskab lever i det allerunderdanigste Haab, at Deris Kongl. May^{te} har den Naade for saavel denne som de øvrige Kiøbsteder her i Landet (∩: paa Lolland), at slig Kiøbstederne i deris liden Næring saa høj skadelig Landprang vorder raadet Bod for; thi undertiden er det ikke de *Negotierende* mueligt igien i Kiøbenhafn og andre Steder at bekomme de Penge, som de til *Proprietairierne* her for samme Varer har betalt, langt mindre den paagaende Told og *Consumption*, ja iblandt maa nødis til fra Kiøbenhafn at tilbagebringe deris her indtagne Hvede- og Rugladninger og ikke samme har kunnet afsette formedelst aldfør stor Forlis.

3die Post.

Hvad de ind- og udgaaende Varer angaaer, saa bliver samme ved Landets egne Fartøyer frem- og tilbageført. Og bestaar Saxkiøbings Skibsfart af 3de smaa Gallioter og 6 smaa Jagter, som er tilhørende efterfølgende *ibdm.*:

Hans Christensen. 1 gammel Galliot kaldet „Ste.

Johannes“, drægtig 16 Læster, og 1 liden Jagt kaldet „Haabet“, paa 7 Læster.

Skipper Morten Jensen. 1 Galliot kaldet „Engel Raphael“, drægtig 14 Læster.

Sr. Lars Rostocker.⁴⁰⁾ 1 Galliot paa 14 Læsters Størrelse, kaldet „De toe eenige Brødre“.

Niels Jensen. 1 nye Jagt kaldet „De 5 Søstre“, som endnu er ubrendt.

Olle Rasmussen. 1 Jagt, „St. Anna“ kaldet, paa 7 Læster.

Johan Hartvig. 1 Jagt ungefehr 7 Læster.

Peder Jensen. 1 Jagt, „Anna Sophia“, paa 7 Læster.

Mads Læsøe. 1 Jagt ungefehr paa 7 Læster.

Niels Christensen. I liden Baad „Haabet“ paa 2 Læster.

Hvilke Fartøyer den største Del snart den meste Tid om Sommeren maa ligge stille i Havn formedelst Eyerne har Mangel af Kræfter i disse Tider at drive deris Handling etc. Ellers er denne Byes meste Handling med Kiøbenhafn, hvortil ikke andet end Kornvarer henførís og derfra igien en og andre Sorter hiembringes. Ja, med en eller to af forberørte Gallioter kan undertiden giøres en Reyse paa Norge med Kornvarer hen og igien tilbagebringe Fiskevarer, Jern og Tømmerlast. Og med de øvrige undertiden henbringes nogle Kornvarer til Lybech og Flensborg, hvorfra der igien hiemførís lidet af Hør, Hamp og videre, som til Bondens Brug og Nytte behøves.

Ellers har Kiøbmændene her i Byen stor Besværlighed og Omkostning med deris Ladeplads, som kaldes Orebye Hafn, som Aar efter andet tilstoppes, saa at de maa lade deris ind- og udskibende Varer en halv Mil ved Vogne frembringe og derfra atter ved Pramme mesten en Fierdingvey til og fra Fartøyerne udføre, der altsaa foraarsager denne liden Kiøbsted stoer Besvær og Omkostninger. Og er det de fattige Indvaanere ikke mueligt uden sær Kongl. Naade og *Asistence* at faae denne Havn igien istandbragt.

4de Post.

Fabriqver eller *Manufacturer* er her aldelis ingen i denne Bye eller har nogen Tid været, saalænge nogen kan mindes.

5te Post.

Her er 2de *priviligerede* Vintappere, navnlig Jørgen Toft⁴⁵⁾ og Jochum Blick⁴⁶⁾, som i deris Livstid haver Kongl. Bevilling at maa selge Vin og fransk Brendevin og ellers er kun af liden Formue formedelst denne liden Byes slette Tilstand, hvor de ikke kan tilbringe sig nogen synderlig Næring.

6te Post.

Kiøbmænd og de, der drive nogen Handling i denne Kiøbsted, ere efterfølgende:

Hans Christensen, Niels Jensen, Olle Rasmussen, Peder Jensen, Jørgen Toft⁴⁵⁾, Jochum Blick⁴⁶⁾, Lars Rasmussen Rostocker⁴⁰⁾ og Niels Christensen, hvoraf de 3 første er i temmelig og maadelig Tilstand og de øvrige ikkuns af liden Formue, hvis Handling bestaar paa forberørte Maade udi *crediterede* Varer, som den 3die Post videre omformelder.

Af Laug befindes ikkun 4, nemblig:

Skomagerlauget, hvorudi er 19 Stk., deraf 2 a 3, som haver lidt Næring og Brug, dog af ringe Tilstand, men de øvrige kan ikke formedelst Uformuenhed fortsætte deris Haandverk.

Skræderlauget bestaar af 6 Mestere, som ikkun haver liden Næring og af ringe Tilstand.

Væverlauget bestaar af 4 Stk. og er i slet Tilstand.

I det 4de Laug er trende Haandverker under eet Laug formedelst dette Steds Ringhed befattet, nemblig 4 Snedkere, 1 Murmester og 2 Smede, som ikkun haver gandske liden Næring og derover i slet Tilstand.

Disse 4 Laug, som efter Hans Excellence Hr. Stiftamtmand sal. von Reichovs⁴⁷⁾ Tilladelse og *Approbation* ere oprettede, alt ifølge efter Hans May^{ts}: allernaadigste Forordninger og *Laugsarticuler*, ere nu udi nogle Aaringer efter deris herved fulgte under deris Hænder indgivne Klager tilføyet stor Indpas og Afgang udi deris Næring, — — —⁴⁸⁾.

Saxkiøbing, d. 11 Julii 1735.

Halsted Amt.

Indberetning fra Amtsforvalter Thomas Christian Rennemann.⁴⁹⁾

1ste Post.

Tilstanden udi dette Ampt høs Bonden og Landmanden er udi disse Tider til Dels kun temmelig, til Dels hel slet.

Det som Jorden her fornemmelig besaaes med efter dens Beskaffenhed er Hvede, Rug, Byg og Erter og lidet Havre.

Skov falder ei af nogenledes Vigtighed her paa Amtet uden til de Sogner Stochemarcke og Vesterborg.

Høebiering og Græsning falder hel slet og gandske ringe, saa det er meget faae Byer, om der ellers er nogen, som kan græsse det, der kan foere om Vinteren, hvortil er Aarsagen, af Bonden for at faae Jord at saae har opløyet sine Enge og mange Stæder endel af Overdrevene indtaget til Sædeland.

Som nu Jorden her paa Amtet vel falder nogenlunde god men dog nedrig, lerrig og skarsk saa maa den, om den skal bringe sin Grøde, til Nøie idelig arbeides, pløyes og drives, og dertil udfordres Heste, hvilke Bonden af Mangel paa Høebiering og Græsning ei selv kan tillegge men maa tilkiøbe sig fra Fyen og Langeland temmelig dyre. Og naar de tørre Aaringer indfalder, da ikke allene Græsningen bliver borte, men endog Vandet borttørres, foraarsager det Sygdom iblandt Heste og Qvæg, hvorved da Bonden i Bond og Grund *ruineris*, som i Vinteren 1733 var at fornemme, det endnu svier til mange.

Heraf kommer det, at Tilstanden er Mestendelen, sær i disse Tider, hel slet; thi som det eniste Landet giver af sig og kan undvære er Korn, og iblandt Kornet Hveden, saa kan Bonden, som har store Udgifter og *Pressurer* ikke udkomme, naar den enten feiler eller og, som nu paa en 6 Aars Tid, ei er i nogen Pris, thi de øvrige Sorter Korn er ei af nogen *Consideration* som udføres og kan være nogle Ærter og Byg, siden den største Part deraf af Bonden selv forbruges.

Af det eniste Slags, nemblig Hveden, er det da, Bonden skal tage alle sine Udgifter og forskaffe sig Heste til sin Avlings Drift, hvilke, naar han et Aars Tid eller to ved sterk Pløyning og i disse dybe Veie har uddrevet, maa han igien forskaffe sig andre; og derved gaar da det bort, som han paa Hveden, endog naar den er i Pris, kan samle til sine Udgifter.

Af sligt er da at fornemme, det Landets Tilstand

2den Post

ikke har tiltaget men snarere aftaget, hvortil endnu kommer

en anden Aarsag, som er Mangel af Penge i Landet, hvorover saavel Kiøb- som Landmanden klager. Thi som Kiøbmændene, hvor de udfører deris Korn enten til Norge eller andre Stæder her i Danmark, ingen Penge kan faae men mange Tider har hørt den Klage, en Skipper maatte gaae paa 10 a 12 Lossepladser med 1 a 200 Tdr. Hvede og tilsidst endda har maattet føre en Part deraf hjem igien, bare for der ingen Penge var at faae, saa gaar det Bonden ligesaa, at han mange Tider, naar han kommer til Kiøbstæden, maa selge sit Korn for, hvad de vil give ham, fordi der almindelig ingen Penge er iblandt Almuen, hvad Fortræd jeg ved samme Omstændigheder ofte lider for de Kongl. Skatter og *Contributioners* Inddrivelse.

Heraf er da at se

3die Post,

hvad Landet fattes og hvorved det igien kunde forbedres, om der kunde findes Middel til, nemlig at Bonden i Steden for Heste kunde til endel betienne sig af Stude, i det ringeste 1 Par til en Ploug.

Indbyggere fattes Landet endelig ikke paa, omendskiønt endel af Mandkønnet ved *Landmilitiens Reduction* gik af Landet, men de ere til Dels unge og ikke saa færdige engang, at de til Soldater kan *emplojeres*.

Imidlertid blev Tiderne forandrede og Tilstanden i Landet forbedret, blev nok den Mangel, som derudi kan være, igien erstattet ved det, at fremmede Karle trak ind i *Provinchien* som forhen, der vare dygtige til at forsyne Gaardene med.⁵⁰⁾

Halsted Amptstue den 11 Julii 1735.

Nachschou.

Indberetning fra Borgmester Johannes Forbus, Viceborgmester Jørgen Kølle samt Raadmændene Hans Brønneke og Ditløj Schiøl.⁵¹⁾

1ste Post.

Nachschous Byes Beboeres Næring og Brug bestaar fornemmelig udi Kornhandel, Søefart, Handværker og nogen Avling.

2den Post.

Det er disvær beklageligt og i sig selv Sandhed, at Byen langt mere end tilforn kiendelig har aftaget i Kiøbmandskab, Handel og Næring, hvortil virkelig er følgende Aarsager:

1. Byens forrige *Privilegiers* Forandring og *Reduction*.
2. Kiøbmændene udi deris Handel og Næring undertrykkes ved at *Proprietarierne*, Præster og Forvaltere paa nogle

NAKSØV c. 1700.
Efter Kort i Nationalmuseets Billedsamling.

Aars Tid har tilføjet de negotierende stor Skade udi deris Handel med det store Landprang, som de begaar, idet de opkøber det meste Korn, som Bonden burte føre til Kiøbstederne at forhandle, under det Skin, at hvis Korn de i saa Maade af Bonden køber, yder han for Skatter eller og for Sæde- eller Laanekorn, hvilket de igien forhandler ved hele Ladningers Udskibning baade til fremmede saavel som til vore egne Skippere; og til sligt at skiule bruger de Forordningen af 1692 den 13 December, som tillader dem, deris egne Gaarders Avling at forhandle til hvem de vil.

Ja end ydermere under samme Handel indkøber de af fremmede adskillige grove Varer saasom Jern, Tierre, Salt, Stenkul, Humle og deslige, som hos dennem selv paa Landet imellem Bonden vorder afsat, hvilket til Kiøbstedernes Ruin og Undergang er øyensynlig. Og for sligt at undgaa haver en af de bedste Kiøbmænd sig *resolueret* her fra Byen at udfløtte og sin Boepæl paa Landet ved Forpagtning antaget, hvorved han ligesaavel som de andre foranførte kan bruge samme Forprang, om det efterdags som forhen kan eller skal passere.

3. Her udi Byen befindes en Del Jøder, hvoriblandt ere nogle, som uden Hans Kongl. May^{ts}. Geleidebrev strøffer Landet om med alle Slags Kramvarer og igien opkøber baade Sølf og Guld sampt Skind, Uld og andet mere.

4. Ligeledes findes der mange Omløbere daglig fra en Aars Dag til den anden paa Landet med adskillige Kiøbmandskaber imod Loven pag. 445 Art. 1.

5. Handtværkerne beklager dennem og høveligen, at de formedelst den store Indpas de tilføjes ved de mange Handtværksfolk, som sig paa Landet overalt heromkring Nackschou har nedsat, saasom Snedkere, Handskemagere, Grovsmide, som gjør Kleinsmidearbeide, Vævere, som væver Hørgarn, Dynnesvaar og Dreiel, Skredere, som syer alt hvad som forhaander kommer af Silke og Klede, Skoemagere, som holder Svende og Dreng og syer for Herremænd, Præster og Fogder alt det fine Arbeide som paa Landet falder med videre etc., saa Handtverkerne i Kiøbstederne ved slig Omgang udi yderste Armod er geraadende. Og omendskiøndt der vel efter kgl. Lov, Forordninger, *Articuler* og *Rescripter* ere giorte adskillige høyprikelige Anordninger slig Indpas at forekomme, saa kan de dog ikke for vidtløftige *Processer* (som og tit og ofte af saadant er reiste, siden *Proprietariernes* Fuldmægtiger har taget saadanne Bønhasser i Forsvar) komme til nogen Ret og dets Aarsag maa lade dennem sidde tiltalt — — — .

3die Post.

De indkomne Varer bliver mesten af voris egen Søefart

bragt her til Byen uden iblandt i Efter- og Foraaret af Flensborgerne, som hid til Byen indfører en Del grove Varer, bestaaende af Humle, Salt, Jern og Tierre etc., hvilke de ofte udi smaa *Partier* udselger, ligeledes Kiøbmanden og Kræmmerne til *Præjudice*. De Varer som herfra udskibes ere mest Kornvarer og nogen Hollendervarer fra Landet af: Ost, Smør og Flesk, som med vore egne Fartøyer udskibes, undtagen udi Efter- og Foraaret nogle Flensborgere, Slesuiger og andre fra Holsten kommende Fartøyer, som afhenter en Del Biug, Rug og Hvede, [og] som mest køber saadant Korn paa Herregaarderne af Forvalterne, der ligeledes er Kiøbmændene til *Præjudice*. Undertiden hænder det sig og vel om Sommeren, at en norsk Mand afhenter en Ladning Korn.

Vores egen Søefart bestaar udi 39 Fartøyer med deris Drægtighed efter hosfølgende *Specification*⁵²⁾, hvilke haver deris Fart paa Øster og Vester paa Norge samt Kiøbenhavn, Holsteen (3: Slesvig), Lybeck, Jydland, Fyen og Sielland; og derfra bringer de Landets Frugter, nemlig fra Bergen tør og salt Fisk, østerfra Trælast, Jern, Stenkul, Tiere og Kalk. Fra de Lande her udi Riget Sand til Baglast, og fra Lybeck og Flensborg føres en Del Varer, som dette Steds Kiøbmænd og Kremmere kan behøve.

4de Post.

Hér udi Byen har til Dato ingen *Fabriquer* eller *Manufacturer* været anlagt.

5te Post.

De *priviligerede* Personer herudi Byen findes ere *Appotecheren*, 3de Vinhandlere, hvilke høyligen beklager, at de ikke kunne ernære sig af Vinhandlingen, 1. fordi der var for 30 Aar siden ikkun een *priviligered* Vintapper tilligemed *Appotecheren*, men nu er der 4 *privilegerede* med *Appotecheren*, 2. at en stoer Del af Skipperne og Baadsmændene hiemfører Vin og fransk Brendevin og det udi Ankere og Pottetal bortselger til hvem det lyster at købe baade i Byen og paa Landet uden Undseelse; ja endog udi mange Verts-

huse findes fransk Brendevin offentlig tilfals, som alt kjøbes af forbemeldte Personer, som det sælger *in Cognito*.

2de Farvere, der og klager at deris Næring meget svekkes ved det, at de Søfarende her fra Byen tog mangfoldige Varer med sig til Lybeck og andre Stæder og der lod det farve og siden *practiserede* det ind, dem til Indpas.

2de Guldsmede. En *privilegeret* Hæstemøller, der og klager at have til Værkets Fortsettelse anvendt yderste Formue for at faa oprettet saadan er *Machine*, at enhver, som vilde lade male, kunde uden Ophold blive befordret, men havde liden eller ingen Næring uden allene udi stille Veir, eller og naar de andre Møller havde saa meget at bestille, de det ikke kunde overkomme, endskiønt der *aparte* for Byen er 8 Veirmøller og ingen Vandmøller paa 4 Mile nær, der kan hindre de andre udi deris Maling med Brødkorn og andet.

6 Jøder som har hans Kongl. May^{ts} allernaadigst Frihedsbreve til Nedsettelse her i Byen, hvoraf de 3de holder aaben Kramboder, de 3de løber paa Landet med Kram og Tobak. Og var det i Særdelighed ønskelig, at ingen Jøder maatte nyde deslige *Beneficier* før derom blev indhentet Magistratens Erklæring om deris Tilstand, derved at afværge alle fremmede og Ubekiendte med deres undertiden urigtige Forebringende til Borgerskabets særdelis Fornærmelse.

6te Post.

Af Kiøbmænd som handle med Korn og grove Varer er 14, hvoraf de 4 holder aabne Kramboder. Kremmere 6. Skippere 41 og endskiønt her ikkun er 39 Fartøyer, hvorpaa er een Skipper til hver, saa har de øvrige vel vundet deris Borgerskab for Skippere men farer nu for Baadsmænd. Af hvilke Skippere en stoer Del handler baade med Korn og andrer Varer (ligesaavel som de, der anses for Kiøbmænd), som de selv hiemfører, tilligemed Øll- og Brendevinssalg foruden endel af Baadsmændene, som ere gifte og bosiddende saavelsom unge Karle, holder adskillige smaa Sager, som de hiemfører med sig at selge, andre til *Præjudice* i deris Næring.

2de Tobaksspindere, hvoraf den ene beklager, at formelst Kremmere, Skippere og Baadsmænd med flere har fremmet Tobak at selge, har han maat ladet blive at spinde Tobak og nu maa ernære sig med Brendevinsbrennerie.

Handtverkerne bestaar af 9 Laug stiftet:

Bagerlauget 6 Mestere, hvoraf den ene bruger Kornhandel og anden Kiøbmændskab samt Øll- og Brendevinssalg med Herbergerhus og deslige foruden sit Handtverk, saa her paa dette Sted er intet Kiøbmandsskab, stort eller lidet, han jo gør *Fait* deraf. De 3de af dem har hver sin Mølle, som de ved hver sin Møllersvend lader forsyne, og tillige holder Øll- og Brendevinssalg foruden deris Handtverk.

Men i Almindelighed *graveris* samme Bagerlaug derved, de ikke kan faa Svende eller Dreng, fordi de som fra dem udgaar af Lære ikke maa blive antagen for Svende hos Mesterne i Kiøbenhavn, undtagen de paanye igien maa være i Forbundet, endskiønt slige Vedtægter er *directe* imod Laugs-*articulerne* og de Laugene vedkommende allernaadigste Forordninger.

Paa lige Maade besverger sig Tømmermændene, hvilket er samme Handtverker ikke en ringe Lidelse.

Skoemagerlauget bestaar af 21 Mestere.

Smedelaug bestaar af 3 Kleinsmide og en Grovsmid; men kunde vel være flere Grovsmide, om de kunde faaes.

Snedkerlauget af 6 Mestere.

Skrederlauget bestaar af 8 Mestere.

Handskemagere bestaar af 3de Mestere.

Tømmermænd og Murmestere har Laug sammen og bestaar af 3de Tømmermænd og 2de Murmestere.

Slagterlauget bestaar af 3de Mestere og

Veverlauget bestaar af 6 Mestere.

Endnu uden Laug: 3de Felberedere, 2de Hattemagere, 1 Maler, 1 Glarmester og 1 Bødker.

Foruden disse *mentionerede* er mange Brendevinsbrendere og Kroersker, som lever derudaf tilligemed smaa Kiøbmændskab, endog de ikke mere end som Skippere, Handtverkere og Baadsmænd har vundet deris Borgerskab der-

paa, saa det var ønskeligt, det kunde komme dertil, at enhver skulde ernære sig af det, de havde aflagt borgerlig Æd for, ligesom Forordningen om *Commerciens* Befordring af 16. April 1681 dets 2det *Capittels* 1 *Art.* det befaler, og den ene ikke indfald[t i] den andens Næring, da det kunde være ventelig, at Byen igien kunde komme i Stand, dersom dette blev *remederet*. — — —

Nachschoou Raadstue den 23 Aug. 1735.

(Sluttes.)

Noter.

- 1) Rentek.s Ekspeditionsprotokol Nr. 17 (1735) p. 414. — Se om Relationernes Historie Edv. Holm: Danm.-Norges Hist. II, især p. 374 ff.
- 2) Ditlev Teichmann. Ansattes 30. Maj 1707 som Mundskænk hos Dronningen efter at have tjent 5 Aar som Kælderskriver *a.* 6. Febr. 1712 blev han Amtsforvalter over Nykøbing Amt, og da det lollandske Rytterdistrikt oprettedes, lagdes tillige Oppebørselen af Købst. og den uden for Rytterdistriktet værende Del af Aalholm Amt med Fejø, Fæmø, Askø og Veirø ved Resolution af 10. Dec. 1718 under ham. 25. Maj 1731 fik han Konfirmationsbestalling som Amtsforvalter over Aalholm og Maribo Amter samt Købst. og Øerne under Nykøbing Amt. 28. Nov. 1732 blev han Kammerraad og døde (Nysted) 19. Dec. 1743. Efter Ansøgning blev det tilladt, at hans Lig mod Fordørdn. af 1682 maatte begraves om Aftenen ved Lys og Kisten overtrækkes med sort Tøj *b.* (Bruuns Msk. om d. Amtsförv. RA. — *a.* T.'s Ansøgning af 2. Feb. 1712 i RA.'s Saml. af Ansøgn. — *b.* Smaalandske aab. Breve 1744 Nr. 1.)
- 3) Mikael Alrøe, Kirkeværge, fik 23. Jan. 1733 Bestalling som Byfoged i Nysted. Han havde da i 15 Aar gjort Tjeneste ved Pennen saavel paa Rentekammeret som ved Nykøbing og Aalholm Amtstue, og 1731 var han konstitueret Tolder i Nysted, men fik ikke dette Embede. 1733 havde han „erhvervet den Tilstand, at han nogenlunde har sit Levebrød“, hvorfor Stiftamtmanden særlig anbefaler ham som Byfoged, da Lønningen var utilstrækkelig for en Mand uden Midler. Tillige var han en skikkelig og fornuftig Person *a.* 15. Juni 1725 blev han (Nysted) gift med Vennike Cathrine Desington og døde 1736, begr. 6. Marts *b.* (*a.* Smaalandske aab. Breve 1733 Nr. 10. Indlæg. — *b.* P. Rhode: Loll.-Falst. 2 Udg. I p. 583).
- 4) Branden 14. Nov. 1729.
- 5) Frederik Christian Dresler, f. 1702 † (Nysted) 20. Jan. 1765, var Søn af Valentin D., Præst i Frauenwald, og Anne Margrethe

Hofmann *a.* 16. Sept. 1735 ægtede han (Nykøbing) en Præstedatter. Petro Agnete Dam, f. 15. Sept. 1715, † 27. Nov. 1749. D. var en Tid Forpagter af Bremersvold og købte 1734 Stivelsefabrikken ved Nysted. Denne var anlagt af Færgemand og Landstingsskriver Povl Boldich og Interessenter, der havde faaet Jord dertil, beliggende mellem Aalholm og Byen, anvist af Kongen mod en ubetydelig aarlig Afgift og 8. Feb. 1717 fik Privilegium paa Salg af Stivelse og Pudder paa Lolland, Falster og Møen. Boldich solgte 1729 Fabrikken til Just. Johan Volchmar Hofmann, der 10. Sept. 1734 fik kgl. Bevilling til Overdragelse af Fabrik og Privilegium til sin Søstersøn Dresler *b.* D. synes at have forbedret Bedriften betydeligt og opnaaede forskellige Udvidelser af Privilegiet, bl. a. fik han 1752 Bevilling paa, at Privilegiet maatte overgaa til den, der købte Fabrikken af hans Arvinger *c.* Efter hans Død 1765 blev den udbudt til Auktion og kaldtes da „den fuldkomneste og bedst indrettede“ i sin Slags i Danmark, „og kan derudi udarbejdes aarlig 1500 Td. Hvede“. Samtidig blev D.'s velindrettede Gaard i Nysted solgt *d.* Køberen var Lars Reimer, der døde faa Aar efter. I de følgende Aar bevilgedes Indretning af flere andre Stivelsefabrikker paa Loll.-Falster, bl. a. en paa v. Westens Andragende. (*a.* Lengnicks Genealogier, 1 Saml. — Smaalandske aab. Breve 1735 Nr. 59. — *b.* do. 1734 Nr. 83. Indlæg. — *c.* do. 1752 Nr. 45. — *d.* Adresseavisen 1765 Nr. 12 og 27.)

- ⁶⁾ Jacob Flindt, f. 1685, † 1750, begr. (Vaabensted) 29. Jan., Købmand i Nysted, var Søn af Købmand og Raadmand Flindt i Nykøbing og Ane Bergishagen. G. ¹⁾ 29. Maj 1713 m. Kirstine Caspersdatter Greve, D. af Forpagter G. paa Sæbyholm, † 1729; g. ²⁾ m. Bodil Birgitte Monrad, † 1747, begr. (Vaabensted) 22. Nov., 47 Aar gl. — 17. Maj 1720 fik han Bevilling til sammen med Abraham From at sælge Vin og fransk Brændevin i hele Træer eller Fustager *a.* Han tjente en betydelig Formue og saa sig i Stand til 1732 at købe Nielstrup for 33,000 Rdlr. af Hofjunker Joh. Cornelius Lerche, med hvem han i øvrigt i Anledning af Handelen kom i Proces *b.* 26. Marts 1734 fik han Bestalling som virkl. Kommerceraad *c.* (Lengnicks Genealogier, 2. Saml. II — *a.* Smaalandske aab. Breve 1720. Nr. 54. — *b.* Smaalandske Tegnelser 1733 Nr. 27, 28, 53 og 62. — *c.* Smaal. aab. Breve 1734 Nr. 33.)
- ⁷⁾ Niels Siersted var 1722—29 Ridefoged paa Gavnø, hvor „han skaltede og valtede med Godset, som det var hans eget“, indtil han saa sig nødsaget til at rømme derfra. Fik 8. Maj 1730 Best. som Byfoged i Rødby og Maribo samt Herredsfoged i Fuglse Herred *a.* og blev 18. Juli 1735 Landstingsskriver i Loll.-Falst.; af de andre Embeder maatte han derefter kun have beholdt Maribo, men efter Ansgning af Svigerfaderen, Slotsforv. og Gartner paa Frederiksberg Slot J.

Voigt *b*, fik han Tilladelse til at beholde dem alle *c*. Voigt udtaler i Ansøgningen, at Siersted „haver ringe at leve af“, hvorfor han aarlig har maattet hjælpe ham med Penge.

2. Marts 1736 fik Siersted Bestalling og 28. April s. A. Konf. som Birkefoged i Søholt Birk *d*. Han blev 1739—40 Ejer af Adserstrup (og Medejer af Grimsted), men ligesom han selv var kommen til Ejendommen, mistede han den, nemlig ved Auktion efter Indførsel 1747 *e*. 1752 lod Søholt Birkeherre optage Tingsvidne over Siersteds og Birkeskriver Jørgen Gossmanns Sløseri med Rettens Pleje og fik dem dømt for en Kommission, efter at det var bevist, at de ofte var udblevne paa Tingdagene og ikke førte Protokollen behørigt; Siersted appellerede Sagen til Landstinget, der dømte ham imod *f*. Siersted skal for øvrigt have været en stor Procesmager *g* (jfr. Note 19). Ogsaa fra anden Side synes der at have hersket Utilfredshed med Siersteds „Administration“, og hans mange Embeder har sikkert været mere, end han kunde paatage sig. 1746 fik han Bev. til at lade sin Tjeneste forrette ved en Fuldmægtig. Muligvis staar hans Efterladenhed i Forbindelse med, at han en Tid, 1748, var suspenderet fra Byfogedembedet. Han var tillige Færgemand ved Dragsminde og skal være død 1756 *g*. (P. E. Jensen: Gavnø p. 109 f., 448. — *a*. Smaalandske aab. Breve 1730 Nr. 53. — *b*. Jørgen Frederich Lorentz Voigt udn. 7. Marts 1731 til Slotsforv. og Gartner ved Frederiksberg (Particulærkammerets Bestallings- og Instructionsprotokol p. 7). — *c*. Smaalandske aab. Breve 1735 Nr. 63. Indlæg. — *d*. do. 1736 Nr. 30. — *e*. P. Rhode: Loll.-Falster, 2. Udg. I p. 131; Danske Atlas III p. 317; Smaalandske aab. Breve 1748 Nr. 3 og 1751 Nr. 90; Loll.-Falsters Landstings Skøde- og Panteprotokol 1739 ff. p. 515. — *f*. Loll.-Falsters Landstings Justitsprotokol 1739—66 p. 506 og 520; Smaalandske aab. Breve 1753 Nr. 2 og 48. — *g*. Musse Herred I p. 316.)

- ⁸⁾ Christian Jensen Feilberg, f. i 1690erne, † (Maribo) 1749, begr. 6. Juli. G. 24. Nov. 1747 (Riserup Præstegaard) m. Marie Elisabeth Nauschütz, der blev begr. i Maribo 13. Marts 1764 *a*; men han havde været gift før, thi 1747 fik han kgl. Tilladelse til nyt Ægteskab, skønt Sørgeaaret ikke var ude *b*. Han tilhørte en udbredt Farverslægt og erholdt 23. Juni 1727 Bevilling til at nedsætte sig som Farver i Rødby *c*, 17. Nov. 1747 til tillige at indrette et Lærreds- og Uldenstrykkeri *d*. og endelig 26. Juli 1748 til at overtage et Farveri i Maribo *e*. Enken fik 18. Juli 1749 Bevilling til at fortsætte Farveriet i Rødby samt Trykkeriet *f*. og giftede sig snart efter med Farver Severin Kaalund *g*. Denne døde faa Aar efter, og Enken fik 22. Aug. 1760 bevilget, at hendes Stifsøn, Jens Christian Feilberg, maatte overtage Privilegiet efter hendes Død *h*. (*a*. P. J. Schmidt: Slægten Feilberg, p. 18. Kbhvn. 1890. — *b*. Smaalandske aab. Breve 1747 Nr.

126. — *c.* do. 1727 Nr. 16. — *d.* do. 1747 Nr. 125. — *e.* Jyske aab. Breve. — *f.* Smaalandske aab. Br. 1749 Nr. 84. — *g.* do. 1750 Nr. 94. — *h.* do. 1760 Nr. 115.)
- ⁹⁾ Hans Jørgen Mackeprang fik 20. Juni 1740 Privilegium som eneste Vinhandler og Værtshusholder samt Herberger i Rødby *a.* Det ovenfor omtalte Privilegium paa en Hestemølle findes ikke indført i Smaalandske aabne Breve. Hans Hustru, Johanne Marchusdatter Viller *b.*, blev begr. (Rødby) 7. Maj 1764, 71½ Aar gl., han selv 16. Okt. 1775, 79 Aar gl. (*a.* Smaalandske aab. Breve 1740 Nr. 63. — *b.* do. 1747 Nr. 37.)
- ¹⁰⁾ Ærøboerne var kendt som slemme Smuglere; i Relationerne af 1735 klages stadig over dem, især fra Fyens og Loll.-Falsters Købstæder. Aarsagen til Smugleriet var, at Ærø dengang laa under Slesvig, hvor Tolden var lavere end i Kongeriget.
- ¹¹⁾ Se Note 7.
- ¹²⁾ 23. Dec. 1693 tilskødede Kongen Leverandør Fr. Werdelmann's Enke, Margrethe Wilders, Maribo Klosters Udemarken med Sædegaardsfrihed med den Motivering, at Maribo Borgere ikke formaaede at drive dem tilbørligt. Enken solgte 4. Jan. 1694 Jorderne til Geheimer. Eggert Christopher v. Knuth til Aarsmarke. (Musse Herred I, p. 380.)
- ¹³⁾ Se om denne Strid: Musse Herred I, p. 343.
- ¹⁴⁾ Ved Forordn. af 13. Dec. 1692 blev det forbudt „Proprietærer“ at opkøbe Korn paa Landet for igen at sælge det. Kun deres egen Gaards og Gods Avling maatte bortforhandles.
- ¹⁵⁾ Vistnok Povl Thodberg, Ridefoged paa Knuthenborg, begr. i Hunseby K. 31. Maj 1736.
- ¹⁶⁾ c: Christiansholmske.
- ¹⁷⁾ Nielstrup ejedes dengang af Købm. i Nysted, Kommerceraad Jacob Flindt (jfr. Note 6), Engestofte af Bertel Wichman.
- ¹⁸⁾ Daværende Ejer af Søholt, for hvem ovenstaaende altsaa maa tjene til Ros, var Generalmajor Chr. Fr. v. Lützow.
- ¹⁹⁾ Den 13. Dec. 1734 stævnedes Byfoged Siersted paa egne og Maribo Byes Vegne Forvalteren ved Knuthenborg Grevskab, Frantz Thestrup, for Knuthenborg Birketing „angaaende det store Kornkøbmandsskab, som han bruger til Forprang“, og Sagen behandledes de følgende Tingdage. Thestrup, der ikke havde rent Mel i Posen, var imidlertid forberedt. For ham talte Peder Knudsen i Retten og hævdede, at Birkeskriveren, Niels Jacobsen Toft (jfr. Note 29), ikke maatte føre Sagen til Protokols, da han selv drev Købmandskab i Maribo og saaledes var interesseret i Sagens Forløb. Og samtidig fremlagdes i Retten en af Hr. Geheimer. og Greve af Knuth udfærdiget Konstitution som midlertidig Skriver for Kontrolør Søren Petersen i Bandholm. Intet Under, at Byfoged Siersted af al Magt prote-

sterede mod denne Rævestreg, thi Søren Petersen, hvis Mund derved blev lukket, var som Toldkontrolør, Maaler og Vejer ved Bandholm Toldsted den, der først og fremmest kunde vidne i Sagen. Men der hjalp ingen Kæremaal; den af Greven underskrevne Konstitution forelaa, hvorfor „Skriveren viede Retten, og derpaa nedsatte sig den *constituerede*“.

Nu kunde Sagen begynde. Peder Knudsen lagde for med at jage Forsamlingen lidt Respekt i Kroppen ved at erklære, at Sagen egentlig var det højgrevelige Herskabs, siden Forvalter Thestrup bestandig handlede efter højere Ordre; ikke desmindre vilde han forbigaa dette. Ogsaa paa anden Maade maa Vidnerne — hovedsagelig Grevskabets Fæstere — være bleven præparerede, thi adskillige af dem udeblev og maatte gentagne Gange tingkaldes, og naar de endelig mødte, gav de kun lunkne og undvigende Svår paa de 3 Hovedspørgsmaal:

1. Om Forvalter Thestrup opkøbte Korn af Grevskabets Bønder og tog det under Skin for kgl. Skatter, Langildepenge eller saakaldte Bogklaring.

2. Hvor stor Kvantitet af Korn der saaledes for indeværende Aar var indleveret.

3. Om Vidnet ikke nogen Sinde havde været befalet at iagttage eller tilse, at Bønderne ej kørte til Købstæderne med Korn men leverede det til hans Husbond.

Lidt efter lidt lokkes dog Sandheden frem. Saaledes vidner nogle Bønder, at de plejede at faa Ordre „til en vis Dag at komme til Bandholm at gøre Bogklaring med, hvis de kunde være Herskabet skyldig — —, dog derhos, at hvem der vilde levere Korn kunde det blive imodtaget“ til højeste Pris.

Tiden gik med gentagende Stævninger og Afhøringer. Samtidig havde Byfoged Siersted 3 andre Sager for Ting:

1. Mod Jens Andersen i Bandholm Kro „betræffende en Handel, som af ham bruges“. Kroholderen indrømmer følgelig, at han nu og da haver solgt lidt Salt eller Tobak for en Skilling eller to, af hvad han haver købt til eget Brug, hvilket havde været Skik og Brug hos hans Formænd i Kroen, beraaber sig paa Kroprivilegiet o. s. v.

2. Mod Jens Jyde, Hans Jensen, Knud Jensen og Peder Møs, alle af Hillested „at lide Dom for det hos dennem befundne Salt og Tobak“.

3. Mod Johan Normand „boende udi Rersnes angaaende Indpas, som af hannem er foretaget med Salt, Tobak og videres Forhandling“. Der bevises, at han nogen Tid forud var kommen hjem med Olle Rasmussens Skib af Saxkøbing og nok havde haft noget Tobak med mellem sine Køjeklæder, som han havde solgt noget af efter Opfordring; men Vidnerne er her lige saa lunkne som i de andre Sager og giver det Udseende af, at den Tobak ei var videre, end hvad Normand „selv til sin Fornødenhed skulde bruge.“

Tingbogen slutter derpå uden at vise noget Udfald af Sagerne, idet der mellem den gamle og nye Protokol er en Lakune (fra $\frac{24}{1}$ til $\frac{4}{4}$ 1735 excl.), og om Aarsagen dertil kan vi nu, da vi kender lidt til Sagens Sammenhæng, let danne os en Mening. Det er sikkert en ny Rævestreg for at redde de indstævnede, hvad i alt Fald Siersted ovenfor selv antyder. De Vidnesbyrd, der fremskaffedes i de følgende Maaneder, har sikkert været fældende, hvorfor Sagen er trukken i Langdrag under forskellige Paaskud, og efter at Gemytterne er falden lidt til Ro, er de farligste Blade i Protokollen stukket til Side, hvor-efter Siersted synes at have opgivet den gentagne Vidneførsel, hvorom han ovenfor taler. Om han senere ad anden Vej er kommen til sin paastaede Ret, er her ikke Lejlighed til at undersøge.

Vi faar gennem denne Affære et levende Indtryk af de private Birkers uheldige Side. Stiftamt. Neve tager Stilling til Sagen i sin Indberetning. Under Omtalen af Byfoged Siersteds Angreb paa Grevskabets Kornkøb er han yderst forsigtig i sine Udtalelser, finder det rimeligt, at en Proprietarius, der ofte maa yde Fæsterne Hjælp og Støtte, „tager Korn for Landgildepenge og forstrakte Skatter samt for det sin Bonde laante Sædekorn“, kan ikke trø, at der er Fiksfakserier med i Spillet o. s. v.; men senere giver han dog indirekte Siersted Medhold, idet han paataler det gængse Misbrug paa Birketingene, „hvorpaa der gøres Klageren 100 *Difficulteter*“. Ligeledes fremhæver han den Skade, Privilegiet paa Kro- og Pramhold i Bandholm voldte Maribo.

- ²⁰⁾ Henrik Nicolai Hoffmann. Var Svend hos Apoteker Fr. Seidelin i Nykøbing og senere Provisor hos Regimentsfeltskær Joh. Eberhardt Hollænders Enke i Maribo, Elisa Catharina. Da han „var kommen Enken for nær, maatte de ægte hinanden“ a 12. Aug. 1729. 23. Feb. 1731 fik han Bev. som Apoteker i Maribo efter at være examineret ved Facult. med. i Kbhvn. b. Apoteker Claus Seidelin klager i sine efterladte Optegnelser over, at H. var en haard Konkurrent, der søgte at lokke Kunderne til sig ved Smaaapreter og forstod at bringe Doctorerne paa sin Side a. Han opnaaede Frihed for borgerlig Tyngde 1735, valgtes til Kirkeværge 1751 c. og døde 1766, begr. 2. Jan. 1767. Hans Kone begr. 15. April 1763. (a. Memoirer og Breve XXII, p. 203—4. — b. Smaalandske aab. Br. 1731 Nr. 19. — c. Musse Herred I, p. 280 og 84.)
- ²¹⁾ Jørgen Henrik Neander stammede vistnok fra Sønderjylland, i alt Fald levede hans Moder, Gedske N., 1755 i Flensborg a. Han blev 18. Marts 1722 gift (Maribo) med Anna Jacobsdatter Nielsen og fik sammen med hende 26. Jan. 1725 (ikke som ovenfor meddelt 24. Marts 1731) Bev. paa at holde Herberg og Værtshus i Maribo b. 14. Nov. 1735 blev han begr., og Enken ægtede 7. Jan. 1737 Mathias Nicolai Huusby og blev begr. 24. Okt. 1757 (a. Personalhist.

- Tidsskr. 7. R. II, p. 219 og 221. — *b.* Smaalandske aab. Breve 1725 Nr. 10, 1728 Nr. 20.)
- ²³⁾ Johan Henrik Mussenberg var Søn af en Urmager i Hamborg, lærte Haandværket hjemme og rejste derpaa over 18 Aar i Tyskland, Holland, Rusland og Sverige, indtil han 1713 slog sig ned i Maribo. 8. April 1715 fik han Privilegium som Urmager i Loll.—Falster *a.* 1735 var han gammel og svag og fik 18. Feb. Bev. til at tage Johan Jacob Meyer, en dygtig Urmagersvend, til Medhjælper *b.* Han døde 1736, begr. 18. Dec. Enken, Judithe Kleinschmidt *c.*, testamenterede Maribo Hospital 200 Sletdaler *d* og døde 1755, begr. 17. Nov. (*a.* Smaalandske aab. Breve 1715 Nr. 26. Indlæg. — *b.* do. 1735 Nr. 14. — *c.* do. 1723 Nr. 7 og 1748 Nr. 46 *b.* — *d.* Hofm.'s Fund. VI Loll.-Falster p. 18 f.)
- ²⁴⁾ Peter Willumsen, *sen.*, der vistnok stammede fra Segeberg, fik 30. Okt. 1716 Privilegium som Farver i Maribo samt Kattun- og Lærredstrykker i Lolland *a.* og 31. Oktober 1727 (ikke som ovenfor anført i 1731) Bevilling, at hans Hustru, Margrethe Roosen, og Søn, Peter W., efter hans Død maatte nyde Privilegiet *b.* Han døde i Februar 1735, og Enke og Søn solgte Farveriet 1742 *c.* (*a.* Smaalandske aab. Breve 1716 Nr. 67. Indlæg; Musse Herred I, p. 331. — *b.* Smaal. aab. Br. 1727 Nr. 103. — *c.* do. 1742 Nr. 97.)
- ²⁵⁾ Nemlig Jørgen Gebler og Carl Marchart, privilegerede Kobbersmede i Nykøbing, der senere skal omtales under denne By.
- ²⁶⁾ Ole Hindse, begr. 15. Feb. 1740.
- ²⁷⁾ Jens Trane, begr. 1. April 1740.
- ²⁸⁾ Chr. V's Danske Lov 3—13—23 og 24, der forbyder Haandværkere (med visse Undtagelser) og Købmænd at ernære sig uden for Købstederne.
- ²⁹⁾ Knud Petersen Sølling, Købmand og Hospitalsforstander i Maribo, begr. 17. Dec. 1760. G. 22. Juni 1734 m. Mette Christine Wichmand *a.*, f. 1716, begr. 5. Januar 1778. Han var en Tid Parthaver i Grimsted. (*a.* Lengnicks Genealogier, 2. Saml. II; Memoirer og Breve XXII, p. 200.)
- ³⁰⁾ Niels Jacobsen Toft, Købmand i Maribo, fik 19. Sept. 1734 Konf. paa Bestalling som Birkeskriver ved Knuthe nborg Birk *a.* G. 12. Jan. 1733 m. Wibeke Laursdatter Reimers, der efter Mandens Død 1767 (begr. 13. Feb.) fortsatte Forretningen *b.* og blev begr. 1. Feb. 1774. (*a.* Smaalandske aab. Breve 1734 Nr. 84, jfr. Note 19. — *b.* Dan-nemarks og Norges Speil 1770, p. 402.)
- ³¹⁾ Johan Glochsin, Købmand og Kirkeværge i Maribo, † 1741, begr. 28. Marts. G. 19. Juni 1733 m. Anne Elisabeth Martner, der 1. Dec. 1741 ægtede Degnen Mathias Knudsen v. Westen. (Lengnicks Genealogier, 2. Saml. III.)
- ³²⁾ Købm. i Maribo Laurs Reimer(sen) begr. 1. Maj 1731; Enken, Inger, begr. 6. Juni 1739. Sønnen Thomas Laursen Reimer, †

- 1748, var g. m. Anne Jacobsdatter Flindt. (Se: Lengnicks Genealogier 2. III: Flindt.)
- ³²⁾ ♂: sidder i uskiftet Bo.
- ³³⁾ Benjamin Lind, Købmand og Kirkeværge, † 1734; 10. Sept. blev hans Lig bisat i Maribo Kirke og førtes to Dage efter til Nykøbing. Enken, Anne Magdalene Jespersen *a.*, † 1740, bisat 12. Jan. og ligeledes ført til Nykøbing, hvor hun havde holdt Krambod. (*a.* Smaalandske aab. Breve 1734 Nr. 91.)
- ³⁴⁾ Se Note 21.
- ³⁵⁾ Bendix Hertz fik 6. Nov. 1733 Tilladelse til at nedsætte sig og drive Handel i en af Loll.-Falsters Købstæder. (Smaalandske aab. Breve 1733 Nr. 89.)
- ³⁶⁾ Morten Hammer, † 1757, fik 15. Febr. 1732 Best. som Byfoged i Saxkøbing samt Herredsfoged i Musse Herred og 1. Dec. 1736 Konf. paa Best. som Birkefoged i Orebygaard B. 8. Maj 1739 blev hans Kone, Mallene Kirstine Mortensdatter, begr., 25 Aar gl.
- ³⁷⁾ Se Note 45.
- ³⁸⁾ Juliane Margrethe v. Poppenheim, Enke efter Pastor Ole Hansen Gemzøe til Taars og Vigs næs. (Wib. Præstehist.)
- ³⁹⁾ Nicolai Adelaer antages at være Søn af Kancelliraad og Amtmand Niels Sørensen A. i Norge *a.*, i alt Fald hævdede han selv at høre til Cort Adelaers Slægt; men „hans foregivne norske, adelige Oprindelse hindrede ikke hans higende Sind efter forblindende Gaver“ *b.* 11. Nov. 1699 fik han Best. som Vicelandsdommer og succederende Landsdommer i Loll.-Falster og blev 4. April 1732 virkelig Justitsraad *c.* Han døde 1737, begr. (Saxkøbing) 15. Juni, 64 Aar gl. Enken Amalie Margrethe Hofmann, D. af Justitsr. H., døde 1749. (*a.* Wilh. Lassen: Norske Stamtavler I, p. 65. — *b.* P. Rhode: Loll.-Falster, 2. Udg., I, p. 64. — *c.* Smaalandske aab. Br. 1699 Nr. 12 og 1732 Nr. 20.)
- ⁴⁰⁾ Lars Rasmussen Rostocker, Købmand i Saxkøbing, fik 26. April 1719 Best. og 18. Dec. s. A. Konf. som Birkeskriver ved Berridsgaard Birk *a.* Han døde vistnok 1742, og Enken, Giertrud Helene, D. af Jens Mortensen, blev begr. (Saxkøbing) 17. Okt. 1748. (*a.* Smaalandske aab. Breve 1719 Nr. 79.)
- ⁴¹⁾ Mouritz Nielsen Lyssing. Orgelmester i Saxkøbing, † 1758. G. ¹⁾ m. Dorthe Magdalene; begr. 27. Nov. 1754, 48 Aar gl., og ²⁾ m. Anne, begr. 4. Maj 1764, 64 Aar gl.
- ⁴²⁾ Jens Nyrop, Daglejer i Saxkøbing, begr. 26. April 1745. Enken, Anna, begr. 25. Aug. 1756.
- ⁴³⁾ Cornelius Henrichsen Kradepohl. Konf. 7. Feb. 1703 som Birkefoged i Orebygaard B. og 24. Aug. s. A. do. i Nielstrup og Aarsmarke B., 4. Sept. 1714 som Birkedommer i Knuthenborg B. og 15. Feb. 1732 som Birkefoged i Aalholm B. Hans Kone,

- Mette Thomasdatter, begr. (Saxk.) 2. Juni 1735, 49 Aar gl. Han selv 4. Maj 1736, 62 Aar gl. (Smaal. aab. Br. 1703 Nr. 23 og 43; 1714 Nr. 56; 1732 Nr. 12.)
- ⁴⁴⁾ Valentin Christopher Guldbech, f. c. 1681, blev 20. Nov. 1722 Landstings- og Kommissionsskriver samt Auktionsmester i Loll.-Falster *a.* og havde før sin Udnævnelse tjent Grev Knuth i 16 Aar. Rimeligvis var det ham, der af Amtmand Hans Landorph havde ladet sig lokke til at gøre falske Tilførsler i Landstingsprotokollen for at dække over Amtmandens Uhæderligheder. Han blev begr. (Saxkøbing) 28. April 1735; Enken, Birgitte *b.*, 5. Maj 1747, 60 Aar gl. (*a.* Smaalandske aab. Breve 1722 Nr. 80. — *b.* Ekstraskattemandtallet 1743.)
- ⁴⁵⁾ Jørgen Jørgensen Toft. Fik 4. April 1732 Bev. at være Herberger og sælge Vin og Brændevin i Saxkøbing *a.* og var da g. m. Marie Rasmusdatter Lund, E. e. Fr. Chr. Buch. Toft nævnes som Kirkeværge og døde 1760, begr. 4. Okt., 54 Aar gl. Enken blev begr. 17. Nov. 1764, 64 Aar gl. (*a.* Smaalandske aab. Breve 1732 Nr. 30.)
- ⁴⁶⁾ Jochum Jochumsen Blick, f. c. 1701, erholdt 28. Nov. 1732 Bev. til, ligesom J. J. Toft, at være Herberger og sælge Vin og Brændevin i Saxkøbing sammen med sin Hustru, Anne Margrethe Jensdatter *a.* Konen døde 1750, begr. 13. Aug., 41 Aar gl., og B. giftede sig snart efter med Cecilia Dorothea Colding, † 1757, begr. 16. Dec., 55 Aar gl., hvorefter han for 3de Gang giftede sig, nemlig med Karen Hansdatter Bram, der ligesom han havde været gift 2 Gange før *b.* og efter Blicks Død 1766 (begr. 16. Febr.) fik kgl. Tilladelse til at indtræde i et 4. Ægteskab inden Sørgeaarets Slutning *c.* (*a.* Smaalandske aab. Breve 1732 Nr. 111. — *b.* do. 1759 Nr. 133. — *c.* do. 1766 Nr. 69.)
- ⁴⁷⁾ Georg Ernst v. Reichou til Binnitze og Berenwald, f. 7 Maj 1658, † 21. April 1735. Stiftsbefalingsmand over Loll.-Falster 1722—35.
- ⁴⁸⁾ Vedlagt er 4 Erklæringer fra Væverlavet (Oldermænd Jens Laursen), Skræderlavet, Bygningslavet (Oldermænd Ollie Nielsen) og Skomagervæverlavet underskrevet af samtlige Lavmedlemmer. Der klages over Indpas og især over, at „Proprietairerne“ tager de ulovlige Haandværkere paa Landet under Beskyttelse.
- ⁴⁹⁾ Thomas Christian Rennemann, f. 27. Juni 1700, Søn af Chr Albr. R., Krigsr. og Amtsforv. i Tryggevælde A. og Ester Top. Var Fuldm. hos Amtsforv. i Halsted A. Peder Rødsten og fik 21. Sept. 1729 Succession som Amtsforvalter, tiltraadte Jan. 1730. Kammerraad 28. Okt. 1749. 23. Okt. 1773 blev han suspenderet p. Gr. af Kasseangel, men ansøgte om Naade og Fritagelse for Tiltale af Hensyn til sine høje Alder, 73 Aar, og 43-aarige Embedstid og hævdede, at hans Indkomster havde været utilstrækkelige, og at Kasseangelen derfor ikke skyldtes Ødselhed. Han slap for Tiltalen og afskedigedes 20. Dec. s.

A. Han var g. ¹⁾ 1730 m. Formandens Datter, Anna Giertrud Röd-sten, f. 1706, der døde i Barselseng 1744, begr. 9. Nov., og g. ²⁾ 1745 m. Anne Elisabeth Troyel, E. e. Jacob Tvede, og efter hendes Død 1748 (begr. 19. Nov.) ægtede han ³⁾ 9. Jan. 1754 Mette Kirstine Flindt, f. 1717, D. af Købm. i Nykøbing Thomas F. Selv blev han begr. i Nakskov 27. Maj 1782. (Bruuns Msk. om d. Amtsf. RA. — Giessings Jubellærere 2, I, p. 324. — Lengnicks Genealogier: Stamt. Flindt. — Smaalandske aab. Breve 1744 Nr. 129, 1748 Nr. 132, 1760 Nr. 161.)

⁵⁰⁾ Stiftsbefalingsmand Peder Neve meddeler i sin Indberetning, at der ikke er Mangel „paa Folk til at dyrke Jorden og at forsyne *Landmilicien*, ihvorvel der iblandt paa nogle Steder findes endel ungt og endnu tilvoxende Mandskab. Og som dog alligevel Falster og Lolland er et godt Fødeland, og jeg selv med Forundring har set, at Bonden spiser langt bedre og vel mere end dobbelt saa meget som den siellandske Bonde, saa skulde jeg formene, at Landets *Bonitet* ikke alleniste skulde holde den gemene Mand (∴ Almuesmand) i Landet (∴ Loll.-Falster) men endogsaa derudi indtrekke fremmede — — —“

⁵¹⁾ Johannes Forbus, fik 11. Jan. 1707 Best. som Raadmand og 13. Nov. 1719 som Borgmester i Nakskov *a*. Begr. 15. Mai 1741.

Jørgen Kølle blev 29. Sept. 1719 Byfoged i Nysted, Afsked 6. Nov. 1722 *b*, fik 8. Jan. 1723 Bev. til at nedsætte sig i hvilken By han vilde og være fri for Borgerskab *c*, blev 4. April 1732 Viceborgmester i Nakskov *d*, 9. Maj 1736 Kornmaaler m. m. smst. *e*. Var g. m. Maren Andersdatter, E. e. Jørgen Murermester *f*, og blev begr. 11. Juni 1751; Enken 5. Febr. 1781.

Hans Brenneke fik 20. Jan. 1721 Best. som Raadmand i Nakskov *g* og døde 1740, begr. 25. Jan. Hans Kone begr. 4. Okt. 1735.

Ditlev Schiøl. 2. Jan. 1728 Raadmand *h* og 29. Nov. 1743 Viceborgmester i Nakskov. G. (Nakskov) 26. Jan. 1722 m. Ellen Tøn-nisdatter og begr. 3. Jan. 1752.

(*a*. Smaalandske aab. Breve 1707 Nr. 3, 1719 Nr. 71. — *b*. do. 1719 Nr. 64, 1722 Nr. 72. — *c*. do. 1723 Nr. 1. — *d*. do. 1732 Nr. 35. — *e*. do. 1736 Nr. 34. — *f*. P. Rhode: Loll.-Falst., 2. Udg., I, p. 96. — *g*. Smaalandske aab. Breve 1721 Nr. 3. — *h*. do. 1728 Nr. 2.)

⁵²⁾ Som Bilag er vedlagt en Fortegnelse over Nakskovs 39 Fartøjer, nemlig „17 Galiotter“ fra 28 til 8½ Læst drægtig og „22 Jagter“ fra 9 til 2 Læster.

Træk af dagligt Liv i en lollandsk Landsby 70 Aar tilbage.*)

Af Th. J. Hansen.

III.

Festligheder.

Barnedaab og *Bryllup* paa Gaardene fejredes omtrent paa samme Vis.

Musik af Klarinetter og Horn modtog Gæsterne ved Indgangsdøren, og Violiner, undertiden sammen med Fløjte og Violoncel, leverede Taffelmusik, skiftevis i de forskellige Værelser. En Timestid eller to efter Maaltidets Slutning, naar Kokkekoner og Skaffere sammen med Musikanterne havde spist, og Værelserne var udluftede og fejede, spillede Musikken op til Dans.

Fra velhavende Gaarde med talrig Slægt og stort Gildeslav mødte der ofte hele Vogntog til den kirkelige Højtid. Ved et Bryllup i Sommertiden talte vi 43 Vogne, der kørte til Kirkefuldt besatte.

Det forekom mig, som jeg vandrede paa Luften, naar Musikken spillede op, saa snart man var kommet gennem Porten og gik hen imod Indgangsdøren. Jeg fik Taarer i Øjnene og følte mig næsten lige saa grebet som de første Gange, jeg traadte ind i en Skov eller gik imellem de lange Husrækker i Købstaden, hvor Lys og Lyde forekom mig helt anderledes end paa Landet.

*) Hunseby Sogn.

Til Festen var der bagt store, flade, runde „Hvedekager“, som hver blev skaaret ud i en halv Snes trekantede Stykker, og en stor Hankekurv fuld af dem blev rakt frem, saa at hver Familie fik et Stykke at tage med hjem.

Naar Gæsterne var samlede, begyndte Spisningen, undertiden i 2—3 Værelser i Stuehuset og desuden i Loen, hvor Væggene var betrukne med Sejl. Man sad paa Bænke; de fleste bestod af Bræder, der hvilede paa lave Bukke eller Øltræer (Ølankere). Over dem var der lagt nye Hestedækkener. Bordene dannedes af Plader af hølvede eller uhølvede Fyrrebræder, der hvilede paa høje Bukke. Store hvide Duge var bredt over dem. Der var flade Tallerkener ved hver Kuvert og en Træske; men der var ikke altid tilstrækkeligt af Knive og Gafler. Mændene tog Lommekniven, holdt paa Kødet med venstre Haand, og med højre Haand brugte de Kniven til at skære det i Stykker og spidde det paa Spidsen af Bladet og saaledes føre det til Munden. Der var Saltkar paa Bordet og nogle Underkopper med stødt Melis og Teskeer til at tage det med. Desuden var der Asjetter med Rødbeder, Skaale med Peberrodsovs og Stegsovs og Kander med Sennep. Ølkruse og Brændevinsflasker og nogle faa Glas var ogsaa fordelt paa Bordene.

Maaltidet begyndte for adskilliges Vedkommende med koldt Bord, omtrent som Svenskernes Smørgaasbord. Der blev vist ikke nydt meget deraf; de deltagende indskrænkede sig i Reglen til at sætte lidt Smør paa et Stykke Sigtebrød og skære sig en Skive røget Skinke, et Stykke Kødpløse eller nogle Mundfulde Gaasebryst.

Naar alle var bænket, blev Suppefadene baaret ind af opvartende Koner og Piger. Kødsuppen var undertiden prydet med Ris, der var farvet gul med Safran. En Mængde vel-smagende, kuglerunde, lysegule, trillede Smaaboller gemte sig i Suppen; de bestod af revet Hvedebrød, Smør og Korender, maaske desuden lidt Sukker og nogle Æggeblommer. For de Børn, der med deres korte Arme ikke kunde naa til Fadet, var der undertiden hensat nogle dybe Tallerkener, som Forældrene kunde øse op i fra Fadene. De opvartende

Kvinder sørgede for frisk Paafyldning, naar Maden begyndte at synke i Fadene. Skafferne gjorde ogsaa Nytte ved at skænke for dem, der ønskede det, paase, at der intet manglede, bringe nogle Stykker Rugbrød til en, der foretrak det for Sigtebrød o. a. m.

Efter Suppen kom ofte Suppekødet med Peberrodsovs. Næste Ret var Stege af forskellig Art: Oksesteg, Gaasesteg, Andesteg (ikke Kyllingesteg). Nogle Koner var Forskærere, og Tallerkener gik nu om med Steg og Svedsker og Æbler fra Gæssenes og Ændernes Indre. Nu tog man til Rødbederne; ogsaa benyttede Mandfolkene Snapseglassene, og alle havde Adgang til Ølkrusene. I nogle Egne var det næsten altid Læreren og hans Hustru, der særlig maatte skære for.

Saa kom Turen til Søsterkagerne (sjældent Æblekager). Kagen blev skaaren ud i, hvad vi vilde kalde Femøresstykker, og nogle Teskefulde stødt Melis dryssedes paa, før man spiste den.

Under Maaltidet hørte Gæsterne Taffelmusik enten i deres egen Spisestue eller i et eller to Naboværelser. Under Maaltidets sidste Akt kom Skafferne med Tallerkener til at modtage Penge fra Bordgæsterne til Musikken. Der var Egne, hvor der til Akkompagnement af Pengenes Raslen paa Tallerkenen spillede en Melodi, som man havde sat Tekst til: „Læg dygtigt i! læg dygtigt i!“ o. s. v. Det kendte vi ikke til. Gaardmænd gav 2—3 Mark, Smaamænd 1 Mark, Børn en Firskilling eller Otteskilling. Skafferne tømte Tallerkenens Indhold ud i Haanden paa Dirigenten, der stak det i Lommen og sagde: „Tak, Folk!“ — hvorefter samme Scene gentog sig i næste Værelse.

Saa rejste man sig fra Bordet og sagde: „Tak for Mad!“ og: „Vel bekomme!“ Folk delte sig nu i Grupper, saa ud i Staldene til Heste, Køer og Faar, hvis disse ikke var paa Græs, og til Svinestien og dens Beboere. Var Vejret godt, foretog man ofte en lang Spadseretur ud i Markerne med grundigt Eftersyn af Vinter- og Vaarsæd, Kartoffelagre, Stykker med Hør og Hamp o. s. v. Kvinderne holdt sig mest til Haven, der var smukt i Orden i Anledning af Festen

og fremviste nyrevne Gange og vel holdte Bede med „Smykkerter“ og Køkkenurter.

Imidlertid var Musikanterne og de kogende og opvartende Personer bispist, og Lokalerne til Dans og Opholdssted udluftede. Nu kunde Kaffen serveres, og Dansen begynde. Ved Bryllupper dansedes Bruden af Pigelavet og Brudgommen ud af Karlelavet, og ved Barsedaaab dansede Gudmoderen nogle faa Trin med den nydøbte paa Armen. Disse to Skikke var dog i Aftagende.

Der dansedes mest Vals af forskellig Art; de benævnedes: sagte (langsom) Vals, Wienervals, Tyrolervals, Hamborg, Zweitritt. Herrerne engagerede i Reglen blot ved at lægge højre Arm om Damens Midje. De dansede godt og taktfast, maaske noget tungt. Naar det gled ud mod Natten, tog Vildskaben undertiden Magten. En Danser udstødte et Hyl, og nu svingede Herrerne deres Damer i vänvittig Fart — navnlig i Wienervals og Zweitritt —, saa Damerne kunde tabe Fodfæstet og svæve rundt, baarne af Herrernes stærke Arme. Fangedans og Syvspring saa man sjældnere.

Af Runddansen brugtes mest „Kontra“ med Kæde og forskellige Ture, hvoraf den ene ogsaa gav Anledning til, at de fire Damer i en Kreds med sammenflettede Arme blev hvirvlet voldsomt rundt af deres fire Herrer, som i en ydre Kreds flettede sig ind imellem dem og havde deres Arme over Skuldrene. Ved den stærke Fart hævedes Damerne snart op og svævede rundt i vandret Stilling, saa de Tilskuere, der ikke holdt sig i passende Afstand, udsattes for et alvorligt Slag af en Damesko.

Af den Slags Danse kan ogsaa nævnes Sekstur, Halvtredjetur og Totur, det sorte Lam (Bøhmerdans) o. a. Undertiden, naar de gamle tog fat, fik man Danse at se, som de unge ikke var hjemme i. Jeg saa flere af dem og hørte Navnene: „Jødetur“, „Russisk Kavalleri“ og „Ryste Kaal“. En Musiker forklarede mig, at de sidste Navne var Fordanskninger eller Forvanskninger af „Roger de Coverley“ og „Rose de Corney“.

Det var først noget senere, at Mazurkaen holdt sit Ind-

tog, og det er over halvtredsindstve Aar siden, at professionelle Danselærere kom ud paa Landet og indøvede Ungdommen i Anstandsdanse: Lancier, Française og Menuet.

Sent ud paa Aftenen serveredes koldt Bord og derefter Punch, nærmest til Herrerne, der nu sang Skaaler til Ære for de nygifte eller den nydøbte, for Vært og Værtinde, for fremragende Slægtninge og Gæster m. m. „Og dette skal være“ . . .

En snævrere Kreds blev tit indbudt til Andendagsgilde. De rigelige Levninger fra første Dag blev da fortæret, og Selskabeligheden bestod mest i Samtaler og Kortspil. Dans var der ikke Tale om.

En sjælden Gang, mest ved Høstgilder, gav de unge sig til at synge. Det var Viser, købte paa Markedet, hvor Sælgeren fra Morgen til Aften havde sunget sine Viser til eget Violinakkompagnement. Jeg mindes en skrækkelig og traurig Vise med et Utal af Vers. Den begyndte saaledes:

I Præstens Have i Taubenheim
mod Midnat man hører det spøge;
det puster, det stønner saa gyseligt
som frygtsomme Duer mod Høge.

Forsøg paa at synge en Soldatervise fra 1709 har jeg som Barn nogle Gange været Vidne til. Danske Soldater var udlejede til at kæmpe i den spanske Arvefølgekrig, og den franske Smædevise om den udmærkede engelske Hærfører, Hertugen af Marlborough har vist dannet Grundlaget for den danske Tekst: „Marlborough s'en va-t-en guerre“ (M. gaar i Krig). Malebrok er død i Krigen og lagt i sorten Muld. Malebrok er død i Krigen. Mirong tong, tong, tong, mirong tæne o. s. v. (M. faldt for Resten slet ikke i Krigen). Under Foredraget blev Sangerne uenige; nogle Linier blev ombyttede, andre kunde de ikke „komme paa“. Jeg mindes, at det Sendebud, der bragte Budskabet til Hertuginde, sagde: „Affør dig dit Skarlagen og al din Prydelse! M. er død i Krigen . . .“ Jeg spekulerede blandt andet paa, hvem der bar M.s Kiste, da der blev sunget: „Han blev til Graven

baaret af fire Høvedsmænd. Den ene bar hans Sabel; den anden bar . . .; den tredje . . .; den fjerde ingenting“.

Det var først i Krigsaaret 1848, at smukke Fædrelands-sange sammen med „Den tapre Landsoldat“, „Holmens faste Stok“, „Gutter om Bord!“ og andre holdt deres Indtog i de Egne.

Høstgilder fejredes undertiden med omtrent samme Beværtning, Musik og Dans som Bryllups- og Daabsgilder. Enkelte begyndte paa at give deres Høstfolk Penge i Stedet for Gildet. Ved *Begravelser* var der Frokost før Jordfæstelsen og Middagsspising efter med Kaffe og Kortspil. Dog skiltes Gæsterne i Reglen før Aften.

Disse Fester var langt fra billige; men Deltagerne bar dog noget af Arbejdet og Omkostningerne. Musikken ved Bryllup og Barsedaa betalt helt eller delvis af de indbudne, og fra hver Familie blev der forud sendt Tilskud til Bespisingen, slagtede Høns eller Ænder, nogle Snese Æg eller flere Pund Smør o. s. v. Det var det saakaldte „Førelav“, eller som det andet Steds hed „Føring“. Desuden kunde der ogsaa ydes personlig Hjælp fra Gæsternes Hjem, ved at en Pige eller en Karl tog Del i Arbejderne før og under Festligheden. Her kan endnu tilføjes, at der blev baaret saakaldt Barselmad til den nyfødtes Moder fra de Steder, der havde faaet Meddelelse om Familiebegivenheden. Maden var mest Suppe paa Hønseskød, Okse- eller Kalvekød og dertil Æbleskiver. Min Moder sendte altid Sødsuppe og nogle lette, ikke fede Smaakager. Man sagde, at Gaardens Tjenestefolk ofte levede saa højt og længe af disse Herreretter, at de blev kede af dem, før Forsyningen slap op.

Folkefest i Maltrups Vænge.

I Begyndelsen af Fyrreerne i Folkefesternes Tid hørte jeg meget Tale om en stærkt besøgt og vellykket Fest paa Ravensborg Voldplads i det nordlige Lolland, en Skrænt ned til „Vandet mellem Smaalandene“.

I Høsten 1848 tog Hjælpe læreren os tre Brødre med til en Folkefest i Maltrups Vænge ved Saxebo Fjord. Mange

Ting bidrog til, at denne Fest for mig var noget ideelt og helt fuldkomment.

Pladsen var en aaben Strækning nær ved Fjorden, jævn og blød med et tæt Græsdække, omgivet af smuk og frodig Skov; Vejret fint og straalende, en Mængde festklædte Mennesker fra By og Land, et godt Musikkorps, smukt prydet Talerstol, hvide Telte med Beværtning og dertil „Aanden fra 48“, der ogsaa var naaet ned til os Børn. Vi var stolte af, at vi kunde synge alle Fædrelandssange med. Det havde vi ikke kunnet Aaret i Forvejen. Men vi havde faaet en ny Præst, der sørgede for, at Skolerne fik nogle smaa Sangbøger, og at Sangundervisningen nu ikke indskrænkedes til Salmemelodier alene. En lignende Reform indførtes med Hensyn til Kirkesangen, saa at en gammel Mand, der var i Kirke-Juleaften, udbrød: „Nej, nu har jeg aldrig hørt saa galt; nu synger de Viser i Kirken“.

Med stor Begejstring sang Publikum Fædrelandssangene til det kraftige og smukke Akkompagnement af Musikkorpsset. Og alle samlede sig om Talerstolen og lyttede spændt til Talerne. Det hele staaer langt klarere for mig end meget af, hvad jeg i en modnere Alder har set og hørt. Mest optaget var jeg af et Foredrag af en ældre Præst, der viste, at det ofte havde set sort ud for Danmark, og dog var Frelsen kommet. Han omtalte Tiden, da Kongen residerede og døde i Saxkøbing, gik videre i Danmarks Historie til vore Dage og fortalte til sidst et lille Træk fra Slaget ved Bov. En Soldat, der blev spurgt om, hvorledes han var til Mode efter Sejren, havde svaret: „Jeg er saa glad, som om jeg havde talt med min gamle Moder“. En Følelse af den Art gav Styrke og Oprejning. Han sammenlignede den med Vægten i Børnenes Hyldemarsfigurer, der gjorde, at de rejste sig igen, hver Gang man troede, de var slaaet ned.

En yngre Præst holdt en mere svulstig Tale; derefter talte en Proprietær, senere Folketingsmand¹⁾, over Indskriften paa Talerstolen: „Enighed gør stærk“; efter ham en Køb-

¹⁾ Noterne til denne Afhandling findes Side 98.

mand fra Saxkøbing²⁾, der med Kraft hævdede, at saa maatte Bondevenner, Borgerforeninger, Adelsklubber o. s. v. have samme Maal, det heles Vel, og ikke separatistisk arbejde for et særskilt Lag i Befolkningen. Den foregaaende Taler indtog nemlig en fremragende Plads i Bondevennernes Parti.

Det forekom os, at alt aandede den smukkeste Stemning uden nogen Mislyd.

Næste Aar var der Fest paa samme Sted. For mig var hele Højtideligheden borte. Der var ganske sikkert en anden Festkomité; der var ikke sørget for Talere; alt bar Tilfældighedens Præg og var mest anlagt paa Mad og Drik og Morskab. Sent paa Aftenen begyndte det at skylregne og blev ved i Timevis.

Det gik med disse Fester som med Festerne om Vinteren for Sognets hjempermitterede Soldater: den første var vellykket, Gentagelsen af langt ringere Værdi, nærmest fordi der var givet alt for mange uvedkommende Adgang.

Festligheder af mere almindelig Art var f. Eks. Fastelavnsgilder og Fastelavnsridning. De ældre havde deres Gilder, hvor Byens Gaardmænd, der ellers hørte til forskellige Gilde-slav, mødtes paa Omgang til Dans og Spising. Tyendet og de unge overhovedet havde deres særlige Sammenkomster, Juleleg og Paaskegilder, og hvad de ellers benævnedes. Gaardmandssønnerne red Fastelavn, — den sidste Fest af denne Art holdtes for min Bys Vedkommende i 1840. Den var meget pragtfuld og vellykket, men gav Anledning til Skinsyge, Splid og Chikaneri. I to Nabogaarde ventede man, at en Søn af Gaarden skulde blive udvalgt til Forrider. Valget traf en smuk, ung Karl, eneste Søn i en af de to Gaarde, og de to Sønner fra den anden Gaard maatte finde sig i at ride næst efter Fanebæreren. De red da saa tæt bagefter og undertiden ved Siden af Anføreren, som de paa den Maade generede meget. Det paastodes endog, at de for at svække den fremmede Hest havde indgnedet deres Heste paa Halsen med Dyvelsdræk, da det ellers var uforstaaeligt, hvorledes Forriderens statelige, stærke Hingst kunde blive

saa medtaget og dryppende svedig af denne Tur. Det varede saa en Snes Aar, før nogle Herregaardskarle foranstaltede et lignende Optog under tarveligere Former.

I nogle Aar var der Fastelavns Mandag en Udvandring til Købstaden for at se Svende og Lærlinge i Fantasidragter danne Optog med Bacchus paa Tønden o. a. Morskaben skal mest have bestaaet i Tilraab til Tilskuerne og Forsøg paa at rive Huen af Bønderpigerne.

Undertiden kunde der komme „Kunstnere“ til Landsbyen. Fra Forriderens Gaard kom der en Aften Indbydelse til os tre Børn og til en voksen (Tjenestepigen) til at se Tryllekunster. Det var et smukt, sympatetisk yngre Par. De logerede nogen Tid paa Gaarden, og deres unge, dygtige og propre Værtinde kunde ikke blive træt af at rose det smukke Forhold mellem Ægtefællerne og deres Flid og deres Elskværdighed i Omgang.

Konen gjorde under munter Snaksomhed og Spøg smukke Tryllekunster, og Manden spillede imens paa Violin. Under en Pavse i Forestillingen satte han sig i Skræderstilling paa Bordet midt i Stuen og spillede, medens et Straa balancerede opret paa hans Næse og derefter et brændende Kræmmerhus, der vakte Børnenes Jubel, da det styrtede sammen. For mig staar den hele Forestilling i et straalende Lys; men jeg hørte senere, at voksne Folk, der havde set sig om i Verden, fandt de beskedne Præstationer meget seværdige og respektable.

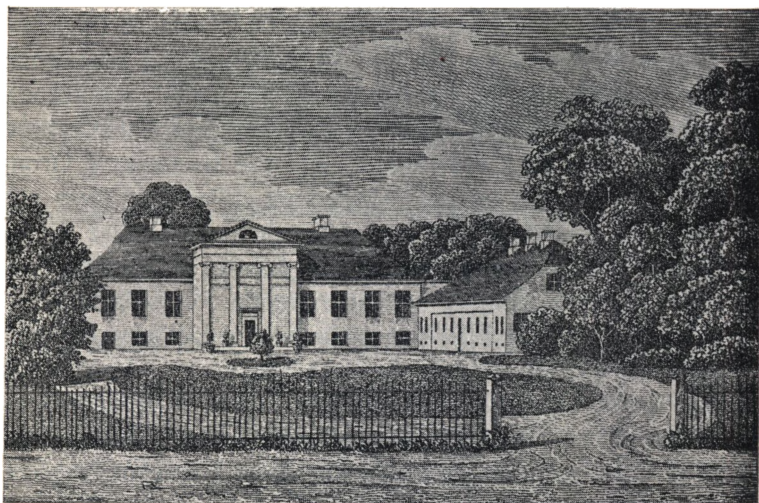
I Fritiden strikkede Konen med stor Færdighed Trikots til Manden. Han paa sin Side forfærdigede af Pappmaché Dyr og Landskaber, der blev godt betalt.

Blandt Barndomserindringerne om Festlighederne staar med højest Glans *Kong Kristian den Ottendes og Dronning Karoline Amalies Besøg paa Lolland* — vistnok i Sommeren 1843.

Jeg mindes en Masse Mennesker paa Købstadens store Torv og en Præsentation af Borgervæbningen, der foretog nogle Øvelser. Jeg beundrede Uniformerne og de blankpolerede Geværer og Bajonetter, men lagde ikke Mærke til

Majestæterne, der skal have opholdt sig paa Raadhuset. Senere var der rig Lejlighed til at se de kongelige Personer.

Vi skyndte os hen til en Æresport, der var oprejst ved Sognets Grænse. Vi saa der den ene Gaardmand efter den anden komme ridende paa smukke, kraftige Heste og tage Plads paa begge Sider af Vejen for at slutte sig til det forventede Optog. En Mængde Mennesker stod der i Stilhed

og Spænding, mens den unge Lensgreve gik frem og tilbage ved Æresporten. Saa kom der en Herre — det var vistnok Gartneren — ridende i fuld Fart derhen og meldte, at den kongelige Vogn kunde ventes i Løbet af et Kvarters Tid. Jeg husker saa ikke andet, end at Vognen kom, trukken af seks hvide Heste, at den standsede ved Æresporten, og at den kongelige Kusk vekslede nogle knubbede Ord med Herskabskusken. Hestene gik langt fra smukt. Kraftige Hurraaab istemtes. Folk traadte paa Opfordring nærmere. Dronningen henvendte nogle Ord til vor Nabokone, der meget frejdigt besvarede Spørgsmaalene. Derpaa hørte jeg Dronningen kalde paa en ældre Herre: „God Dag, Hr. Wegge!“ Han nærmede sig ærbødigt — det var en Skovrider fra et andet Gods — og Dronningen spurgte venligt og interesseret

til hans og hans Families Befindende. Vognen kørte saa videre den lille Fjerdingsvej til Herresædet³⁾. I Haven, paa en rummelig Plads foran Altanen, var en stor Mængde forsamlet og deriblandt mange Købstadfolk. Vi vidste, at Taflet fandt Sted i en Søj nær ved Altanen. Gartneren kom nogle Gange ud og viftede med sit hvide Lommetørklæde, naar der udbragtes en Skaal i Salen, og villige og kraftige Hurraaaf besvarede Opfordringen.

Da Taflet var sluttet, kom til vor Overraskelse Godsforvalterens venlige Frue hen til Moder med en Haandfuld dejlige Kirsebær: „De er fra det kongelige Taffel; jeg haaber, de vil smage Dem og Deres Dreng“. I samme Øjeblik brød Mængden atter ud i Hurraraaf. Det var Kongen og Dronningen, der traadte ud paa Altanen og stillede sig hver paa sin Side af Fløjdøren. De saa rigtig glade og venlige ud og dvælede der saa længe, at enhver kunde se dem og indprente sig deres smukke og imponerende Personligheder.

Godsforvalterens Frue var øjensynlig meget glad, da hun fortalte Moder, at alt var forløbet saa smukt, som nogen kunde ønske sig det. Der var ellers fortalt, at Kongen ikke var helt tilfreds med adskillige fremragende Lollikers Forhold til Orla Lehmann og til Ønskerne om Skattebevillingsret, Konstitution o. s. v. .

Saa vidt jeg erindrer, afsluttedes Festen ved et smukt Fyrværkeri. Det fik vi ikke at se. Vi og adskillige andre forlod Haven for at naa Hjemmet, før Mørket faldt paa.

Noter.

¹⁾ Hans Olesen, Bukkehave.

²⁾ Julius Bøttern.

³⁾ Herresædet ∴ Knuthenborg (se Afbildning S. 97).

Stykket af L.O. Wiedler, paa Frederikstræde 1771

Generalmajor Johan Friderich Classen 1725—1792.

Af A. Paludan-Müller.

Skal man i en kort Artikel give en Skildring af Generalmajor Classens Liv og Person, bliver man stillet overfor den Vanskelighed at begrænse et ikke helt ringe Materiale, hvoraf mangt og meget trænger sig paa og ikke vil glemmes, fordi ogsaa det synes at have Betydning, naar man skal tegne et Billede af den Mand, der senere blev kaldt „en af de verdensklogeste Normænd i Perioden 1537—1814“ og „un homme rempli d'esprit et de mérite“.

Naar Forsøget paa at overvinde Vanskeligheden gøres, er det, fordi der i de senere Aar er fremkommet en Del hidtil ukendt Materiale, der i ikke ringe Grad ændrer det gængse — ikke helt sympatetiske — Billede af Generalen og gør dette saa farverigt og interessant, at det, set i Belysning af Datidens Forhold og Tankegang, kommer til at virke

meget tiltalende. Skulde Skildringen paa sine Steder forekomme for langt fra det gamle Billede, bedes det erindret, at intet er paastaet, men at alt støtter sig paa skriftlige Vidnesbyrd, som blot Pladshensyn hindrer, at der bliver gjort nærmere Rede for.

Generalmajor Johan Friderich Classen, født den 11. Februar 1725 i Kristiania, var Søn af Byens Organist J. F. Clausen (Classen) fra Sønderborg og Marie Walter fra Norge. Af de meget faa Oplysninger, man har om hans Barndom, skal her kun medtages den, at han fra sit ottende Aar gik i Kristiania Latinskole, hvorfra han 1741, næppe 17 Aar gammel, blev Student. Samme Aar kom Classen til København og begyndte mærkeligt nok at studere Teologi. Allerede i Januar 1744 blev han Kandidat med Karakteren „non contemnendus“, saa Lysten har næppe drevet Værket, og man maa derfor formode, at det var Organisten, der havde bestemt, at Sønnen skulde være Præst — hvad ogsåaa bekræftes af en Slægtning — og at Classen først senere har kunnet frigøre sig for denne Bestemmelse.

Hvad Classen tog sig for de første fem Aar efter den mislykkede Eksamen vides ikke, men efter alt at dømme har han i disse Aar søgt sin praktiske Uddannelse i et af Kristianas eller Københavns store Handelshuse. Sandsynligheden taler for, at det var sidstnævnte Sted, han dygtiggjorde sig til at udnytte de rige Evner og Kræfter, Naturen havde givet ham i Vuggegave, og det er da ogsåa der, han i 1749 dukker frem for at ledsage Admiral Rosenpalm, da denne skulde med Frederik V til Norge.

Straks efter denne Rejse optraadte Classen som Tillidsmand for Købmændene Anker og Wærn, der havde faaet Tilladelse til paa Moss at oprette et Kanonstøberi, og han maa ved de i denne Anledning førte Forhandlinger om Privilegier, Kontrakter osv. have lagt megen Dygtighed for Dagen, thi han vedblev med Repræsentationen i en længere Aarrække. Samtidig med at Classen paa denne Maade blev Leverandør af Kanoner, Fyrmørsere, Bomber m. v., solgte

han for første Gang Krudt til Staten og overtog Leveringen af en Del af de saakaldte „algierske Presenter“. Ved denne Virksomhed maa han have vundet Anseelse og Paaskønnelse, thi 1751 blev han udnævnt til Kancelliraad.

I Længden tilfredsstillede det naturligvis ikke en Mand som Classen blot at være Leverandør, og han gjorde derfor ogsaa forskellige Forsøg paa selv at skabe Industri, men fik først rigtig fast Bund under Fødderne, da Kongen i 1756 skænkede ham og Etatsraad Just Fabritius den ved Arresøens Afløbsaa liggende saakaldte „Agatmølle“, som Franskmanden E. J. de Peyrembert havde indrettet til et Kanonsmederi, men hvis Drift han havde maattet opgive, fordi de forarbejdede Kanoner sprang ved Prøverne.

Classen og Fabritius fik Agatmøllen forærende, for at de der kunde indrette en Krudtfabrik, men de fik samtidig Tilladelse til ogsaa at indrette et Kanonstøberi, og de gik straks i Gang med at sætte begge disse Virksomheder i Drift. Ved kongelig Resolution erhvervede de endvidere Frederik V's Samtykke til at Stedet, 3: Agatmøllen med de tilliggende 95 Tønder Land, der senere blev udvidet til 660 Tønder, i Fremtiden maatte kaldes Frederiksværk.

Med største Iver og Interesse tog de to Mænd fat paa den store Opgave at omdanne et afsides liggende af Sandflugt hærget og ødelagt Sted til et industrielt Etablissement i stor Stil. At Forsøget lykkedes, skyldes alene Classens enestaaende Dygtighed og Arbejdskraft; thi Fabritius, der havde sin egen store Virksomhed i København at passe, har næppe taget aktiv Del i den daglige Drift, han har formentlig gjort sit Indskud i Interessentskabet i Form af Kapital.

Med indkaldte Mestre og med Omegnens Bønder til Arbejdere kom „Værket“, som det store frederiksværkske Foretagende oftest kaldes i Classens Papirer, saa hurtigt og godt i Gang, at det allerede 1760 omtales som et af Landets smukkeste og største Etablissementer, men Classen værnede og værgede det ogsaa paa alle mulige Maader og med alle til Raadighed staaende Midler, af hvilke de kongelige Pri-

vilegier og Benaadninger, han fik tillagt Frederiksværk, jo ikke var de mindst virksomme.

Imidlertid viste det sig i Efteraaret 1760, at Fabritius ønskede at trække sig ud af Interessentskabet, det hed sig, fordi han var svagelig, men Grunden var sikkert den, at Classen og Fabritius, der havde anvendt 130,000 Rdl. paa Værkets Igangættelse, manglede Driftskapital. Da de ikke ved Laan kunde skaffe de fornødne Pengemidler, fordi de ikke kunde faa Værket assureret i en Brandkasse, henvendte de sig i deres Nød til Kongen og bad ham om at overtage saavel Etablissementet som Driften. Frederik V gik ind herpaa og udbetalte Interessenterne de af dem anvendte 130,000 Rdl., men Classen blev dog paa Frederiksværk, idet han fra at være Ejer gik over til at blive Kongens Inspektør paa Værket, med hvilket han „efter eget Behag maa skalte og valte, som han vil“:

Som Inspektør fortsatte Classen selvfølgelig Driften i det af ham som Ejer givne Spor. Arbejde var der nok af i hine Syvaarskrigens og det oprækkende russiske Uvejrs Dage, saa Classen og hans Arbejdere har sikkert slidt haardt i det for at kunne tilfredsstille Statens Krav om hurtigste Levering af Frederiksværks fortrinlige Metalkanoner, hvis Metalblanding Classen selv havde komponeret, og af Værkets lige saa fuldkomne og fortræffelige Stampekrudt.

Ved Siden af at varetage alle de mange og store Leverancer til Staten sørgede Classen i denne Periode ogsaa for Udvidelser, Nybygninger og Forbedringer paa Stedet, og uden om Værkstederne, Krudtmøllerne og det store „Giethuus“ rejstes efterhaanden en hel lille Arbejderby, af hvilken der endnu findes nogle enkelte Huse i Brug. Endvidere foretog Classen i disse Aar det ene industrielle Forsøg efter det andet, omfattende saavel Væveri, Voksdugsfabrikation og Rebslageri som Fajancefabrikation, Teglbrænderi og meget andet. De fleste Forsøg mislykkedes eller opgaves, fordi de færdige Varer blev for dyre, men Classen trættedes derfor ikke, han fortsatte stadig og maa i Aarenes Løb have ofret store Summer paa disse Eksperimenter.

Som kongelig Inspektør naaede Classen ogsaa at se et længe næret Ønske opfyldt. Det lykkedes ham endelig at faa alt det omliggende Bøndergods overdraget til Værket, hvorved der dannedes det 15,200 Tdr. Land store „Frederiksværks Gods“, der omfattede hele Halsnæs og Sognene ned til Kregomes Sydgrænse. Alt Hoveriet fra denne mægtige Besiddelse kom derved under Classens Administration og anvendtes for en stor Del ved den daglige Drift af selve Værket i Form af Kørsler og Transporter.

Lys og lykkelig laa saaledes Fremtiden for Classen og hans store Virksomhed, men da Frederik V døde, Moltke blev afskediget og Vennerne og Velynderne Saint-Germain og Gähler fjernedes fra Generalkrigsdirektoriet, har Classen følt det bedst at bringe sig og det, han betragtede som sin Ejendom, nemlig Værk og Gods, uden for Christian VII's og hans Yndlinges Rækkevidde.

Det synes, som om Classen for at naa dette Maal og for samtidig at bringe en Del Vanskeligheder ud af Verden ved at gøre sig til Herre over dem, hvorved han endvidere vilde blive uafhængig af alt og alle, har lagt følgende Plan:

Frederiksværk Etablissement og Gods samt hans værste Konkurrent „Kronborg Geværfabrik“ *) skulde overdrages Classen uden Vederlag; Jægerspris, hvorfra Værket fik sit meste Ellebrænde til Krudtfabrikationen, skulde, naar Geheime-raad Plessen fratraadte Administrationen eller døde, overlades Classen for den Sum, Rentekammeret havde givet for Godset; Frolands Jernværk i Norge med tilhørende Savbrug skulde ved passende Indkøb af Interessentskabsandele underlægges Classens Administration, og Corselitze Gaard samt Kongens 16 Stubbekøbing Jorder skulde sammen med en passende Mængde afrundende Strøgods, for bl. a. at kunne tjene som „Spisekammer“ for Frederiksværk, sikres Classen paa den Auktion, ved hvilken det falsterske Rytterdistrikt skulde bortsælges i September 1766.

Realiseringen af denne ægte „Classenske“ Plan blev

*) Ogsaa kaldet Hammermøllen.

iværksat med stor Omsigt og, for ikke at vække Opsigt, Misundelse og Modstand, med stor Forsigtighed. Den lykkedes for Frolands og de falsterske Godsers Vedkommende ved, at Prins Carl af Hessen for en Tid optraadte som Ejer af disse sidste; men da Classens Tillidsmand foretog Købet ved Auktionen, Classen udredede Købesummen, og Classen foretog al Administration paa Prinsens Vegne samt allerede i Januar 1767 stod i Underhandling med denne om den formelle Overtagelse, tør man næsten antage som givet, at Classen hele Tiden har været den egentlige Ejer, og at Omvejen med Prins Carl foretoges af diplomatiske Hensyn. At Classen havde Grund til ikke at udfordre sine Modstandere mere end nødvendigt viste sig, da Planen om Overdragelsen af Frederiksværk og Geværfabrikken kom for Dagens Lys, det vil sige, da de af Classen og Generalkrigsdirektoriet, hvori Saint-Germain og Gähler atter havde Sæde, udarbejdede og af Kongen ratihaberede Præliminærpunkter, der skulde danne Grundlaget for det endelige Overdragelsesdokument, kom til Behandling i Rentekammeret.

Fremkaldt enten af Ditlev Reventlov, en af Saint-Germains ivrigste Fjender, eller ogsaa af Schimmelmann, rejste der sig en saadan Storm af Modsigelse og Modstand mod denne Ordning, at der blev nedsat en Kommission med den Opgave at undersøge hele Classens Forhold til Frederiksværk og med det øjensynlige Formaal at tvinge ham væk derfra. Classen lod sig imidlertid ikke saa let fratage det, han ifølge Kongens Underskrift betragtede som sin Ejendom, og blev Kommissionen en saa bitter, haard og koldblodig Modstander, at den ikke naaede sit Maal, men Classen naaede heller ikke sit. Han maatte, for at komme i Besiddelse af Frederiksværk, bøje af og indgaa paa at købe dette og Godset for 100,000 Rdl.; desuden maatte han opgive Geværfabrikken, den købte Schimmelmann selv, og Planen om Jægerspris kom paa Grund af disse Genvordigheder ikke offentlig frem.

Da denne Afslutning paa den stolte Plan forelaa, gik Classen i Gang med at udrede Købesummen og — da den tidligere Leverance-Kontrakt med Staten var udløben og den

planlagte nye annulleret sammen med Præliminærpunkterne — med at forsøge at opnaa nye Kontrakter.

Efter en Del nye Besværligheder, ogsaa med de algierske Presenter, som Classen da leverede i sin Helhed og endda selv besørgede til Algier, gled hans Forhold til Staten atter i Lave og kom ind i et roligt Spor, der fortsattes, saa længe han levede.

Som Eneejer af Værket varetog han som hidtil med Omhyggelighed den store Virksomhed, udvidede og byggede og drev stadig paa med sine mange Forsøg, der bl. a. førte til, at Classen blev maaske Danmarks første, men i hvert Fald Danmarks anden Jernstøber. Det lykkedes ham at gøre Frederiksværk til en Seværdighed, der gæstedes af Hoffet, Ministrene, de fremmede Gesandter, Udlændinge og danske, og den lille By naede i General Classens Live i visse Maader en Anseelse og Størrelse, som den i senere Tider ikke har kunnet opvise Magen til.

Det frederikværkske Gods tog han sig af med megen Omhu, og arbejdede med stor Iver paa at ophjælpe og forbedre de vanrøgtede og daarlige Marker og Jorder. Om det var, fordi hans Forsøg paa at lære Bønderne at benytte moderne Plove og bedre Sædbehandling strandede, eller det var, fordi Ernæringen af Værkets mange Arbejderfamilier krævede den bedst mulige Udnyttelse af Jorden, vides ikke, men han ansøgte om og fik Tilladelse til Oprettelsen af de 2 Hovedgaarde Arresødal og Grønnæssegaard. Da Jorderne efter mange Stridigheder med Bønderne endelig var indhegnede og indgrøftede, Avlsgaardene opbyggede og forsynede med jyske Besætninger, blev der lagt en fast Plan for Markernes Drift, i hvilken Kløveren ikke blev glemt, og da det ses, at Classen, om end ikke dyrkede, saa dog interesserede sig for Lucerne, kan man roligt sige, at Classen ogsaa paa Agerdyrkningens Omraade var den Foregangsmand, som han var i Industrien.

Inden denne meget kortfattede Omtale af Classens Arbejde for at „ophjælpe det frederiksværkske District“ slutter, maa hans Plantninger omtales; thi Frederiksværks prægtige

Alléer og Skove er maaske det stolteste Minde, denne frem-synede og mærkelige Mand har efterladt sig. Der skal, da Classen kom til Værket, have staaet nogle faa forkrøblede og stormpiskede Træer paa de senere saakaldte Krudttaarnsbakker samt en nogenlunde ordentlig Frugthave ved Agatmøllen, der laa omtrent der, hvor Broen nu fører over Aaen ved Arresødals Hovedbygning. Resten var Sand, Sand og atter Sand. Dels for at give Værket Læ og hindre, at Sandet ved Storm eller Uvejrlighed trængte ind i Værkstederne eller Krudtmøllerne, dels for at binde Sandet paa de højt opkastede Aasider, saa de ikke kunde skride ud og hindre Vandets Afløb, hvorved Værkets Drift blev standset, og dels for at Træernes Grene, naar en Krudtmølle sprang i Luften, kunde opfange de nedfaldende, brændende Stykker og saaledes hindre yderligere Antændelse, lod General Classen med uhyre Besvær og store Bekostninger foretage Plantninger, der Gang paa Gang mislykkedes, men med største Taalmodighed gentoges, indtil „Naturen — tvungen — nødtes til at give Væxt“; men da repræsenterede ogsaa hvert i Vækst staaende Træ 12 til 16, paa sine Steder endog flere, ud-gaaede Stykker.

Da Plantningerne paa og om Værket var fuldførte, fortsattes de i Frederiksværks Omegn, fordi Classen indsaa, at „efter de antagne Forst-Beregninger bør Værdien deraf udi et Seculo udgiøre betydelige Summer“. Plantningen paabegyndtes vistnok 1763 eller 1764 og fortsattes ustandselig, saa længe Classen levede. Man maa beundre denne Mand, der uden Udsigt til nogen Gevinst for sig selv, og uden at være sikker paa, at han og Forstberegningen havde Ret, ofrede Arbejde, Taalmodighed og store Penge paa at skabe Værdier, der kun kunde komme senere Slægter til Gode.

Naar Classen var paa Værket, boede han paa Arresødal, ved hvis Avlsgaard han havde ladet opføre en meget smuk og herskabelig Hovedbygning, som han lod indrette paa det prægtigste. Den er nu nedreven, men en i det ydre tro Kopi staaar paa den samme Plads som et Slags Minde om Frederiksværks geniale Grundlægger og Skaber.

Det var selvfølgelig i Egenskab af Leverandør af Krigsmateriel til Staten, at den teologiske Kandidat senere fik militær Rang. Det er foran meddelt, at han i 1751 blev Kancelliraad, og det er som saadan, at hans Virksomhed paa Frederiksværk begyndte 1756, men allerede i 1757, altsaa Aaret efter, blev han Generalkrigs- og Ammunitions-Kommissær med Rang som Justitsraad, i 1760 med Rang som Oberst. I 1768, lige efter Købet af Frederiksværk, fik han tillagt Rang med Generalmajorer, og i 1775 blev han udnævnt til Generalmajor samtidig med, at han blev Ridder (Storkors) af Dannebrog. Endelig blev Classen i 1783 Excellence, idet der blev tillagt ham Rang i 1. Rangklasse Nr. 12; som Tegn paa sin særlige Bevaagenhed havde Kongen desuden i 1774 skænket ham Ringen „pro merito“. Der blev saaledes i fuldeste Maal ydet Classen officiel Anerkendelse for hans store fortjenstfulde Arbejde og Virksomhed paa Frederiksværk.

At det, som foran omtalt, vistnok var Classen, der ved Auktionen paa Nykøbing Slot i 1766 var den egentlige Køber af de to udbudte Hovedgaarde Corselitze og Kongens 16 Stubbekøbing Jorder samt Byerne Skjoltrup, Haldskov og Bønned, fremgaar foruden af de meddelte Oplysninger formentlig ogsaa af, at han, förinden Auktionen, ikke alene lod Hans Toft fra Nysted paa det mest minutiøse undersøge og

beskrive de to Gaardes Tilliggende af Marker og Skove samt de 3 Byers Beskaffenhed, men ogsaa af, at Classen ved Selvsyn saa grundigt overbeviste sig om Godheden af det, han agtede at købe, at Befolkningen lige efter Auktionen døbte den nye Avlsgaard, der skulde bygges paa Stubbekøbing Jorderne, „Clausholm“ — Classen kaldtes ofte Clausen —, og at det først var, da Prins Carl officielt angaves som Køber, at Gaard og Gods fik Navnet Carlsfeldt.

De to store Godser afrundede og supplerede Classen ved senere Indkøb. Saaledes købte han i 1771 Hesnæs Huse, 1778 Garnevraagaarden, 1779 Bjerregaarde og 1786 Rodemarker, saa at Ejendommene ved hans Død, som et samlet Areal paa ca. 15,600 Tdr. Land og med ca. 1355 Tdr. Ager og Engs og 14 Tdr. Skovskylds Hartkorn, strakte sig over hele den nordøstlige Del af Falster Syd for Grønsund.

Med sin sædvanlige Kraft og Energi gik Classen, allerede medens han optraadte som Prins Carls Administrator, i Lag med at oparbejde Godserne. Han sørgede for Markfred og Skovfred, regulerede de vældige Marker, indkøbte Kvæg i Jylland, oprettede „Hollænderier“ saavel paa Corselitze som paa Rodemarker, anlagde Planteskole med Frugttræer, Buske osv., saaledes at der blev bragt en fortræffelig Orden og Drift til Veje. En fast Driftplan for Gaardene er ikke funden, men alt tyder paa, at en saadan er bleven fulgt: Produkterne fra Marker, Skove og Mejeri blev enten førte til Frederiksværk eller solgte, dels til Hincheldey i Nykøbing, dels gennem den Handel, Classen fra København drev med en Del derboende private Personer samt med Vestindien og Norge. Efter at have sørget for Avlsbygninger saavel paa Corselitze som paa Carlsfeldt, lod Classen den vistnok meget brøstfældige Hovedbygning paa Corselitze ombygge og istandsætte, hvorved den i det ydre fik det endnu bevarede Udseende, medens der i Begyndelsen og senere ved Midten af forrige Aarhundrede er sket en Del indre Forandringer.

Naar man læser i Classens gamle Papirer og Bøger, faar man uvilkaarligt det Indtryk, at Classen ligesom „holdt Ferie“, naar han var paa Falster. Frederiksværk med alt

Arbejdet, Besværlighederne og alle Sejrene var nok det centrale i Classens daglige Liv, det der lagde mest Beslag paa hans Evner og Kræfter, men Corselitze med Tromnæs — „min sal: Herres kiæreste Sted i Live“ — var vel nok sammen med Frederikslund, den senere „Classens Have“, de Steder, der fornyede ham aandeligt og gav hans ofte meget svækkede Helbred ny Kraft og Modstandsevne.

Som ovenfor nævnt blev General Classen i 1767—68 Andelshaver i Frolands Jernværk ved Arendal. Det var hans Hensigt derfra at forsyne Frederiksværk med Raajern, Malm og Tømmer, og der at lade støbe de Kugler, Bomber o. l., som Frederiksværk ikke kunde overkomme. Trods Anvendelsen af store Pengemidler og al mulig Omhu lykkedes det aldrig for Classen at faa Froland til at give Overskud; maaske var det, fordi han ikke der var Enehersker, men den fjerne Beliggenhed, der umuliggjorde hans direkte aarvaagne Tilsyn, har vel ogsaa haft sin Andel i det daarlige Resultat. Efter mange Genvordigheder blev alle Andelene i Froland overtagne af Kongen, Generalinde Classen og Classen selv, men selv denne Konstellation formaade ikke at puste nyt Liv i det hensygnende Værk. Til sidst blev den ved Froland boende Sorenskriver Smith, der var gift med en Kusine til Classen, af denne hjulpen til at overtage Værket for egen Regning, og under denne dygtige Mands Ledelse lykkedes det at faa Værket til at betale sig. Classen oplyser selv, at han, da Froland blev overdraget til Smith, „clair & net“ havde tabt 90,000 Rdl. paa dette Foretagende.

Hvad der imidlertid ikke bragte Classen Tab, var den Handel, han drev og administrerede fra sit Kontor i København. Selvfølgelig drejede denne Virksomhed sig for en stor Del om Indkøb af Materialier og Raastoffer til Frederiksværk og Salg af de der fabrikerede Varer, men desuden handlede Classen med sine „Landgodsans Producter“. Hvad Classen af disse ikke solgte her hjemme blev af hans egne Skibe bragt saavel til Vestindien som Norge; Lasten hjemefter var Sukker, Rom, Frolands Produkter, Tømmer og Stykgods. I Bordeaux og Marseille hentede Classens Skibe

desuden Vin, Frugter, Krydderier o. l.; Te og Kaffe købtes paa Asiatisk Kompagnis Auktioner, og alt dette handlede Classen saa videre med, — med Hoffet, de fremmede Gesandter, Ministrene og flere andre som Kunder.

Foruden at drive denne Handel for egen Regning deltog Classen sammen med andre af Datidens store Købmænd i forskellige Handelsforetagender til Ostindien, Vestindien, Middelhavet osv., Foretagender, der, sikkert og især under den nordamerikanske Frihedskrig, har bragt Classen stor Gevinst og meget har bidraget til hans Formues Forøgelse.

Selv gennem en saa sammentrængt og skitseagtig Redegørelse for General Classens Virksomheder som den nærværende, vil man forstaa, at hans forskellige Virksomheder, trods al tilsyneladende Forskellighed, maa ses som en Enhed, tjenende det ene Formaal at gøre ham uafhængig af alt og alle ved at gøre ham til sin egen Leverandør, sin egen Reder, sin egen Forbruger. Det lykkedes ham i vid Udstrækning at realisere denne Tanke og derved afgive et storslaaet Eksempel paa sin overlegne Begavelse, Handlekraft og Arbejdsevne. Færdes man i Frederiksværk eller paa Corselitze, maa man ved at betragte de endnu staaende Vidnedsbyrd om General Classens Virksomhed, som f. Eks. det nuværende Anker-Heegaardske Støberi, Kanalen, der den Dag i fører Vand til Statens Krudtmøller, de prægtige Alléer og Skove, erkende og beundre den Vilje, der skabte disse og mange andre blivende Værdier.

Med Interesse vil man nu vende sig mod det Spørgsmaal: hvorledes var Classen først og fremmest mod de ca. 5000 Mennesker, for hvem han var Forsyn, Naadig-Herre og Herskab, og dernæst lige overfor Slægt og Venner, og hvem han ellers kom i Berøring med?

Det er især paa dette Punkt, at de nye Oplysninger foreligger og vidner om, at Classen, der altid har været anset som en haard, hensynsløs, næsten hjerteløs Mand, ganske vist var en bestemt Mand, der vel nok ved Lejlighed kunde flytte Bøndernes Gærder og optræde som den strenge Herre, men ogsaa var en Mand, der, underkastet Datidens

Tankegang og Levevis, var et Menneske med et stort og varmt Hjerte, der havde direkte Forbindelse med hans Haand og hans Pung.

Der var en øjensynlig Forskel i den Maade, hvorpaa Classen behandlede Bønderne paa Halsnæs og Bønderne paa Falster. Den bekendte Udtalelse til Frederiksværks Bønder om, at han til sin Død vilde betragte dem som Trælle, maa ikke uden videre overføres til ogsaa at gælde de falsterske Bønder. Ordet Trælle betød efter Datidens Sprogbrug i Classens Mund sikkert kun hoveriagtige Bønder, og de var ham paa det afsides liggende Frederiksværk og under Datidens Arbejderforhold ganske uundværlige. Umuligheden af at fastsætte det frederiksværkske Hoveri til visse Ydelser eller Dage anerkendtes af Amtmand og Rentekammer, da Classen i Anledning af en Opfordring om at bestemme Hoveriet svarede, at dette var ugørligt, da det til Værket fordrede Hoveri „dependerer af mange Omstændigheder og ligesom det indtræffer at meere eller mindre af Værkets Producter til Kongel: Tjeneste requireres“, og dette var Classen jo ikke selv Herre over. Hoveriet til Arresødal og Grønnæssegaard Hovedgaarde har vistnok ikke været strengere end Hoveriet til Corselitze og Carlsfeldt, og dette igen ikke strengere, end Tilfældet var ved de fleste andre Gaarde og Godser i Landet; men det har været de strenge, uvante og besværlige Hoveriydelser til det frederiksværkske industrielle Etablissement, der, noget uretfærdigt, har forskaffet Classen det kedelige Rygte at være Bondeplager. Desuden, havde Classen betragtet Bønderne som Trælle i dette Ords bogstavelige Betydning, havde han aldrig i sit Testamente næsten betingelsesløst givet dem Ret til at erhverve den Jord, han selv med saa store Bekostninger og Omhu havde samlet og opdyrket. Classen har, fremsynet som han var, erkendt Jordens Rigdom og hvem der naturligst evnede at udnytte den, og han lod, ved sine testamentariske Bestemmelser om Bøndernes Arvefæste og Oprettelsen af et Agerdyrkningsseminarium for Bøndersønner, denne Opfattelse og sin Tillid til den danske Bondes Evner og Udviklingsmuligheder komme

til Syne paa den smukkeste Maade. Dermed skal ikke være sagt, at han ikke kunde være haard og streng; thi det er der flere Vidnesbyrd om; men der er ogsaa mange Beviser for, at han lettede Bonden Byrderne, hvor han kunde, og at hans Hjælpsomhed og Godgørenhed ogsaa fandt Vej til „Trællene“, naar der var Sygdom og Nød paa Færde, eller de kongelige Embedsmænd var ude om at konfiskere Brændevinsredskaber eller paa anden Maade genere dem.

Arbejderne paa Frederiksværk, der for en stor Del var stavnsbundne Bønder, blev naturligvis behandlede paa tilsvarende Maade. Arbejdstiden var lang, Lønnen maaske nok ikke alt for rundelig, og haardt kunde det gaa til, naar Uordener og Tyverier fandt Sted; men dog maa Classen have været en god Herre at tjene, thi de ikke stavnsbundne Arbejdere og Formænd blev hos ham Aar efter Aar, saa Tjenestetiden 20—25 ja 30 Aar var temmelig almindelig. Som han hjalp Bønderne, hjalp han Arbejderne; der blev uddelt Kød og Brød, og der blev altid holdt vaagent Øje med, at Enker og Børn havde Husly, Brændsel og Part i Brøddelingen, og de gamle Regnskaber vidner ogsaa om, at Klædningsstykker ikke var ukendte Gaver.

Med Frederiksværks overordnede Funktionærer, Inspektøren og Forvalteren paa Falster, og Kontorbetjentene i København stod Classen paa den bedste Fod. De fleste af dem var gamle i Gaarde og betragtede ham næsten som et Forsyn, der evnede at hjælpe dem i alle deres Sorger og Bekymringer, og som de ogsaa trolig, ja lige til Plageri, henvendte sig til, naar det kneb, enten det nu var med et Laan, en Søns Anbringelse i Hæren, et Kopulationsbrev, Hjælp til en Begravelse eller andet lignende. Da de, takkende for tidligere „beviste Velgierninger“, Gang paa Gang kom igen, maa man jo tro, at Classen altid er kommen dem venligt og forstaaende imøde.

Af mangt og meget fremgaar da ogsaa, at hans Funktionærer var ham oprigtigt hengivne og satte megen Pris paa ham. Et lille talende Vidnesbyrd herom fortjener at kendes. Da den gamle Krudtmester et Aar fremsendte sin i meget

underdanige, obligate og blomstrende Vendinger holdte Nytaarshilsen, tilføjede han efter Underskriften paa den nederste Kant af Papiret et ligefremt og hjerteligt „Gud bevare Dem“, der mere end hele Skrivelsen vidner om de Følelser, han nærrede for den Mand, han havde tjent i mange Aar, og hvis Forhold til de undergivne han derfor kendte ud og ind.

Læser man de af General Classens Fuldmægtig førte Kassebøger igennem og endvidere gør sig bekendt med en stor Bunke gamle Papirer og Kvitteringer, faar man et stærkt Indtryk af en stor og meget benyttet Velgørenhed, der strakte sig fra ganske tilfældige Personer, der krydsede Classens Vej, til regelmæssige, mangeaarige Understøttelser og til Personer, om hvem man skulde tro, at de ingen Hjælp havde nødig. Da Classen endvidere forstod den Kunst at give, uden at Hjælpen fik Karakter af Understøttelse, som f. Eks. i Form af Laan, der henstod rentefrie og ukrævede, forstaar man, at hans Velgørenhed i Aarets Løb kunde løbe op til et ganske anseeligt Beløb, og endda er det paa Grund af manglende Noteringer umuligt at faa et Indblik i det gehejme Skatkammer, der hed „Herrens egen Casse“, hvorfra den Hjælp ydedes, som ikke vedkom andre end Giveren og Modtageren.

Man vil heraf forstaa, at det kunde være meget behageligt at være Ven med General Classen, og et og andet peger ogsaa paa, at for en Del Venner og Bekendte var Classens Pung en vigtig Faktor i Venskabet; men heldigvis peger meget andet paa, at Classen ogsaa havde en stor og god Vennekreds, der holdt af ham og satte Pris paa ham, ikke for Pengenes Skyld, men fordi han var et elskværdigt, fintdannet og kundskabsrigt Menneske, der havde Hjertet paa rette Sted. Til denne Kreds hørte Hoffet med Enkedronningen og Arveprinsen i Spidsen, og til dem sluttede sig Ove Høegh-Guldberg, General Huth, A. P. Bernstorff, J. E. Colbiørnsen, Familien Fabritius og mange flere. I Aarene før 1772 havde Classens nærmeste Venner været General Gähler og dennes Hustru, den meget skønne Sophie Ahlefeldt, hvem Classen blindt forgudede og tilbad. Han bevarede

det mest trofaste og uegennyttige Venskab for disse to Mennesker, da Sorgerne brød ind over dem, og de som forviste maatte drage bort, først til Vejle senere til Itzehoe. Generalinde Gähler skrev efter Classens Død herom, at han: „nie einen Augenblick aufgehöret hat mich Proben der aufrichtigsten und beständigsten Freundschaft zu geben“. Andre Vidnesbyrd bekræfter da ogsaa, at Classen forstod at være en trofast, paalidelig og god Ven for dem, han havde sluttet sig til.

Der er blevet sagt og troet, at Classen gjorde meget lidt for sin Familie, men dette maa bero paa en Misforstaaelse eller paa mangelfulde Oplysninger. To norske Fætre er saaledes uddannede ved Universitetet i København paa Classens Bekostning. Han betalte deres Kost, Logis, Undervisning, Klæder og Fornøjelser og slap dem ikke af Syne, selv da de ved hans Hjælp var komne i Vej. Der foreligger ogsaa andre Vidnesbyrd, der alle viser, at Classen paa den mest rundhaandede Maade Gang paa Gang støttede og hjalp disse Fætres Moder og Søstre, og at fjernere Slægtninge heller ikke blev glemte. Forholdet til Forældrene kender man intet til; men Formodningen taler for, at Classen som en god Ven, Fætter og Broder ogsaa har været en god Søn. Forholdet til Broderen, den senere saa bekendte Geheimeraad P. H. Classen, var det bedst mulige, og først den allersidste Tid af Classens Liv bragte en utro Tjener, som begge Brødrene nærede den største Tillid til, nogen Forstyrrelse heri. Sammenhængen hermed kom først for Dagen efter Generalens Død, og den Bitterhed mod Broderen og dennes Testamente, som Geheimeraadens gentagne Gange lod komme til Orde, synes derfor at være mindre berettiget.

I den sene Alder af 58 Aar ægtede General Classen i 1783 Anna Elisabeth Fabritius de Tengnagel, Enke efter Baron Iselin. Ægteskabet var kort, idet Generalinden allerede døde i 1786, men det synes, om end barnløst, at have været lykkeligt og harmonisk. I sit første Ægteskab havde Generalinden to Døtre, der, da Classen ægtede deres Moder, var gifte, den ene med Chr. Fr. Ernst Greve Ranzow, den

anden med Kammerherre de La Calmette, Amtmand paa Møen. General Classen stod til sin Død i det hjerteligste Forhold til disse Stifdøtre og deres Mænd, og han optraadte paa en ganske fornøjelig Maade som Bedstefader for den lille „Junker“ Calmette.

Dette er i korte — og for korte — Træk Beretningen om General Classens Liv og hans Forhold til de mange Mennesker, han daglig færdedes imellem og kom i Berøring med.

Forhaabentlig har man gennem disse Linier lært ham at kende som en enestaaende Begavelse og en eminent Arbejds-kraft, samt faaet et Indblik i hans Karakter og hans Maade at leve Livet paa, som viser, at han ikke var som Folk er flest. Der kunde endnu tilføjes en hel Del om hans store Belæsthed, hans grundige Kundskaber, hans omfattende Viden og hans mange Interesser, der ved given Lejlighed lod ham foreslaa Oprettelsen af Agerbrugsskoler, Handels-skoler, Frihavn i København og et Slags Grosserer-Societet; men Pladsen tillader ikke, hvor interessant det end maatte være, at komme nærmere ind herpaa.

Classen var en smuk og statelig Mand med et ualmindeligt intelligent og fint Ansigt, og Traditionen fortæller da ogsaa om „et særdeles klogt og imponerende Væsen og Ydre“ (se Fig. S. 107). Han var i mange Aar en legemlig svag Mand. Saavidt de derom spredte Oplysninger kan samles til en Sygejournal, var det Leddegigt, der pinte ham og gentagne Gange for en Tid gjorde ham saa værkrbruden, at han maatte benytte en Slags Sygevojn, fordi hans Ben nægtede at gøre Tjeneste.

I December 1791 forlod han sidste Gang København og tog til Arresødal, hvor Sygdommen i de første Maaneder af 1792 ganske tog Overhaand. Gennem en Kassebog og nogle Rapporter fra Forvalteren kan man ligesom følge Stigningen i Sygdommen og den Uro, den førte med sig. Bud paa Bud jog den lange Vej til København efter Medicin og Hjælpe-midler, Lægerne kom og rejste flere Gange, og Classens Venner og betroede Folk kaldtes til ham. Et underligt vemodigt Skær kastes endvidere over denne Tid ved Tanken

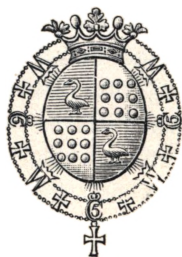
om, at den dødssyge Mand sad og længtes fra Dag til Dag efter Broderen eller dog et Brev fra ham, som dengang var i Paris, og — ventede forgæves, fordi den utro Tjener tilbageholdt Brevene med Besked om Generalens Sygdom.

Syg og forpint dikterede Classen Aftenen før sin Død det Codicil til sit Testamente, der nærmere udformede dettes Bestemmelser, og den 24. Marts 1792 lukkede han sine Øjne.

Den 14. April blev han med al den Pragt, der tilkom en saa stor og formuende Mand, bisat i Vinderød Kirke. Paa den sorte Fløjls-Kiste blev der anbragt 2 Sølvplader; i den ene var Classens Vaaben graveret, i den anden efter hans Navn, Fødsels-, Ægteskabs- og Dødsaar følgende Mindeord:

„En sielden Mand,
Hvis store Natur-Gaver,
vidt udbredte Indsigter,
utrættelige Virksomhed
og ædelmodige Godgiørenhed
forenede sig til at oprette Ham det varigste Æreminde,
men strede om, hvilken af Dem havde Fortrinet“.

Nogle Aar senere blev Kisten nedsat i den ved Geheimeraad Classens Foranstaltning og Bekostning forfærdigede Marmor-Sarkofag, der nu er Vinderød Kirkes fornemste Prydelse.

Ourupgaards Historie indtil Udgangen af det 18. Aarhundrede.

Af *P. Petersen.*

Oreethorp (Ourup) nævnes i Valdemar den Andens Jordebog som en af Øens mindste Torper, hvoraf Kongen efter Skyldsætningen har været største Lodsejer, medens 2 andre Mænd hver ejede et mindre Stykke af Byjorden, der i den følgende Tid som Helhed er gaaet ind under Kronen.

I den Anno 1571—1572 af Per Søfresen, Sognepræst til Nykøbing og Systofte, som Provst egenhændig nedskrevne Fortegnelse over Sdr. Herreds og Gietzør Birks Sogne, Byer, Gaarde og Huse samt Ejernes Navne angiver han, at Ourup bestaar af 2 Gaarde og 1 Gadehus — i Forlening fra Slottet til Pitter Beckmann.

I Nykøbing Lensregnskaber af 1644 nævnes 3 Fæstere i Ourup: Lyder Bylau, Rasmus Tryner og Peder Borckmann, men 1659 eller 1660 blev Byen samlet til een Gaard og givet i Fæste til Niels Jensen. Samme Niels Jensen havde Gaarden i Fæste til sin Død 1692. Dermed er Ourup By forsvundet og Ourupgaards Historie begynder, samtidig med, at Enevælden blev Danmarks Rigsstyreform.

Aaret efter nævnte første Fæsters Død overlodes Ourup Gaard til Herredsfoged Poul Garb for en Indfæstning af 4 Rdl., hvorhos det bestemtes, at Niels Jensens Enke fik Op- hold og Underhold paa Gaarden.

Samtidig blev bemeldte Poul Garb Forpagter af de saakaldte Øster og Vester-Hallerupper af Htk. 4 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk. 2 Alb., hørende under Tjæreby. Dette sidste Forhold

medførte en Retsstrid, ret betegnende for Tiden da, belysende tillige, at Menigmand ikke stod saa underkuet og hjælpeløs overfor Naadigherren eller en højerestillet Foresat, som Skildringer fra hine Tider almindelig fortælle om.

Sagens Forløb blev i Korthed følgende:

Dyrkningen af Hallerupperne, der som Hovarbejde paa-hvilede Højet og Radbjerg Mænd, gav Anledning til en fleraarig ret hidsig Proces (1696—99) mellem disse Folk og Forpagteren af Jorderne, Herredsfogden Poul Garb, der beboede og drev Ourup-Gaard. Denne Mand fik nu et Aar ved privat Overenskomst med Bønderne disse til i Stedet for noget Pløjearbejde ved Hallerup at forrette Høstarbejde ved Ourup. Det næste Aar forlangte han ogsaa Tærskearbejde ved Ourup, og Følgen blev da, at Bønderne undlod Arbejdet begge Steder, hvorfor Poul Garb efter en Højesteretsdom, der tilkendte ham en Erstatning, lod gøre Udlæg i deres Kvæg og Plovbæster; men dette bekom ham ilde.

Da der ved Vurderingen til Skadeserstatningens Ansættelse var benyttet Mænd, som paa Grund af særlige Forhold var uanvendelige, og Udpantningen var sket inden Udløbet af en vis lovhjemlet Frist, fik Ridefogden for Krongodset, Casper Ernst Møller, som Bøndernes Talsmand Indførselsakten kendt ulovlig ved en Landstingsdom, hvorefter Bæster og Kvæg igen udleveredes Bønderne og begge Parter ikendtes nogle Bøder. Særlig blev Fogden over Gietzør Birk, Lauritz Nielson, der boede i Marrebæk og havde foretaget den ubetimelige Indførsel, idømt en Mulkt paa 60 Lod Sølv, som han dog nok til Dels fik eftergivet, da han ikke kunde betale.

Faa Aar derefter (1703) døde Poul Garb (Garbo), og det følgende Fæstebrev over Ourupgaard dateret 23. Marts 1703 er saalydende: „Henning Ulrich Lützou til Søholt, Ridder, Kgl. Majestæts Etats Raad, Stifts-Befalingsmand over Loll-Falster og Amptmand over Nykjøbing Ampt gjør vitterligt, at jeg paa hans Kgl. Majestæts min allernaadigste Arve-Herre og Konges Vegne og allernaadigste Behag haver stædt og herved stæder og fæster til højædle og velbaarne Johan Albreckt von Peperlou, Oberste over det Wiborg-loll.-falsterske

Regiment Ourup Bondegaard, udi Sønderherred, Iderstrup Sogn i Falster, som forrige Herritz-Fouget, afgangne sal. Poul Garb i Fæste haver haft og hans Arving fratræder, med den derpaa findende Bygning: 4 Længder Huse, nemlig Vaaningshus 14 Fag, deraf 2de nye opbyggede af den sal. Poul Garb og andre reparerede med nyt Loft, Døre og Vindues-Karm og Vinduer, indrettet fra den s. Ende til 2de smaa Kamre, dernæst en stor Stufve med Indgang og Bislag til Gaarden og derover en tillukket Trappe til Loftet, saa og Kjøkken med Skorsten og Bagerovne paa, med rigtige Dørhængsler og Lukkelse og Laase, hvor saadant gjøres Behov.

Den nørre Længde 18 Fag, hvor er Rulle-Kammer, Faaresti, Tærskelo og 2de Kornlader af gammel Bygt, repareret med Tømmer, Tag og temmelig ved Magt, undtagen 2de Bjælker, som endnu ere brøstfældige.

Den vestre Længde til Vognhus, Port, Hoppe- og Kostald er ny opbyggt paa Kgl. Maj. Bekostning, den søndre Længde ogsaa 18 Fag nyt opbyggt af sal. Poul Garb til Heste- og Kvægstald, Folkekammer og ved den østre Ende Stue og Kammer med Loft, Vindver, Døre og et lidet Kjøkken med Skorsten. Som er Værelse for en gl. Kvinde, sal. Niels Jensens Enke, som før Poul Garb paa Gaarden haver boet. I Gaarden er en ny opsat Brønd med Egetømmer omkring og Fjellelaag over. Ved Gaardens Urtehave, i sønder Humlehave alle med Gjærder vel indlukt og Gaarden med 2de dygtige Porte forsynet. Nedenfor Gaarden ved Leddet til Iderstrup Mark er opsat af sal. Poul Garb 7 Fag af gl. Tømmer med Skorsten, Loft, Vindver og Døre, med Tag og indrettet til Værelser for Husfolk, ligeledes et Hus paa 7 Fag af nyt opført i øster Marken ved Leddet til Ørsløf. Saaledes Gaardens hele Bygningstilstand da er befunden. Jorden i alle 3 Marker vel vedligeholdet og med Gjærder lovlig forsynet, de tvende med omliggende Byer i Fled, men den østre af sal. Poul Garb saavel som Enghaven med ny Grøft og Gjærde indhegnet. Græsgang er i Marken og Ourup Skov, som med Kirkeby og Egebjerg Byer er i Fled og efter deres indbyrdes Forening sommetider indelukkes. Altsammen

bedragende udi Ager, Eng, Skov og Mose efter ny Landmaalings Matrikul 21 Td. 6 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Hartkorn. Hvilken Gaard og Bygning samt tilhørende Jord og Rettighed i Mark og Skov ermeldte Hr. Oberst Peperlou maa nyde, bruge og beholde sin Livstid og hans Frue efter ham, forsaavidt Lovens 3 Bog 4 Kap. 4 Art. tillader, saa fremt han holder den vel ved Hævd og Bygningerne og svarer i Landgilde aarlig 6 Td. Rug og 10 Td. Byg til hver Mortensdag i godt ydefærdigt Korn til Hans Majestæts Kornhuse, naar bemeldte sal. Niels Jensens Enke ved Døden er afgangen, men saalænge hun lever, nyder hun samme Landgilde efter Kgl. allernaadigst Bevilling af 2. Juni 1699 og 16. Marts 1700, og desforuden fri Hus, Værelse og Ildebrand som i sal. Poul Garbs Tid, samt Græs og Foder til en Ko og 6 Faar og Fordringsskab til Kirke og Guds Hus, naar hendes Helbred endnu nogen Gang skulde tilstede hende der at komme. Skatter svares paa Amtstuen ikkun efter 16 Td. Hartkorn, Frihed for Hoveri og Arbejdspenge, men i øvrigt forholdes i alle Maader efter Kgl. Lov og Anordninger. Ved Gaarden annammer Hr. Obersten Vintersæden i rette Tid lagt 20 Td. Rug, og til Vaarsæden 20 Td. Byg og Jorden ristet; desforuden 2de Vogne til Bondearbejde med Jernringe Naufler og Lundstikker og et Par Høsthaver, 2 Plove med Jærn og tilbehørende Redskab og Træharver.

Af Kreaturbesætningen nævnes ikkun 8 Bæster“.

Fæstebrevet afsluttes med den Passus, at der reserveres Hr. Obersten, hvad Bygning han til sin Commoditet ydermere lader paa egen Bekostning opsætte, at afhænde, flytte og overdrage til hvem han vil eller behager, naar han ej med Efterkommeren herom kan accordire. I Fæste betaales 16 Rdl.

Datum Nykjøbing 23. Marts 1703.

H. M. Lützuu.

C. E. Møller.

Efter Oberst Peperlous Død ægtede (^{1/7} 1707) Enken Else Margrethe Bilde Børnernes Hovmester, forhenværende Fændrik ved det viborgske Regiment til Fods, Johan Martin Gampen, der faar for sig udfærdiget Fæstebrev paa Ourupgaard, dateret 12. Maj 1708. I Fæste svares 20 Rdl.

Bemeldte Monsj. Gampens Lykke hos Enken og hans Held med at faa Fæste paa Gaarden skaffede ham Misundere, og allerede inden Aarets Udløb gøres der Forsøg paa at skille ham af med Gaarden. I et Andragende til Rentekammeret dat. Copenhagen 30. Decbr. 1708 anmoder Oberførster over Loll.-Falster, Daniel Runge om at faa Fæste paa Ourupgaard, naar Oberstinde Peperlou den kvitterer, og kalder den en gemene Bondegaard, hvilken altid forhen en Bonde og efter ham afgangne Herredsfoged Poul Garb havde i Fæste. Sammenstilles dette Andragende med en samtidig Skrivelse fra Forpagteren paa Korselitze, Anders From, der ogsaa ønskede at faa Gaarden i Fæste, da fremgaar det klart, at Forbindelsen mellem Oberstinden og Fændriken er bleven betragtet som en grov Mesalliance og sidstnævnte som en med Landbrug ukendt og uduelig Person. Daniel Runge, der har Bopæl paa Falster, kalder Fruen: Oberstinden, spiller ogsaa uvidende om at hendes anden Mand har faaet Fæste paa Gaarden. Anders From omtaler begge Kendsgerninger men i en nedsettende Tone.

Anders Froms Skrivelse i Ordlyd: „Højædle og velbaarne, velædle og velbyrdige Herrer! Samptlige Deputerede i Commerce Collegio!

Her findes i Falster i Iderstrup Sogn liggende en Bondegaard af 22 Tdr. og nogle Skpr. Htk., som forrige Herredsfoged Povl Garb boede paa nogle Aar og nød dend aarlig for 14 Tdr. Htk. at svare af. Siden efter hans Død fik salig Oberst von Peperlou samme Gaard for 16 Tdr. Htk. og boede 2de Aarstid paa Gaarden, holdt dend og vel ved Magt. Da han ved Døden afgik, giftede hans Frue sig og tog en Person, som havde været Præceptor for hendes Børn og beholdt Gaarden :|: tror jeg vist :|: for 20 Tdr. Hartkorn at svare af. Nu han haver siddet et Par Aarstid ved Gaarden og ikke forstaar Avlingen eller Bondevæsen, bliver Gaarden øde og Jorden fordærvet, saa at han umuligt ikke længere kan blive ved samme Gaard at svare noget Hs. Kgl. Majst. deraf, langt mindre selv faa Føde derpaa med sin Kone og Børn, uden Kongen siden vil tage mod en øde Gaard igjen.

Da eftersom jeg nogle Gange tilforn har ydmygst ansøgt Øfrigheden her i Landet, saavel som de Høiædle og Velbaarne Herrer selv om at faa saadan en Bundegaard i Fæste, hvor jeg kunde holde noget af mit Kvæg og Bæster paa til en liden Subsistence at leve af med Hustru og smaa Børn, haver jeg dog af Mangel paa Venner hidindtil intet naaet, men andre gaaet af med det, som jeg haver søgt. Indflyer jeg derfor til de Høiædle og Velbaarne Herrer og beder allerydmygeligst, de vilde forunde mig samme Ourupgaard i Fæste, hvoraf jeg ei alene til Kongen vil svare en ræsonabel Fæste men endog det fulde Htk. af Gaardene, som tilforn ikke er sket, eller og at Gaarden maatte komme paa offentlig Auktion at fæste, hvoraf da skal kunne fornemmes, hvad Gavn og Profit Kongen ved Fæsterne siden skal kunne faa. Beder allerydmygeligst dette mit ringe Forslag maatte antages, hvorpaa ventès høigunstig Svar.

I Livs Tid forbliver jeg de høiædle og velbaarne, velædle og velbyrdige Herrers allerydmygste ringe Tiener.

Cortzelitze d. 28. Marts 1709

A. From“.

Fæsteforholdet med Monsjør Gampen er aabenbart ordnet af de stedlige Autoriteter Amtmanden og Regimentsskriveren, og endnu ikke kommet til Rentekammerets Kundskab. Det var Skik i hine Dage, at en Kommission, de saakaldte Sessions-Deputerede — Udsendinge fra og Medlemmer af Rentekammeret — mindst een Gang aarlig kontrolerede Forvaltningen af Krongodset ved personlig Nærværelse og sanktionerede de skete Bortfæstelser.

De fornævnte tvende Andragender og de deri fremsatte Anker foranledigede Rentekammeret til at forespørge Stiftamtmand Lützou (Skr. $\frac{6}{4}$ 1709), om han ikke finder, at Ourupgaard, der forderligst ventès fæsteledig, bliver bortfæstet ved Opbud, da der er flere Liebhaveere. Følgen heraf var, at der af 4 Bønder afholdtes en Synsforretning (dat.: Ourupgaard 13. April 1709), hvori Gaardens 4 Længer beskrives og anføres Besætningen 15 Heste, 12 Køer, 3 Kalve, 23 Faar, 15 Grise, 6 Gæs, 1 Gase.

Det paalægges derefter Monsj. Gampen at stille Sikker-

hed for Besætning og Bygninger, hvilke sidste efter Synsforretningen kun er tarveligt vedligeholdte; Niels Jensens Enke lever endnu og har Underhold paa Gaarden.

Naar dernæst Stiftamtmanden indberetter til Rentekammeret, at Fæsteren holder Gaardens Bygt og Besætning vel samt svarer uden Restance og kan derfor ikke reflekteres paa Anders Froms Tilbud, før Gaarden lovlig er fæsteledig, er dette Svar utvivlsomt for en Del dikteret af Humanitetshensyn til von Peperlous Enke, og følgelig vedblev Monsj. Gampen fremdeles at være Fæster af Ourupgaard.

Dette Ourupgaard, der i alle Henseender lignede Datidens større Bøndergaarde, gik op i Luer 1718 og rejste sig sent igen af sin Aske.

Anno 1731 henstiller Regimentsskriveren Peder Henningsen Buchalf til Kontrol-Kommissionen saalydende: „Endelig er der og en Gaard, Ourupgaard kaldet, som for en 12 Aar siden er lagt i Aske og ej siden er bleven opbyggt. Markerne ere henlagte til Rytter-Kobler, hvorudover det falder Bønderne meget besværligt, naar de skal høste Korn og Hø af samme Kobler, siden de over 1 Mil skal kjøre dermed til Nykjøbing eller Nørre Ladegaard, hvormed de kunde lettes om paa samme Plads blev opbyggt en Gaard — og kan da enten der henlægges et Kompagni Kavalleri, eller om den i sin Tid skulde til Forpagtning, da kunde den nok indbringe 11 à 1200 Rdl. aarlig.“ De Sessions-Deputerede ønskede ikke Forslaget Fremme, og Sagen blev lagt til Side.

I et halv Aarhundrede eksisterede intet Ourupgaard, og Ourup Mark dreves dels til Nr. Ladegaard som ovenfor antydet, dels som udlejet til omliggende Byer. I Skrivelse af 21. April 1764 åndrager Idestrup Sognemænd, „som haver i Forpagtning Oreby og Øster Hallerup Græsning“, om Afslag i Afgiften formedelst grasserende Kvægsyge, og under 12. Maj s. A. eftergives dem $\frac{1}{3}$ af Afgiften for Øster Hallerup og Ourup Mark regnet for Aaret 1. Maj 1763 til 1. Maj 1764 med 34 Rdl. 64 Sk. Det bemærkes, at Navnene Oreby og Ourup her forekommer samtidigt og betegner det samme. I Almuens Mund har Stedet sikkerlig dengang som nu været kaldt

Oureby, en Forkortning af Ourup By, som det jo oprindelig var.

I det for Falster saa betydningsfulde Aar 1766 genfødtes Ourupgaard, efter at Købmand i Nykøbing, Hofagent, senere Justitsraad, Christian Hincheldey ved Auktionen over Kronens Gods tilkøbte sig Ourupgaard, Nr. 4 blandt de 10 af Regeringen her paa Øen oprettede Hovedgaarde. Købesummen var 30,000 Rdl. Ct. (5 Rdl. Ct. = 16 Kr.). Auktionskataloget angiver den frie Hovedgaards Takst i Ager og Eng 30 Td. 2 Skp. 0 Fdk. 2 Alb., Bøndergodset Htk. Ager og Eng 458 Td. 4 Skp. 1 Fdk. $2\frac{5}{6}$ Alb., Skovskylds Htk. 4 Skp. 0 Fdk. $1\frac{83}{144}$ Alb. Bemeldte Chr. Hincheldey raadede efter Datidens Forhold over ret betydelige Midler, idet ikke alene de falsterske Skifteprotokoller men ogsaa de betydelige Handeler, han i øvrigt kunde inklade sig paa, vidner herom. Det vilde imidlertid føre uden for Opgaven her at afhandle denne Mands omfattende, betydelige Virksomhed; kun skal det anføres, at han genopbyggede Ourupgaard og tog nu og da Bolig her, medens han dog vedblev at drive Købmandsforretningen og særlig boede i Nykøbing. Efter Agent Johan Christoffer v. Westens Død 1774 var han tillige med Thestrup og Tersling i nogle Aar Medejere af Westensborg Gaard og Gods. Da Bøtø og Hasselø efter Strandrider Lars Sørensen Leegaards Død stilledes til Auktion 1783, købte han disse Øer for henholdsvis 5200 og 7700 Rdl. og paabegyndte straks Hasseløs Overgang til Selveje. I „Falsters Minder“ opbevares nu under Nr. 1135 et af disse Hasseløskøder, dateret 11. Decbr. 1783, for Gaarden Nr. 3 dersteds til Peder Pedersen. Dokumentet er forsynet med Godsherrens Seglaftryk i Lak og med hans egenhændige Underskrift. Paa det øvrige Ourupgaard underliggende Bøndergods vedvarede Fæsteforholdet i fuldt vel et Aarhundrede, efter at Kronen havde afhændet det.

En ret karakteristisk Skildring af Hincheldey fremgaar af efternævnte Klagemaal, og da ikke faa samstemmende Omstændigheder stærkt taler for, at den anførte Skildring af Manden er i højeste Grad træffende, har jeg medtaget den her.

„1784 — 29. Septbr., Gjedsergaard.

Paa egne og Medinteressent Melsings Vegne.

I. C. Friis.

Det er ikke noget nyt eller usædvanligt at erfare af Hr. Justitsraad Christian Hincheldey, Kjøbmand i Nykiøbing og Ejer af Ourupgaard, at han paa alle mulige Maader søger at indtrænge sig paa os med Anledninger til at indvikle og udmatte os med Proces, muligt for at vi skulde submittere os og underkaste vores Velfærd og Rettigheder hans Bydende, Villie og Lydighed. Bekjendt nok er det, at denne paa Falster Landet mægtige Mand viser ved alle Lejligheder en saadan Fremgangsmaade imod os, ikke at tale om Andre, som røber om ikke Ondskab saa dog i det mindste en u-mættelig Egennytte, Misundelse og Fortrydelse over, at den ringe Part af Falster Landet, som er kommen under vores Ejendom og Rettighed, ikke er falden ham i Hænderne. — Vi havde vel i Forvejen hørt, at det vilde blive heel vanskeligt for os at undgaa denne formuende Mands Efterstræbelser, men vi troede os dog ved første Øjekast lykkelig med vores Situation og Naboskab her paa denne yderste Pynt af Falsterlandet nemlig Gjedserodde, siden Stranden var vores Nabo paa de tvende Sider; men vi blev :|: som vi med Føje maa beklage :|: altfor hastig vahr, at denne mægtige Mand var vores Nabo paa den fjerde nemlig Landsiden, da hans Vindesyge straks begyndte at spille med sine urolige Griller paa vores Grændser, og hvormed han uophørlig synes at vedblive.

Mange Beviser have vi, ja flere end nogen skulde kunne forestille sig, at Justitsraaden daglig udtænker nye Lejligheder til vores Foruroligelse. Hans hemmelige Garn finder vi udkastet saa mange Steder og næsten omgjærder os alle Vegne og søger vores Undergang, om vi ikke underkaster os hans Bydende, Villie og Lydighed og tillader ham, hvad Fordele hans Begjærlighed attraar osv.“ — Derefter følger Klage og Stævning for Jagt over Gedsersgaards Enemærker osv. (se „P.: gamle Retssager“ i vestre Herreds Arkiv). Han havde nemlig efter Klagemaalet under Afholdelsen af en større

Jagtfest, hvori ogsaa Damer vare Deltagere, ladet Jagtfarten omfatte en Del af Gedsergaards Territorium.

Efter at have set Begyndelsen af de store Reformers i Landboforholdene gik Justitsraad Hincheldey til Hvile i sit 64de Aar (1793). I Sdr Alslev Kirke, som ejedes af Hincheldey, havde han ladet indrette sit Familiegravkapel, og der opsattes en Mindetavle over ham saalydende:

„Læser! Kiender Du Livets Skilderie? Her er det: Indgangen til Livet er Graad, Ungdommen omtumles af utidige Ønsker, Manddommen indvikles i Arbejde, Alderdommen føler Svaghed, Udgangen af Livet er Graad. Saaledes er Begyndelsen, saaledes er Enden. Saaledes kiendtes ogsaa Livet af den uforglemmelige Mand, Høiædle og velbyrdige Hr. Justitsraad Christian Hincheldey, Herre til Ourupgaard. Han levede næsten i 64 Aar, thi han saae Lyset d. 6. Marts 1729.

Første Gang indlod han sig i Ægteskab med Jomfru Mette Helene Tersling. Hun døde men efterlod ham og 5 Døttre. Anden Gang følte han Kiærlighed til Jomfru Laurentia Hoffgaard og ægter hende. Men han forlader hende med fem umyndige Piger.

Læser! Kiendte Du Manden? Saa veed Du, Han var redelig, arbeidsom og velgiørende. Nu var han træt. Nu raabte Algodheden, som kiendte ham: Kom! Han var villig til at sige Farvel. Han brugte kun 3 Dage til sin Reise den 7. Januar 1793 — For — I Evighed at nyde det glade — nye Aar.

Læser! Fæld en Taare — men stille —.“

Da Opgavens Tidsmaal er ude med Aarhundredet, afsluttes nærværende Skildring, der nærmest er af stedlig, historisk Natur og ikke beregnet paa at fremholde landøkonomiske Forhold; kun skal tilføjes, at Hincheldeys Familie var Ourupgaards Ejer indtil 1809.

Mindre Meddelelser.

Minder fra Gaabense.

Indtil Jernbanen over Falster blev aabnet 1872, var Forbindelsen mellem Sjælland og Falster fra Vordingborg til Gaabense. I den Tid Gaabense var Færgested, stod der en Blok, hvori de rejsende kunde lægge en Skærv til gamle og fattige Færgekarle og deres Enker. Forsiden af denne Blok havde en Tavle, hvorpaa der var malet en gammel Sømand, som var ved at stige i Land fra sin Jolle, og under dette Billede var anført følgende Vers:

Se fattig gammel Sømand staa,
Ham Nød og Armod skrække.
Hans Haab staar til Guds Himmel blaa,
Ham mild en Skærv du række.
Stolt Dannebrog var al hans Lyst,
Nu trykkes han af Nøden,
Du danske Broder vær hans Trøst,
Gud signe dig til Døden.

I Færgegaardens Gæstestue hang en Bøsse til Indsamling af Gaver til samme Formaal som Gaverne i Blokken. Ved Siden af denne Bøsse hang en Tavle, hvorpaa der ogsaa fandtes et Vers. Dette lød saaledes:

Jeg foer i Storm paa skumklædte Hav,
Foer som en Fugl paa Bølge.
Nu gaar jeg kroget mod min Grav,
Og Nød og Savn mig følge,
Velsignet være hver i Aand,
Som gammel Sømand rækker Haand.

Hvem der er Forfatteren til disse Vers vides ikke. Ga-verne, som nedlagdes disse Steder, er blevet til Gaabense Færgeløbs Legat, hvoraf Renterne, ca. 120 Kr. aarlig, nu anvendes til Understøttelse for en Sømands Enke i Gaabense, da alle Gaabense Færgekarle og deres Enker for længst er døde.

Nr. Alslev.

Jens C. J. Stub.

*Lollandske Selvejerbønder og Skovhugst i det
18. Aarhundrede.*

I min Afhandling om de lolland-falsterske Krongodser*) er det omtalt, hvornaar og hvordan de lollandske Selvejere forsvandt. At der imidlertid dog blev enkelte tilbage, og at der blandt dem var Mænd, som kunde sætte lidt ind paa at værne deres Ret, fremgaar af følgende Sag: 1733 indstævnedes Jens Fuglsang, Ridefoged paa Aalholm, Ib Lauritsen og nogle andre Bønder i Øster Ulslev for Skovhugst uden Udvisning, og paastod dem dømt til at betale for et Læs 3 Rdl. tillige med Sagens Omkostninger. Bønderne mødte 18. November med et Indlæg, hvori de paastod sig frifunden i Henhold til Forordningen af 26. Januar 1633; deres øvrige Forsvar førte de mundtligt.

Den nævnte Forordning satte meget høje Bøder for ulovlig Skovhugst; det kan kun være Gærdsel, Bønderne i Ø. Ulslev har hugget, siden de kun skal bøde 3 Rdl. Og den siger udtrykkelig, at der aldeles ingen Moderation i Bøderne maa finde Sted, men de, som ikke kan betale, straffes paa Kroppen efter Forseelsens Beskaffenhed med Træhest, spansk Kappe, nogle Dages Fængsel paa Vand og Brød eller med Arbejde paa nærmeste Fæstning eller Bremerholms Jærn. Men desuden fandtes der følgende Afsnit om Selvejeres Skov: „Paa de Steder, hvor nogen Selv Ejer af Alders Tid med rette har haft og endnu har og ejer Skov, maa ham fremdeles være tilladt herudi til egen og underhavende Bønders

*) Aarbog 1917 S. 29.

Fornødenhed et eller andet Træ frit at hugge, men ej noget af deres Skove sælge eller afhænde Ingen Proprietær, der har under 200 Tdr. Hartkorn samlet Gods til sin Sæde Gaard, maa sælge Brænde eller Tømmer under 500 Rdl. Straf“.

Som man ser, var der snævre Grænser ogsaa for Selvejeres Ret til Skovhugst, og Udtrykket „egen og underhavende Bønders Fornødenhed“ tyder stærkt paa, at man slet ikke har tænkt paa de Bønder, som ejede Skov. Rundt om i Landet bliver der da ogsaa i disse Aar gjort Forsøg paa at skille Selvejerne ved Skovene eller i alt Fald ved Retten til at hugge uden Udvisning — ganske som i dette Tilfælde. Og ved Underinstanserne bliver Sagens Udfald næsten altid det samme som her. 17. Januar 1734 dømmer Birkedommer Cornelius Kradepohl de indciterede Bønder til at bøde til deres Herskab 3 Rdl. hver og i Omkostninger 3 Mark. Denne Dom appellerer Ib Lauritsen til Landstinget; men ved Landsdommer Nicolaj Ahdelers Kendelse 21. Juni 1734 stadfæstes Birketingsdommen, og Ib Lauritsen bliver atter idømt 3 Mark i Omkostninger. I. L. paastod for Landstinget, at da han ikke gjorde Hoveri af sin Gaard, maatte han have Lov at hugge frit og uden Udvisning; men, hedder det i Dommen, „Forordningen tillader ej frit at hugge uden Selvejere, hvortil han sig ikke kan regne“.

Man vil se, at det nu gjaldt mere end en Bøde paa 3 Rdl.; hvis Ib Lauritsen lod den Dom staa ved Magt, vilde hele hans Selvejerret komme i Fare. Han fik da ogsaa samlet Midler til en Appel til Højesteret, og her blev der 7. Maj 1736, under Forsæde af selve Kongen, saaledes for Ret kendt og afsagt: „Landsdommerens ugrundede og lovstridige Dom, som stadfæster Birkedommerens uretvisse Kendelse, frafaldes, og bør Ib Lauritzen for Jens Fuglsangs paa sit Herskabs Vegne givende Tiltale i denne Sag aldeles frie at være, hvorefter det bør være Ib Lauritsen tilladt udi sin Gaards tilliggende Skovs Part uden Udvisning at hugge som forsvarlig kan være efter Loven og Skov. Forordningen. Udi Proces Omkostninger betaler Jens Fuglsang til Ib Lauritsen 60 Rdl., saa bør han og for unødigt Trætte betale til Justitscassen 24

Rdl. samt bøde til Vor Frelser's Kirke 10 Rdl. samt lige saa meget til Justitscassen samt betale til samme Casse 5 Rdl. I lige Maade betaler Landsdommeren til Citanten udi Proces Omkostninger 10 Rdl. og til Justitscassen 10 Rdl. Saa bør han og for sit Forhold i denne Sag bøde til Vor Frelser's Kirke 10 Rdl. og lige saa meget til Justitscassen, og bør Birke-dommer Cornelius Krade-pohl ligeledes betale til Justitscassen 2 Rdl.“.

At der ikke ved Birketinget var megen Ret at faa for Bønder, er kun naturligt; dertil var Birkedommere alt for afhængige af Herskabet. Derimod var Landsdommerne gerne hæderlige og retfærdige Mænd, der ikke bøjede Retten til Godsejernes Fordel, saaledes som Højesteret maa have ment, at Nicolaj Ahdelér har gjort, at dømme efter den Harme, der er udtalt i Dommen, og den Syndflod af Bøder, der skyller over Ib Lauritsens Modstandere. Det var jo ogsaa Kristian VI. selv, der førte Forsædet, da Dommen blev fældet, og han var en pinligt samvittighedsfuld, strengt pligtopfyldende Mand, der, selv om han ved sin Lovgivning kom til at gøre Bønderne Skade, sikkert aldrig med Vilje har gjort noget Menneske Uret. I det hele fremgaar det jo af Ib Lauritsens Proces, at der var Ret at faa dengang ogsaa for Bønder; men den laa rigtignok tit saa langt borte og var saa sen og dyr, at ikke mange havde Mod eller Evne til at søge den.

Karl Rasmussen.

Fra Nakskov gamle Raadhus.)*

Paa Nakskov gamle Raadhus fandtes i sin Tid følgende Billeder og Indskrifter. De var i Aaret 1730 bekostede af de velbyrdige Mænd Jacob Erichsen og Peder Trolle. Den første var Byfoged (1726—36), og den anden Byskriver (1728—32.)

Under Jehovas hebræiske Navn, som var malet i en Sky, stod:

*) Efter at dette Stykke var indsendt til Trykning, er disse Indskrifter ogsaa offentliggjorte i Nakskovs Beskrivelse i „Tidende for Nakskov m. m.“

Vidnerne.

I Vidner! I, som skal de mørke Sager klare,
 Ved Syfn og Hørelse skal Sandhed aabenbare,
 I maa vel grue, naar at Eeden læses op,
 Og hvert et Haar maa staa paa Eders Hoved Top;
 O, sværger aldrig dog for Venskab, Frygt og Penge!
 Her staaer den Satan, som vil Helved-Lænker slenge
 Paa hver løgnagtig Siel; thi vidner ret og klart,
 Det gielder Eders Siel og Himmeriges Part.

Under en Krone over to korslagte Sværd fandtes en
 Vægtskaal med følgende Vers under:

Dommerne.

Sid ned, betænk Dig vel, Du, som i Dommersæde
 Skal udi Kongens Nafn Hans Stoel i Retten klæde,
 Her har Du Kongens Lov, her har Du Myndighed
 Fra Rettens rene Spiir, som ingen Uret veed.
 Din Gud, som alting seer med et retfærdigt Øie,
 Han ser dit Sind og Hu og dine Tanker nøje,
 Om for en mudet Haand Du Retten drejer om,
 Da tænk, Du fældte her din egen Blode Dom.

Under Frederik IV's kronede Dobbeltmonogram, omgivet
 af en Laurbærkrans, stod:

Loven.

O, rene Danske Lov, Du Rettens søde Kierne,
 Du al Retfærdigheds Nordledning, Lys og Stierne,
 Du Middelpunkt udi al Jordens Cirkel-Ret,
 Som af Kong Christian den Femte vel blev sætt!
 Din Grund, din Orden og din Billighed i Domme
 Gjør Afsky for en Skalk og Trøst for alle Fromme;
 Gid Du for Ret og Skiel i Evighed bestaaer,
 Og aldrig Uhæld af et Momme Ansigt faaer.

Jacob Erichsen. Ao. 1730. Peder Trolle.

I en Sky to Øjne. Det højre Øje græd; Taarerne faldt
 paa et Hjerte, der hang i en Kæde, som holdtes af en højre

Haand fra Skyen. Det venstre Øje var blindt; under det et Hjerte i en Kæde; en venstre Haand fra Skyen lagde et Ris paa Hjertet. Derunder stod:

Sagvolderne.

Alt det, som Klameri, ja Kiv og Trætte volder,
 Det er for Dit og Mit, hver paa sin Mening holder
 Og stræber yderlig af al sin Kraft og Magt,
 At han udi sin Pung kan faae sit Hiertes Agt.
 Kom frem og lad din Sag af Ret og Sandhed tale,
 Og lad saa Lurifas mod Billigheden gale.
 Gud styre Retten saa, man ser hans Ræve-Ham,
 Og Du faaer Ret, men han faar velfortjente Skam.

I Enderne af to Laurbærgrene hang en Kæde, der bar et Hjerte; over Hjertet et Sværd med Spidsen ned imod det. Derunder stod:

Prokuratorerne.

I soeren Lovens Mænd, som skal i Sagen tale
 Og Sandhed, Ret og Skiel med ægte Farver male,
 I, som for Sandhed og for Retten figte vil,
 Man Ære Løn og Tak bør Eder lægge til;
 Men I, som Retten vil med Uret overdække
 Og Sandheds Kraft med en løgnagtig Tunge svække,
 I er et Helved: Pak og Satans egne Børn,
 Der burde strikkes op for Krager, Ravn og Ørn.

Da Nakskov Raadhus i 1840 blev ombygget, forsvandt disse Billeder og Indskrifter. Det eneste Minde, der er om dem, er, at meget gamle Folk har en dunkel Erindring om, „at der engang havde været nogle mærkelige Indskrifter inde i Raadhuset“.

Hans Rasmussen.

Rytterdistriktets Ophævelse 1766.

Maa det, i Anledning af Hr. Karl Rasmussens Afhandling om „Krongodserne paa Lolland-Falster“, der findes optaget i Aarbogen for 1916, være mig tilladt at gøre følgende Bemærkninger til den i Afhandlingen forekommende Redegø-

relse for de ved Rytterdistriktets Salg i 1766 bortsolgte Hovedgaarde (jfr. Pg. 69).

ad. Nørre Ladegaard: Hovedgaarden, der efter Auktionen kaldtes „Vestenburg“, blev i 1792 solgt til Staten. Bønderne fik senere Skøde paa deres Ejendomme, men blev, da de ikke kunde udrede deres Skatter, i 1824 igen Fæstere. Ved Domænesalget iflg. Lov 8—4—1851 blev Fæsterne atter Selvejere. Hovedgaarden eksisterer saaledes ikke mere. — ad. Stangerupgaard: Hovedgaarden blev efter Fru Kehlets Død i 1789 solgt til Godsets Bønder og nedlagt. — ad. Kirstinebjerg: Den ved Salget oprettede Hovedgaard fik Navnet Vennerslund, hvorfra i 1806 blev udskilt Kirstinebjerg Gods, der i 1863 blev delt i „Gl. Kirstinebjerg“ og „Ny Kirstinebjerg“. Alle 3 Hovedgaarde eksisterer endnu. — ad. Hvededal: Hovedgaarden blev i 1794 solgt til Staten og delte Skæbne med Vestenburg — se ovenfor. — ad. Næsgaard: Den ved Salget af „Kongens 16 Stubbekjøbing Jorder“ oprettede 10. Hovedgaard er Carlsfeldt. Næsgaard er, som Avlsgaard betragtet, først grundlagt 1798—99 og siden udvidet paa forskellig Maade.

I Anledning af disse Bemærkninger tillader jeg mig at henvise til: Auktionsforretningen fra 1766, Skødet til Prins Carl af Hessen paa Carlsfeldt Gods (i det Classenske Fideicommiss's Arkiv i København) m. v.

Astrid Paludan-Müller,

Bogholder ved det Classenske Fideicommiss.

Falsterske Rim og Sange.)*

Geburts Sang for Kirsten Rasmus Datter i Radbjerg, som fylder 48 Aar, 11. Juli 1840.

*) Uddrag af „Maren Frederiks Datters Visebog“, skreven i Radbjerg og Marrebæk. Maren Frederiks Datter var født 1780, hun var ugift og boede hos sine Søskende, Gaardmandsfolk paa Sydfalster. Hele Familien havde en digterisk Aare, ikke alene de 4 Søskende Rasmus, Hans og Niels F. og Kirsten Frederiks Datter, men ogsaa Søskendebørnene Karen Christians Datter, Karen Hans D. og Karen Rasmus D., og ligesom Maren Frederiks D., der spillede Violin og Klaver, var Familien gennemgaaende musikalsk.

„Elvte Juli kan jeg nu erindre
 Det er Geburtsdag, Veninde, just for Dig,
 Gid Dine Børn de Store med de Mindre
 Det maa hukomme med Glæde Hver for sig.“

„Gid de maa stedse elske agte ære
 Dig som saa tit har lagt dem ved Dit Bryst,
 Og da erkiende de samtlige er Dig kiere
 Du da igien, dem anseer med Moderlyst.“

„Gud Dig forunde Helbred, Liv og Lykke
 Dagligt Brød hvad saa behøves meer
 Og at Dig Modgang ei skal undertrykke.
 Lev saa fornøiet i Alt hvad med Dig skeer.“

Af Maren Frederiks Datter.

Geburts Sang af Karen Christians Datter til sin Moster
 (Maren Frederiksdatter), som hun kalder sin første Lærer-
 inde, 17. November 1840, den Gang 60 Aar.

Mel.: „Naar Bondens — — —“

„Alders Snee nu snarlig vil
 Falde paa Din Ise,
 Gamle Dage stunder til,
 Dog vi Herren prise.
 Han har skienket Dig saa tidt
 Mange glade Dage,
 Og Dig ud af Modgang fri't
 Glæde vendt tilbage.“

„Tak o! gode Gamle nyd,
 Den jeg stedse skylder,
 En Erindrings tause Fryd
 Her min Siel opfylder,
 Ja mit Hierte skal for Dig,
 Altid kierligt banke
 Jeg Dig elsker inderlig,
 Herlig O! den Tanke.“

„Taus Erindrings Taare staaer,
 Ofte i mit Øje,
 Min Erkiendtlighed ej naar
 Nær Din Ømheds Møje.
 Ingen tolke kand med Ord:
 Hvad jeg for Dig føler,
 Varmen i mit Hierte boer
 Intet Vand afkiøler.“

„Livets Vandring er kun kort
 Hastig Tiden svinder,
 Uformærkt den lister bort,
 Naar vi den ei finder.
 Rolig dog vii skue bør
 Fremtids Aar imøde,
 Og med Haabet see vi tør
 Livets Aftenrøde.“

„Ei Din Bane altid var
 Rosenrød og lige.
 Dog Taalmodighed Dig har
 Trøstet, gode Pige.
 Himlen da velsigne vil
 Dine gamle Dage
 Herre, læg Dit Ja hertil,
 Hør een bønlig Klage.“

„Et Levvel jeg sige vil
 Og dermed jeg ender;
 Med Lykønskninger dertil
 Du mit Hierte kiender.
 Ikke mine Ord Du vist
 Ene her vil skatte,
 Thi forklaret see vi hist
 Hvad vi her ei fatte.“

Geburts Sang for lille Maren Sophie Rasmus Datter, 9.
 November 1840.

„Min lille Maren Sophie
 See her er jeg,

Jeg har een lille Vise
 Det er til Dei.
 Du denne vist vil synge
 Naar Du bliver stoer.
 Vi sidder da i Klynge,
 Syng da hvert Ord.“
 Af Maren Frederiks Datter.

Helene Strange.

Overtro fra Thoreby.

I Thoreby paa Lolland boede en klog Kone, som hed Karen Bruus (i 1846). Hun kunde baade kurere Folk og gøre Skade, og fik Skyld for meget; hun saa f. Eks. engang en Mands Grise, og en Tid efter blev de syge; saa fik Karen Bruus Skyld for, at hun havde forgjort Grisene.

I samme Sogn boede en Mand, som hed Peiter Top; han gik omkring og skaffede Smør, naar de ved Kerning ikke kunde faa Smør af Fløden.

I samme Sogn var der en Præst, som i sin Tid gik ud om Aftenen med sin Bibel under Armen, for, som det hed, at mane Spøgelse ned, hvilket det var slemt med paa den Egn. Naar Præsten mødte nogen, om ogsaa det var Børn, saa spurgte han dem, om de ikke havde set noget, enten en stor Hund, eller en hvid Kat, da Spøgelseerne ofte gik i en stor Hunds eller hvid Kats Skikkelse.

For at bevare sig for Hekse og Troldtøj var det godt at gaa med Dyvelsdræk paa sig; det var en almindelig Tro.

J. Olsen.

Fra Bogverdenen.

Vi fortsætter vor sædvanlige lille Oversigt over, hvad Bøger og Tidsskriftsartikler siden sidst har bragt frem fra Lolland-Falsters Historie. Nærmest kun som et Aars-Supplement til vore i 1915 givne „Kilder og Hjælpeidler til Studiet af Lollands og Falsters Historie“, og Fortegnelsen gør paa ingen Maade Krav paa at være udtømmende.

Der er ikke store Sager at notere. De Afhandlinger, der udelukkende har lolland-falstersk Historie til Formaal, er hurtig talt. Ligesom sidst møder Maribo Amts økonomiske Selskabs Aarbog — den for 1916 — med en interessant og fyldig Afhandling. Forretningsfører *C. Pedersen* har i Anledning af Jubilæet skrevet „Det Classenske Fideikommis gennem 125 Aar. Nogle Blade af Falsters Landbrugs Historie“. — Egentlig er det for tidlig at omtale den Lollands-Historie, som Redaktør *Haugner* har paabegyndt, da den, mens dette skrives, endnu ikke fremtræder i Bogform. Foreløbig er Naskovs Historie skildret meget indgaaende paa Grundlag af et stort og flittigt samlet Materiale, og dette Afsnit kan ventes udgivet i samlet Skikkelse i Begyndelsen af det ny Aar. Vi vilde dog allerede nu blot lige henlede Læsernes Opmærksomhed paa dette Værk.

Fra Personalhistoriens Omraade kan vi anføre to som Manuskript udgivne Arbejder. Under den stigende Interesse for Familie- og Slægtsminder er jo Slægtebogen og Stamtavlen blomstret op, og ogsaa lolland-falstersk Personalhistorie har i de senere Aar faaet sin Part af Rigdommen. I Familien *Fibiger*, ved Sognepræst A. Fibiger (1916), møder vi ikke faa kendte Personligheder hernede fra. Af Bogens

Stamtavler omhandler den ene den fynsk-lollandske Gren, hvis Stamfader var den kort efter Enevælden fra Tyskland indvandrede Instrumentist Jørgen F., og hvis sidste mandlige Ætling, en nakskovitisk Skibsfører, druknede i Nakskov Fjord 1831; fra Thy-Grenen stammer den ejendommelige og rigt begavede Sognepræst i Skjelby og Gedesby Emil F. (1846—1907), der døde, mens han forrettede en Begravelse; til den berømteste Linie, Snoghøj-Grenen, hørte Præsten og Digteren Johannes F. (1821—97), der jo ogsaa var knyttet til vor Landsdel. Det andet Arbejde er afdøde Bestyrer ved Nakskov Sukkerfabrik *G. Faye's* „Minder fra svundne Tider“ (Nakskov 1916) med en Selvbiografi og en Række af de økonomiske Afhandlinger, Forf. har skrevet i Tidsskrifter og Dagblade. Endelig skal ogsaa henvises til en Artikel om den *Nobel'ske* Tobaksfabrikant-Slægt i Maanedsskriftet „Dansk Adel og Borgerstand“ (Jan. 1917).

Den ikke specifikt lolland-falsterske Litteratur kaster af og til Strejfflys ogsaa over vore Forhold. Saaledes gør vi i „Svendborg Amts Aarsskrift 1917“ Bekendtskab med Lolliken *Knud Lerche* (født i Nysted 1658, Hører ved Nykøbing lærde Skole indtil 1685), som Lærer A. C. Thomsen har skrevet en Afhandling om, nærmest i Anledning af alle de Genvordigheder og Rætstrætter, han maatte døje, efter at han fra Nykøbing var kaldet til Sognepræst for Aunslev og Bovense Menigheder og her geraadede i stadigt Klammeri med de indkvarterede Ryttere. I nys nævnte Nummer af „Dansk Adel og Borgerstand“ gengives, i fuld og sirlig Form, et Afskedspatent, dateret *Søllestedgaard* 2. Okt. 1775 og udstedt af Friherre til Christiansdal m. v., Kammerherre C. F. Baron v. Knuth til Foged (Godsforvalter) Jørgen Germansen, der er antagen som Forvalter ved Fri-Herskabet Wintersborg hos Friherreinde Gedde-Winterfeldt, og nu med Lovord for sine Tid efter anden aflagte Regnskabers Rigtighed fuldkommelig kvitteres. Og i samme Tidsskrifts November-Nummer for 1917 faar vi gennem en Meddelelse i „Adresseavisen“ et lille Glimt af en Ildebrand i Nakskov 1778.

— Til det lokale Stof kan ogsaa nok henregnes de af Dr. phil H. Ussing (Sorø) udgivne Breve „til *Carl Frederik Molbech*“. C. F. Molbech blev 1819 udnævnt til Overlærer ved Nakskov lærde Skole. Størsteparten af Brevene er fra Broderen, Forfatteren Christian Molbech, men det er kun ganske strejfvist, at Brevene fra Nakskov-Perioden berører nakskovitiske Forhold, og da kun i Anledning af, at Christian M. lader Broderen skaffe ham Subskribenter paa Lolland til hans „Rejse gennem en Del af Tyskland . . .“; det ses af Breve fra 1821, at Carl Frederik har kapret hele 11 Subskribenter til sin Broders Bog.

Hugo Matthiessens „Gamle Gader“ (Kbhvn. 1917) har Bud til os som til det hele Land. Bogen giver ikke alene en Fylde af interessante Oplysninger — ikke tilfældig sammenplukkede, men kritisk videnskabeligt sigtede —, den er tillige skreven fængslende, livfuldt og fornøjeligt. Den viser, hvorledes Fortiden spejler sine Træk i de gamle Gadenavne. Snart er det Naturforholdene, der har givet Gaden Navn (f. Eks. Vejlegade, Nakskov), snart Fæstningsværkerne og Bygrænsen (Kattesundet i Nakskov, Nysted, Nykøbings tidligere Gravens Gade, Svingelen — af Nakskovs gamle Slagbom —, Bomstræde i Nysted), snart det borgerlige Liv (Bastebrostræde o: Badstuebrostræde i Nykøbing) og Byens og Gadens Form (Nykøbings Frisegade af Vritbor, Gyden i Sakskøbing). Eller det kan være Dyrelivet, der skaber Navnet: Køerne, der drives fra og til Bymarken (Kogade, Nakskov), Gæssene med deres fordums Kær (de mange Gaasetørve), Hestenes gamle Vandingssted („Hestevandingen“ S. for Stubbekøbing), eller Kømands- og Handelsliv (det gamle Hollænderstræde i Nakskov) o. s. fr. Det mærkelige, ret hyppig forekommende „Ramsherred“, et Navn, der endnu er bevaret for nogle fælsterske Gaarde, forklarer Forf. som en senere Udvækst paa det oprindelige Bylegeme, som fattig Grænse- og Forstadsbebyggelse. Det

maa være nok med disse flygtige Eksempler. Bogen er værd og let at læse.

I *H. V. Clausens* „Studier over Danmarks Oldtidsbebyggelse“ (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, III., 6. Bd., 1.—3. Hæfte) danner ogsaa Forskningen af Stednavne og deres topografiske Fordeling Grundlaget for Undersøgelsen. Da denne Undersøgelse imidlertid, beregnet som den er for videnskabelige Kredse, lægger Bevismaterialet frem til Støtte for de vundne Resultater, er den absolut ikke egnet som Morskabslæsning. Men den er i høj Grad interessant og tankevækkende, original og frugtbar i sit Syn, vel sagtens ogsaa hist og her æggende til Kritik i den videnskabelige Verden. Som orienterende Udgangspunkt og Rettensnor tager han et Kort over Danmark-Skaane. Han tænker sig dette farvelagt — og lader ogsaa som Bilag til Afhandlingen følge en Række farvelagte Kort — saaledes, at han farver Skovene og de Stednavne-Omraader, der tyder paa tidligere Skov, med een Farve, Torp-Navn-Omraaderne med en anden Farve; hvad der herefter bliver tilbage og staar ufarvet, er de gamle Bygder, hvor de ældste Stednavne fra Oldtidsdage efterspores, idet Forf. her bygger videre paa Steenstrups og Nygaards Undersøgelser. Fra de ældste overleverede Stednavne, de paa -inge (fra Tider ikke blot med Fællesbrug, men ogsaa Fælleseje af Jorden), kommer man over de betydelig senere, men meget gamle Stednavne paa -lev og -løse (fra Folkevandringstiden), derefter paa -sted og atter senere paa -by, -tofte, -torp o. m. a. helt ned til de yngste Navne, der angiver Stedets tidligere Skovkarakter (-holt, -rød). Ved sine Undersøgelser fra Sjælland kommer Forf. til det Resultat, at -inge er en Kystdannelse, d. v. s. at Bebyggelsen regelmæssig har fundet Sted fra Kysten indad, og at inge-Navnene oprindeligt har været ret ligelig fordelt over hele Danmark, for saa vidt det var bebygget; -lev-Byerne ligger gennemgaaende fjernere fra Strand og fjernt fra Skov, de med -løse fjernt fra Strand, men nær Skov. Desværre synes Forholdene hernede paa Smaalandene for smaa til, at Bebyggelsesudviklingen klart kan afspejle

sig; der kan, som Forf. siger, ikke blive Indlandsbygder i Modsætning til Kystegnene, og de andensteds vundne Resultater kan derfor ikke altid tydelig aflæses hernede. Paa Falster ligger alle -inge ret nær ved den nordøstlige Kyst, medens -lev gennemgaaende ligger Syd og Vest for -inge, men dog paa Øst- og Nordkysten gaar ud til aabent Vand. Paa Lolland hører -inge til i det indre af Øen og i de mest skovrige Egne; -lev fordeler sig langs Sydkysten og Nordvestkysten. Paa Lolland findes intet sikkert -løse (Sløsse, maaske d. s. s. Søløse), paa Falster Væggerløse og Medeløse.

Med *Thorkild Gravlunds* „Dansk Bygd“ (Kbhvn 1917) er vi inde i *Folkeminderne*, denne rige Skat, som de historiske Samfund efter Evne gerne vil grave frem og bevare. Gravlund er en begejstret Folkemindeforsker og Folkepsykolog. Han vil ned til de dybeste Lag i Folkekarakteren, til Almuens Liv i gamle Dage med dens Bygdefølelse, dens By- og Gildeslav, dens Byskel, den satte Grænsen udadtil, og dens Veje, der baade afgrænsede og førte videre til dem paa den anden Side Skellene. „Dansk Bygd“ handler om alt dette. Gennem de gamle Skikke, Maal, Klædedragt, Bygderemser etc. søger han at trænge ind i de enkelte Egenes Folkesjæl. For ham er Hiemstavnskulturen det enegyldige, alt andet overskyggende; han kan derfor blive noget ensidig og uforstaaende baade overfor andre berettigede stedlig-historiske Krav, som det nylig viste sig i en velskreven og interessant, men lidt misvisende Artikel i „Bogvennen“ om de historiske Samfunds Opgaver, og overfor Nutidens praktiske Liv, som naar han af og til retter Haansord, hvasse, men ikke altid rammende, mod moderne økonomisk og politisk Samfundsudvikling.

Imidlertid er Gravlunds Bog frisk, fornøjelig og oprindelig, skreven i dansk Tone, sagaknap og fyndig i Stilen, en og anden Gang maaske lidt dunkel i Udtrykket. Flere af Bogens Afsnit handler om Falster. Saaledes er der et lille udmærket Stykke om Gedsør, hvori vi bl. m. a. faar den

gamle Bygderemse; de nu udviskede, men stadig i det skjulte virkende Grænselinier for Bygden, disse Grænser, der „fæstner de fineste gamle Kulturtræk“, trækker Forf. op med psykologisk Skarpsind og Finsans. I de to følgende Afsnit behandler han Hjemstavnskulturen og dens Rester paa Nordfalster og Østfalster, og ret naturligt faar her paa Østfalster Virkets kendte Bylav med Byskrinet, Bystokken osv. Forgrundlyset.

Mens vi er ved Folkeminderne, vilde vi gerne henlede Opmærksomheden paa deres egentlige Samlingssted, *Dansk Folkemindesamling*, der har sit Hjem i det kgl. Bibliothek i Kbhvn. og f. T. ledes af mag. art. Ellekilde og cand. mag. H. Grüner-Nielsen. Denne Institution samler paa alt, hvad der kan tjene til Oplysning om gammel Bondekultur, og har allerede udgivet en lang Række Skrifter. Iaar har Samlingen udsendt et lille Hæfte „Spørgsmaal om Folkeminder“, der er en Ønskeseddel over, hvad den kunde lide at faa Besked om rundt om paa Landet: gamle Viser og Melodier, Eventyr, Sagn, Remser, Lege og Folkedanse, Folketro, de forskellige Aarets Fester o. m. a. I Hæftet, der vil kunne faas ved Henvendelse til Samlingen (kgl. Bibliothek, København K.), gøres der nærmere Rede for, hvad det er man ønsker.

Vort historiske Samfund, der jo ogsaa har de samme Opgaver paa sit Program for Lolland-Falsters Vedkommende, vil gerne i bedste Forstaaelse med Folkemindesamlingen virke som Mellemlid. En Del Bidrag vilde kunne have deres naturlige Plads straks i vor Aar bog og derigennem komme Fællesforskningen til gode; det gælder ikke blot de noget større og afrundede Manuskripter, der kan komme med som selvstændige Artikler, men ogsaa Smaaoptegnelser paa Sedler og Lapper, der ofte vil kunne passe godt for vor rummelige Rubrik „Mindre Meddelelser“. Andet Materiale, bedre egnet for Opsamling og Bearbejdelse i Folkemindesamlingen, vilde vi kunne videresende, hvis ikke den direkte Vej foretrakkes.

A. Hk.

Det falsterske Præstemord.

Af *Helene Strange*.

Den ulykkelige Præstedatter Karen Birgitte Mossins Historie, som jeg i brede Træk skildrede i Aarbogen 1917, skal jeg her videre uddybe og nærmere belyse i de forskellige Enkeltheder. I al Korthed vil jeg først opridse de vigtigste Data.

Karen Birgitte Mossin var født 14. August 1738 og var eneste Barn af den rige Hr. Hans Dinesen Mossin, Sognepræst i Gunslev, og hans Hustru Sophie Christine Winther. Knap 16 Aar gammel bliver Karen Birgitte forlovet med den ludfattige Sognepræst i Stadager, Hr. Johan Jensen Clausen, født paa Ærø 1720. Et halvt Aarstid efter Forlovelsen trakteres Hr. Clausen en Aften i Gunslev Præstegaard med forgiftede Panderkager og dør under store Lidelser.

Karen Birgitte og hendes Moder bliver arresterede, og Karen Birgitte tilstaar, at hun har forgivet sin Kæreste. Som Grund dertil angiver hun, at hun havde fattet Lede til Hr. Clausens Person og var kommen til at elske en 23-aarig Student Dines Pontoppidan, Søn af Sognepræsten i Tor-kildstrup. Den offentlige Mening dømte Madame Mossin som den egentlige skyldige, men Karen Birgitte frikendte til det sidste Moderen, og den 3. August 1756 blev hun halshugget paa Ønslev Galgebakke.

Men endnu lever Mindet om hendes Uskyldighed.

Efter en Kommissionsprotokol, som findes paa Landsarkivet, er følgende Uddrag hentet.

„Giøre vitterligt, at for os som Kongl. befalede Commissarier haver den befalede Actor Thomas Dahl, Birchedommer i Grevskabet Christianssæde, andraget, at hand, efter Sogne-Præsten Hans Mossin i Gundsleff samt Hustrus og Datters udsigende, ved Examination og viidere efter Edelige afhørte Vidnesbyrd og erholdte beviisligheder, finder det paa Sogne-Præsten Hr. Johan Clausen af Sundbye forøgede Drab ved Forgift af Rotte-Kruud tilbringelse, saa listig overlagt og behandlet, saa dristig og uempfindtig fuldbyrdet og saa forunderlig og bemerchelig besmychet af bemældte Sogne-Præst Hans Mossin, særdeles og hans Hustru og Daatter, at intet Menneske meere kunde være sicher paa Livet for een hemmelig og falsk Uven, hvor saadan Gierning og omgang ey nøye exemplarisk blev straffede, thi da Hr. Clausen dend 30. April sidst kom til dem i Gundsleff Præstegaard, for at faae endelig Svar, om der blev noget af med

Deres Daatter Karen Birgitte Mossins Egteskabsfuldbyrdelse, da de ved Michelsdagstider Aaret tilforn offentlig var blevet forlovede, Siden hand var sagt af een og anden, at have hørt, der blev intet af og for at viide Aarsagen dertil, item for at fralægge sig dend skammelige Paatale, hand hafde spurdt, at skulle roullere om ham i Gundsleff Præstegaard, bliver Hr. Clausen høfligere beegnet og modtaget, end tilforn, og da hans Reyse stod viidere hen til Stubbekiøbing, maatte han paa sin retour love at komme derind at spise til aftens, hvor imidlertid Hr. Mossins Daatter lader hente til Deignens i Byen Syltede Rips med Stenene udi, som beqvemme at bruge til dend betænkte Forgivelse, siden De ellers self hafde Syltetøy i Huuset og efter at hun hafde forevist sin Moder Hr. Mossins Hustrue dend hentede Portion paa bonden af en liden - under - The-Koppe, blandet sammen med Rotte-Kruud og lagt i een ventelig den øverste af de, til Hr. Clausens ankomst givet tre Rulle-Kager, som hand blev foresatte. Og som Deigne-folkene, der ved Ripsenes hentelse spurde, at Hr. Clausen var ventende, tillige offerede toe Aborner, saa har hverken Hr. Mossin, Hustru eller Daatter undt ham samme Spise, men at hand desto vissere skulde vedblive at tage sin Fornøjelse i foresatte og ved overmaade meget Sucher bestrøede forgiftede Kager: det skal og af det passerede erfares at baade Hr. Mossin og hands Hustrue, som hafde lagt sig paa Sengen, vare som Tilskuere nærværende i Stuen, da deres Daatter agerede Morderske, hvilken dristighed i forældrenes Paasyn adskillige stæder viser een fast formodning, at have været geleidet af Forældrene, særdeles Moderens forudviidende, Raad og Tilskyndelse, foruden de mange opdigtede usandfærdigheder, hvormed Hr. Mossin, Hustrue og Daatter har søgt at besmyche Deres foregivne uskyldighed med, saa skal sligt dog være af een saadan beskaffenhed, at det tiener mere til deres Fordømmelse end Befrielse. Snart skal Hr. Mossins Hustrue foregive, at hun med Hr. Clausen og Hr. Clausen med hende tog een hiertelig Afsked, da hand med indtagen Forgift reyste fra Gundsleff. Snart er Hr. Mossins Hustrue saavel som Daatteren postered for ved allerførste Examen at faae Protocollered, at Hr. Clausen paa sit yderste, da de, efter Budskab kom til Sundbye, kaldte Moderen sin hierte Mama og Datteren sin Søde Engel med anden Egteskabs Discourser og saaledes derom med spredende Argumenter, til beviis, at Hr. Clausen aldrig har tiltænkt dem slig Gierning. Snart er Hr. Mossins Hustrue og Daatter enig at udsige, at ikke i 3 a 4de Aar har været Rotte-Kruud udi Huuset. Snart foregiver Hr. Mossin og Daatter, at der var Syltetøy i alle de Kager de spiieste. Snart forsikrer Hs. Mossins Hustrue, at hun selv spiieste een Kage paa Sengen med de hentede Syltede Rips udi: da det hentede Syltetøy ikke engang var tilstreichelig, at der kunde kommes noget udi dend tredie Hr. Clausen foresatte Kage, som de gav Stuepigen at spise. Snart vil Hr. Mossins Hustrue og Daatter undskyldte Dem, at De ey vilde tale til Hr. Clausen eller fralægge sig beskyldningerne om Kagerne der var forgiftede, medens hand levede, og de vare i Sundbye fordi De iche tenchte det at være saa ondt meent. Man skal og af Beviiserne erfahre, at Hr. Mossins Hustrue og

Daatter ikke har viist mindste bedrøvelse eller Sorrigfulde Miner, da de dog saae Hr. Clausen ligge udi saa smertelig Dødelig Sygdom, ligesom hand og døde da De var der.

Forældrene nægted at have fristed Deres Daatter om Gierningen, end iche da der kom Brev fra Hr. Clausens Fader, om ved Obductionen befundne Rotte-Kruud, og om Caution for hendes Persohn. Hr. Mossin skal allerede ladet Frygtsom at svare til Hr. Clausens Gield, men dend amalierede Guld-Tour Hr. Clausen skal have foræret Daatteren til Fæstemø-gave har hands begierlighed, endog paa forlangende at udlevere til Skifterets-Forvalteren, holdet tilbage. Det skal og af Acten erfahres at Hr. Mossins Hustrue har vildet forført Sophie Fache til at siige, der var sødt i dend tredie Kage hun spiiste. Ligesom og Hr. Mossins Hustrue har vildet forlede Deres tjeneste Karl til at sige, at Hr. Clausen kom bleg og syg fra Stubbekjøbing. Ja Moder og Daatter skal ved adskillige Discourser givet tilkiende, at de intet godt agtede Hr. Clausen, og at De vare for paa en eller anden Maade at skille dem af med ham paa det af mange Ting skal være at erfahre, at denne Hr. Mossins og Hustrues eneste Barn og Daatter er arted og opdraget efter Deres eget Naturel og derfor kunde gaaget sin forlovede Kiæreste i sine Forældres Paasyn under Øyne efter Moderens Gelassenhed og Faderens barske Væsen med een forgifted Kage, hvormed hun ham dræbte. — Og som saadant og mere til Sagen henhørende agtes fremført, saa lader Actor, Birchedommer Dahl herved med lovlig 6te Dages Varsel indstefne Hr. Mossins Hustrue samt Daatter fra deres Arrest paa Nykiøbing Slott, med Forsvar, item Sogne-Præsten Hr. Hans Mossin udi Gundsleff Præstegaard for os at møde udi Commissionen, som holdes udi Nykiøbing Slot Taarsdagen dend 2den Oktober førstkomende Kløkken 9 slett formiddag der at anhøre stefnede og ustefnede Vidner, Beviiser og alle fornødne Lovmaade, som maatte vorde anbragte, samt efter Paastand og Irettesættelse, som være Eenhver især og ellers efter Sagens medfører bliver fremsadt, Domb at lide.

Til samme Commission og Tiid indstefnes under faldsmaals straf at møde, Jørgen Olsen, tiennende Hr. Mossin som sidst udeblev, item Peder Olsen og Michel Thygesen, Møller af Schoubye, Niels Krag Husmand i Kraghave, Edelige Vidner at udsiige i Sagen.

Saa forkyndes og denne Commissions Stefning for Hr. Raadmand Bold som beskiched Defensor, item for Sophie Fache udi Gundsleff Præstegaard og Maren Huchens ibid begge med Værge, saa vidt og dennem vorder føert og paastand, Rettens eragtede at anhøre.

Eenhver medtage hvad til Sagens sande Oplysning henhøre, da derom skal vorde handlet efter Lov og Rett.

Marieboe dend 20dn September 1755.

I. B. Høserich
Paa Egne og Med
Commissarie Veigne.

Vedlagt udi Commissionen den 2den October 1755.

Hvorefter indfandt sig for den høye respekterede Commission Procu-

rator, Henning Uldrich Sandberg og producerede Een hannem af Høyærde og Velbaarne Hr. Conference-Raad og Amptmand Ørtz meddelt confirmation af 18de August sidstleden til at være Hr. Mossins og hands Kierestes Forsvar udi dend imod dennem af Actor anlagde Sag, hvilichen constitution Sandberg allerydmuygst begierede læst og paaskreven, og Acten tilført, og lyder den vedlagde Constitution som følger :

Endskiønt ieg ved den under Dato 10 Juli næstafvigte udgivne Constitution til Raadmand Gabriel Frandsen Bold, haver befaled og beskicked ham til Defensor, saa vel for Jomfru Mossin som og for Madame Mossin og kiæreste Hr. Mossin, og saaledes formodede De derved kunde være fornøyede. Er der dog af Hr. Mossin under Dags Dato indgivne Ansøgning uformodentlig erfahret, at Hr. Mossin og Kiereste iche med dend beskicked Defensor for Deres Persohner er tilfreds og fornøyede. Men for at optinere een anden tilbuden sig self at betale ham pro Salario med viidere, Vil saa, og for at viise at ieg iche har paatvunget dem en Defensor, hvormed De iche kan være tient, efter Deres Tanker, bliver efter Hr. Mossins Forlangende og paa foranmeldte condition Procurator Henning Uldrich Sandberg udi Nachschou hermed beskicked til Hr. Mossins og Kierestes Forsvar udi dend anlagde Drabs-Sag, for saavidt denne ved Sagernes Drift maatte anrøre, hvormed erindres, at Sign. Sandberg holder sig hands Kongl. Majestæts Lov og befalinger allerunderdanigst efterrettelig, og her udi sig saaledes forholder som hand agter at være ansvarlig.

Nykiøbing Amtsgaard dend 8 August 1755.

L. C. Ørtz.

Derefter toeg Defensor Procurator Sandberg Hr. Mossins og hands Kierestes Rætt reservered, for de af Actor udi den udtagne og medlagde Høye-respektive Commissions Stefning anførte beskyldninger, da de efter dend oplysning Sandberg haver, skal være aldeles uskyldige, og iche haver Raadført, tilskyndet, eller ere medviidende udi det Drab, som af Deres Daatter efter hendes Egen bekiendelse, skal være begaaed, og altsaa veed Sandberg, at De Høye og gode Herrer Commissarier aldeles intet regarderer paa Actors Beskyldninger og Sigtelse for saa vidt samme maatte være og befindes ubevislige og hvorom nærmere Demonstration skal fremkomme, naar Sandberg først faar at seé, hvad Actor videre vil anbringe.

Actor holdt derpaa for, at det var Mons. Sandbergs første Pligt at fuldstændig og beviislig oplyst om Sagernes rette Natuur, førend hand begyndte saa hastig med at plaidere for Ugudelighed, og følgelig kand giette sig til, hvad Omsvøb og Skrivemaade siden kand følge.

Sandberg Declarered imod Actor, at hand aldrig har eller vil forsvare meere end sit viidende, Ugudelighed, eller Dem som har fortient at lide efter Actors Agt, men som Sandberg iche er viidende om anden, end at Hr. Mossin og hands Kiereste udi denne Sag er uskyldige, saa formener hand, at det er hands Pligt, for saa vidt ham muligt at observere Deres Partes, til at forekomme, at De ingen urætt ved Actors Procedur og Paa-stand skulle vederfares, og i saa maade refererede Sandberg sig til sit forhen tilførte og holdt Actors Information som urigtig, ei Svar værdig.

Derefter begierede Actor Vidnerne paraabt, og stæden til Forhør.

Hvorefter fremstod Jørgen Olsen af Gundsleff Præstegaard, Peder Olsen af Schoubye og Niels Krag af Kraghave, for hvilke Eedens Forklaring blev oplæst, og De formantes udi denne betydelige Sag, at betænche Deres Samvittighed og Salighed, men intet af Sagen at fordølge.

Hvor da fremstod Jørgen Olsen, aflagde Lovens Eed med opragte Fingre og for hannem blev oplæst hands Udsiigende og Examinationsforretningen, passeret dend 11 og 20 Junij sidst, som han udi alle maader vedstaard, og af Actor viidere blev tilspurdt.

„Ved hvad Leilighed hand som een Karls Persohn, kom saa nær Spisekamret, og saa efter hvormange Kager Hr. Mossins Daatter kom Syltetøy udi.“

Vidnet svarede: „Hand var vant til at giøre det, nemlig at komme til Jomfruen i Spise-Camret.“

„Om hand da under Saligheds-Eed tør nægte, at han iche har seet Hr. Mossins Daatter hafde Rotte-Kruud udi Spise-Camret eller kom det paa Syltetøy i Kagerne.“

Vidnet svarede: „Nei det hafde hand iche.“

„Om Hr. Mossins Hustrue var hos hendes Daatter, da hun gich i Sundbye Præstegaard og græd.“

„Ney Moderen var ikke hos.“

„Paa hvad Sted det var hun gich og græd.“

„Det var uden for Døren i Gaarden, som Hr. Clausen laa i Seng indenfor.“

„Om Hr. Clausen den Tiid var død.“

„Det var efter Hr. Clausens Død, dog samme dag.“

Derefter forklarede Peder Olsen, at hand hafde eengang Een hilsen til Jomfrue Mossin fra hendes Kiereste Hr. Clausen, og da sagde Jomfruen hun vilde ikke have ham, fordi Folk sagde hand drak, og svarede Madame Mossin, at det var tungt at stæde sit Eneste barn saaledes, om det var Sandt, og passerede dette een 8te Dags tiid førend een Trolovelse blev holdt i Raunstruppe.

Dernæst fremstod Michel Thygesen og forklarede, at han havde hørt, at da Hr. Clausen skal være Rost for at have prædiket godt, skal Madame Mossin have sagt, at der var flere som prædike godt uden derfor at roses, at Jomfru Mossin haver sagt, at hun ikke vilde have Hr. Clausen.

Endviidere fremstod Niels Krag og af Actor blev tilspurdt.

„Om Hr. Mossins Hustrue iche var gaaet ud af hendes Arrest her paa Nykiøbing Slott ved Nattetider.“

Vidnet svarede: „Hand trachte hende fra Vinduet udi det Cammer hun var og spurde hende, hvad hun vilde der, da Hr. Mossins Hustrue svarede, hun havde ingen Roe for Lopperne, gik derpaa hen og kaldte paa sin Cammerad som hafde Vagt med ham, da hun derpaa gich hen og lagde Klæderne om udi Sængen.“

„Om Vidnet da hafde Mistanche at hun vilde undvige, eller nogen var uden for Vinduet, siden hand kaldte paa sin Cammerad.“

„Vidnet kunde ikke viide, hvad det skulde betyde, siden Klokken var

halvgaaende Eet om Natten, og var det Vindue, hvorved Madame Mossin var, ud til Slotsgraven, som hun dog iche hafde opluchtet“.

Commissarierne bad dermed for i Dag Forretningerne hævet.

I. B. Høserich.

Fredagen dend 3die October continuerede igjen, og Actor fremkom med sit Inlæg.

„Sogne-Præsten Hr. Johan Clausen af Sundbye i Falster findes i denne Sag, at have været et offer for Sogne-Præsten Hr. Mossins Daatters forgiftige Kierligheds, samt for Hr. Mossins Hustrues falskheds, og Hr. Mossins usømmelige forholds skyld. Thi at Karen Birgitte Mossin har overleveret sin forlovede Kiereste bemeldte Hr. Johan Clausen een Rulle-Kage med Syltede Rips og Rotte-Kruud udi, som han spiste i alle disse tree Deres nærværelse, og hvoraf hand døde, det er det som besynderligt henhører til Factum. Karen Birgitte Mossins omstændelige bekiendelse, ved Forhør dend 25 Junij 1755, som hun atter paafølgende 4de Augusti for denne respektive Commission haver udsagt og vedblevet er at læse pag. 43—44, hvor er at læse hendes Svar, at hun haver self kommen Rotte-Kruud i den ene af de tree Hr. Clausen foresadte Kager, at da de Syltede Rips ved Sophie Fache var hentet hos Deignens og leverede hende gich hun ind i Daglig Stuen med Dem og NB viste sin Moder dem, gich derpaa med Dem udi Spise-Camret og samme steds blandede Rotte-Kruud i Ripsene, idet hun kom først de Syltede Rips paa Kagen, strøde Rotte-Kruuddet ovenpaa Syltetøyet, At hun hafde fundet det brugte Rotte-Kruud, nedfalden af Himmel-Sengen i Storstuen, og var indsvøbt i et Stykke Papier, som hun dend tiid optoeg og giemte i sin Dragkiste, hvorpaa hun toeg det dend 30 April sidst, og fich hun Rotte-Kruuddet ved den Leilighed, at Hendrich Snedcher udi Sortsøe og hendes Forældres Folch nedtoeg Himmelsengen, og var dette paa Gulvet fundne Rotte-Kruud stødt maat. Imens ieg maa inden ieg forfahrer videre Erindre, at disse Karen Birgitte Mossins Forklaringer ere falske og iblandede med Moderens Hr. Mossins Hustrues overtlydede Usandfærdigheder, thi det beviises med de nærværende og Hendrich Snedchers Edelige uudsiiigende, at Madame Mossin toeg annammelse paa Rotte-Kruuddet til forvaring.

Karen Birgitte Mossin har bekiendt, at det var paa Fandens Tilskyn-delse, at hun paa dend Maade dræbte Hr. Clausen, da hand intet i nogen Maade hafde fortørnet hende, kun var hand koldsindig og kom iche uden hver 14de Dag. Hr. Clausen bekiendte paa sit yderste og i sin dødelige Sygdom saavel for sin Fader Jens Clausen, som for sin Syster Agathe Clausen, item for hands Skriftefader Hr. Provst Dorph og for Frue Justits Raad Stub, nemlig, at hands Kiereste gav ham een Kage at spiise, hvoraf hand fich ondt, og troede at være Forgift udi. Desuden følger Hr. Cancellie-Raad og Docter Hahns Attest af 4de May med de overværendes Paategning om det i Sl. Hr. Johan Clausen ved Obductionen befundne sterche Portion Rotte-Kruud, hvilchet Rotte-Kruud her for Commissionen og Hr. Conference Raad og Amptmand von Ørtzs Fuldmægtig Sign. Byssing er overleveret med sin forseigling og paaschrift.

Hr. Clausen var frisk og sund i Stubbekjøbing og da hand reyste derfra, det bevidner Chirurgus Steensen, Forvalter Kehleth, Toldforpagter Scheel, Sogne-Præsten Alsbach og Sign. Ditlef Flindt, men straks da hand kom ud paa Veyen fra sine Svigerforældre, hastig blev angreben af indgiven Forgift det vidner baade Kudsken og dend som Reed for Hæstene, nemlig Henning Rasmussen og Lorens Andersen. Der er ellers ingen uden Hr. Mossins Hustrue og Daatter, hvilche efter Sædvanlig overlæg foregiver, at Hr. Clausen kom fra Stubbekjøbing og var bleg i Ansigtet. Saa og Madame Mossin til Provst Dorph Siger, efter at Hr. Clausen var død, at hand var kommen gandske Svag til dem om Aftenen tilforn, hvilchet kunde sees af hands blege Ansigt. At nu saadan udsigende, er Hr. Mossins Hustrue inventerede besmychelse, det overtydes nøyere, naar læses tjeneste-Karlen Jens Hansens Vidne, hvor hun vil forleede ham til at siige, Hr. Clausen saae bleg ud, og klapped ham paa Armen, at hand noch kunde siige det.

Og i saadant haab, har hun med sine usandfærdigheder præ i Torkildstrup Præstegaard. — Saa er at betragte, hvorledes og naar Hr. Clausen kom udi bekiendskab med Hr. Mossins Huus og i Forlovelse med Deres Datter. Da Hr. Clausen var Herrødsbroder med Hr. Mossin, og derfor søgte fordeel i det nærmest forefundne Egteskab og Hr. Mossins Velstand Eneste Daatter efter andres Forslag, i tanche, at eet Eneste Barn nødvendig maatte være vel opdraged, men desto værre, det befindes at Forældrene ere Tidsler, hvorpaa ikke kunde voxe Druer, thi om De vil leede heele Falster over, finde de iche saadant Skudsmaal, som Madame Mossins. — Videre betragtes, hvorledes Hr. Clausens Svigerforældre conportered Dem imod ham. Da befindes det at have været helt slett, thi omendskiøndt Hr. Mossins Hustrue og Daatter fritager ham for usømmelig Levemaade, saa har dog Hr. Clausen self beklaged sig for Provst Dorph, at hand blev koldsindig modtaget af sine Svigerforældre, naar hand kom til dem, ja at hand ogsaa derom for sin Kiereste har udladt sig, men faaet til Svar, at det kom ham ichun saa for. Det samme haver hand og declarered for andre, saa som for Chirurgus Steensen dend 30 April, at hans Sviger-Forældre iche for 6 Ugers tiid, saa artig som denne Dag, hafde opført dem imod ham. Item samme Dag for Toldforpagter Scheel at De iche vilde hielpe ham med saa meget som een Potte-skee, da dog hand behøvede Eet og andet i Husholdningen. Men de har ydermere spottet ham, idet at hand har været som et ordsprog for Dem i Gundsløff Præstegaard, saa enten hand kom eller bortreyste, at De har kaldet ham Sundbye-Staader.

Item vidner Ole Galde: Disse Sviger-Forældre har været saa ukierlige og falske i Hiertet, at om andre end De self hafde udsprede Rygtet om at Hr. Clausen skulde være hengiven til Drik, saa hafde De iche hemlig eller fortrolig advaret ham som en Sviger-Søn, men meget mere, da Provst Dorph omstændelig overtydede dem, at de feiler udi deres Opinion og tillæggelse, saa vil Hr. Mossin dog paastaa, at Hr. Clausen kunde drikke sig fuld i sit Cammer, og Hr. Mossins Hustrue expederer Provst Dorphs

oplyseligheder med disse ord, i hastighed udtalte „Tæncher Prousten, at vi skulde kaste vor Daatter bort“.

Hr. Mossins Hustrue har og for Skoleholder Bisgaard sagt sin betænking, at der ey blev saa hastig af med brylluppet, hvortil Daatteren har leed. Vidnerne Sogne-Præst Alsbach, Toldforpagter Scheel, Forvalter Kehlet, Chirurgus Steensen, Deignen Peter Ernsts Hustrue, Maren Mads Daatter, Rasmus Pedersen, Rasmus Hansen, Ole Galde og Skoleholder Samuel Hertel, hvoraf disse Vidner 6 boer i Sognet, saa fritager De ham alle for drik og al ham i Gunsleff Præstegaard tillagde Laster. Hvorover det er at merche, at som ingen vil vedkiende sig beskyldningerne og saadan skammelig Paasagn, der have roullerede i Gundsleff Præstegaard. Saa formaar Forfægterne imod Hr. Provst Dorph, nemlig Hr. Mossin og Hustrue, Selv at være Persohner, der har vildet udsprede sligt om Hr. Clausen, at de dermed kunde gjøre ham kied af huuset og give ham anledning til at ophæve Forlovelsen mellem Deres Daatter og ham. Da De af Frygt for at blive klapped paa Pungen iche fordristed dem til, paa Deres Siide at ophæve Forlovelsen. Saa det bliver een Sandhed, som Deignen Peter Ernst vidner, at Deres Gierrighed og Karrighed paa dend eene, og Hr. Clausens Fattigdom paa dend anden Siide har tilveybragt omslaget, paa saa udædelig en maade at gjøre Skilsmisse mellem Deres Daatter og Hr. Clausen. Mand kand og Læse sig deres Karrighed til af Sogne-Præsten i Torkildstrup Hr. Pontoppidans og Toldforpagter Scheels Vidne og foruden at De ere derfor i orde, saa fører Præstegaardens slette i standholdelse et øyensynligt beviis derom.

At det allerede nogen tiid tilforn var i fuld folche Tale, at Hr. Clausen fich ey Hr. Mossins Daatter derom vidner Deignens Peter Ernst og hands Hustrue, Jørgen Kaare, Elisabeth Rasmus Daatter, Skoleholder Samuel Hertel og Hans Jensen Træskomand.

Og at Hr. Mossins Daatter offentlig for tjeneste-folchene har udladt sig, at hun ey fich Hr. Clausen, og det 6 Uger før den 30 April, det vidner Sophie Fache, Ingeborg Mads Daatter og Jørgen Avlskarl.

Bispinde Egede og Hr. Pontoppidans Hustru vidner, at Madame Mossin har udladt sig med, at hun hellere tilønskede Hr. Saabye, Bispindens Svigersøn, Sundbye-Kaldet end Hr. Clausen, at hun saa kunde beholde sin Daatter hjemme.

Det var Anledningen for Hr. Clausens Reyse dend 30 April, at hand vilde høre om der blev noget af Brylluppet, men denne Reyse kom ham meget modbydelig for, og dend Salig Mand udlod til Træskomand Hans Jensen, at hand ønskede hellere at indgive 50 Rixdaler. — Ellers er det mercheligt, Hr. Mossin tilstaar at baade hands Hustrue og Daatter bad Hr. Clausen komme ind paa hjemreysen fra Stubbekiøbing, men det tør hverken Moderen eller Daatteren være bekiendt, men har Ensydende maade at svare paa. Da Hr. Mossins Hustrue bliver Examinered 2den gang, siger hun aleene, at hendes Mand og Daatter bad Hr. Clausen komme ind paa hjemreysen, men iche at spise, og at hand desto vissere skulde komme gav Hr. Mossin ham Budskab med til Ditlef Flindt. Men denne

udspekulerede Snak er falsk og mistænkelig, thi Sign. Flindt vidner, at hand ingen budskab hafde frem eller tilbage, og Hr. Mossin veed ey heller Self intet deraf. Det er forklaret tilforn, at Hr. Clausen blev forgiven dend 30 April. Hr. Mossin, Hustrue og Daatter tilstaar at have været i Stuen, medens hand Spiste. Dog hafde Hr. Mossins Hustrue lagt sig paa Sængen dend Dag, thi derved kunde hun bekvemmere, hvorledes Hr. Clausen blev behandlet, og forekommer, at hun ey self skulde spise med, ligesom og Hr. Mossin hafde holdet maaltid een times tiid tilforn. Der forklares noch af tjenestefolghene, at hund skulde have været syg dend Dag, men hun tilstaar i Forhøret, at Svagheden gich bort af sig self, uden Medicamenters brug ligesom det og erfahres at hun Dagen efter dend 1ste May var i Sundbye. — I Stedet for at byde Hr. Clausen et glas Viin, som Præsten jefnlig har i Huuset, især til Syge, saa bød hand ham Øl og Brændevin, paa den spisede Kage. Imidlertid da Hr. Clausen hafde spist dend forgiftede Kage, og Merchede uraad, taug han og toug bort. Saa det har ingen Rimelighed, at der blev talt til afskeed om, at de ey vilde tænche paa tillagde Laster og at Hr. Mossins Hustrue skulde have klapped Hr. Clausen paa Kinden og sagt, det er os kiært det er usandt. Hr. Mossin blev self inde i Stuen, men Dereş Daatter loed De alleene følge Hr. Clåusen til Vogns. Men Hr. Clausen kom ei længer end til Schierne bye strax ved Gundsløff da opererede Forgiften at hand maatte purgere og laxere og siden ofte under Veys. Kom saaledes Elendig hiem, sin nylig ankomne gamle Fader, til største hierte Sorrig, og klagede sig at have sin bitre død, af een Kage, hand fich i Gundsløff Præstegaard, hvori hand troede var Forgift.

Og at Hr. Mossins Hustrue og Daatter tilforn har indgivet ham noget i Mad, hvoraf han var bleven Elendig Syg i sin Mave, at han troede at have Døet deraf det har den Salig Hr. Clausen bekiendt og sagt til Vidnerne hands Fader og Syster samt Pigen Anne Sophie, item Frue Justits-Raad Stub, Provst Dorph, Rasmus West og hands Hustrue Maren Jens Daatter og søgt Raad derfor hos Chirurgus Steensen. Hr. Mossin, Hustrue og Daatter kom iche til Sundbye uden efter budskab og brev fra Provst Dorph, og ligesom Hr. Clausen forhen beviist har klaged over disse Svigerforældres Koldsindighed tilforn, saa vedbliver de endnu det samme, og var ubevægelige ved at see Hr. Clausen ligge i saa stor Smerte. Det bekræftes af Tjenestepigen og Hr. Clausens Fader og Syster, at Hr. Mossins Hustrue og Daatter gich for dem self ude i Gaarden, hafde Samtale med hinanden og vreed fingrene, men det har sandelig iche været af Sorrig over Hr. Clausens omstændigheder, thi haver denne anstillelse iche passeret hemmelig og afsiides, menes det at være over Deres Egne Omstændigheder, og over det at mand allerede hafde tillagt dem beskyldning af indgiven ondt og forgift i Kagen, thi som forhen er vist, at det iche har været første gang, saa fich hand denne gang saadan Portion Rotte-Kruud, at De iche hafde troet hand skulde naaet sit hiem og gjort bekiendelse for nogen. Frue Justits-Raad Stub vidner, at Hr. Mossins Hustrue og Daatter har staaed udi det yderste Cammer, hvor Hr. Clausen laa inden-

for, og hafde Samtale indbyrdes og at de loed falde disse ord: hand er jo næsten klar, slette ord, talte imellem Svigerforældre og Deres Daatter, som viiste noch som, hvor liden bedrøvelse der var. Derimod har Hr. Mossins Hustrue som bekiendt er den Sledskeste overlagt, indtil tiiden kom at ieg holdt Examination, at Hr. Clausen havde holdt Egteskabsdiscourser ungefehr en Time før hand døde. Men saadant overlagt tøy røber sig self, og de bestandig nærværende vidne, at hand hafde afskye for sine Sviger-Forældre og iche vilde haft Deres nærværelse.

Hr. Mossin udlader sig frygtsom for at betale Hr. Clausens giæld og til dend Ende erklærer, at vil fralevere sig den amalierede Guld-Tour, som Hr. Clausen gav hands Daatter i Fæstemøgave, og saa intet meere have med Stervboet at giøre. Men da Provst Dorph som Skifte-Forvalter lader ved Studios Ludvig Pontoppidan affordre Sl. Hr. Clausens efterladerskaber i Gundsleff Præstegaard, faar hand alleene een Bog og een Serviet, men Guld-Touren som Stervboet er i 90 Rixdalers giæld for, holdes tilbage. Den mindste Discours De har vildet viise bestaar i det, at De Dagen efter Hr. Clausens Død sender toe Jorde-lagner til Sundbye-Præstegaard, men budet fich dem tilbage. Man slutte sig til at denne ombudne Dusecur var for at tilfordre Sl. Hr. Clausens Lig saa snart til Jorden, at iche nærmere teign skulde erfahres eller andre ting foretages til efterforskning om beviis om tilskyldt forgivelse. Endelig da der er skeed Obduction, og Hr. Clausens Fader hafde forlangt Caution for Hr. Mossins Daatter, saa har Hr. Mossins Hustrue og Daatter som ellers iche pleye at giøre Visite, ingen roelighed paa dem, men reyse til Deres Naboe, som iche een gang var til Hr. Clausens Forlovelse invitered, nemlig Sogne-Præsten Hr. Pontoppidan, og der sidder de og fortæller eet og andet til Deres besmychelse, fortaler dend afdøde, at hand dend 30 April kom til Gundsleff Præstegaard som een gal Mand, at hand var et underligt Hoved, at De vilde være glade der intet blev af Egteskabet, at de ønskede De kunde kiøbe dem fra Sagen, med andre meere mistænkelige Discourser, hvor Hr. Mossins Hustrue, der, saavel som andre steder, fornemmelig førte Ordet. Der har og været De som har vildet handle med mig om at undertryche Sagen, men nu var det forsilde at aabne Pungen, dend De efter Hr. Pontoppidans Udsiigende har tilforn været sparsom paa.

Saa vil jeg til slutning foruden allerede skeed er, Samle nogle af Madame Mossins usandfærdigheder saavel som Hr. Mossin og Daatters contradiction. Hr. Mossins Hustrue er en gammel og dreven Kone, hvis Rygte er slett noch, at hun iche self skulde beryckte Hr. Clausen, føre mest ordet til Hr. Clausens forkleinelse og hvor hun med Daatteren har opdigtet noget hvori De er Ensyldende, saa seer mand hun er først self at udføre det, og argumentere deraf i betænchsom Intention. Hendes Rygte har forvoldt, at ieg maatte inquirere ved et brev fra Hr. Mossin til Hr. Steen Winther, at hun skulde være berychtet for at have forgyvet en Kone i Lolland. Mercheligt er det i brevet vil Hr. Mossin iche siige, hvad for en Kone det var, og ey heller nefne Persohnerne, der skulde have talt derom, da dog hand veed det, og det meldes i et forseigled brev

til een Svoger. Men som Passagen skulde været for mange Aar siden og fortied af andre saa ieg iche kunde kommet viedere dermed eller melered mig derudi, uden at forceres dertil.

Hr. Mossins Hustrue og Daatter har vel lært Lektien udenad naar de begge eenstemmig forklarer, at Hr. Clausen paa sin Syge-Seng talte dem kierligt til, hvilchet Hr. Mossins Hustrue har været postered for at faa Protocollered, og var luurende uden for Vinduer og Døre ved Daatterens Examination. Her maa betragtes, at Hr. Clausen døde ringere end een tiime efter at de kom, at hand talte gudfrygtig til sit yderste og ténchte mere paa Evigheden end paa Egteskab, item at Deres Nærværelse var ham ubehagelig. Hr. Mossins Hustrue er saa meget for at udsprede argumenter til befrielse, men det er puure opdigted Snak af hende og Daatteren. Hr. Mossin drister sig iche self til at hielpe paa sin Kones og Daatters Fortælling her ved noget tydeligt Svar. Hr. Mossins Hustrue siger, at der iche i 3—4 Aar har været Rotte-Kruud i Deres Huus. Det samme er blevet overlagt af Hr. Mossin og Daatteren. Men saadanne usandfærdigheder er lige saa contradiceret og beviist anderledes, thi med Bonden Niels Michelsen i Schoubye har Hr. Mossin efter Egen medgiven Seddel af 30 Juli 1753, som Apotheker Seidelin har fremlagt, kiøbt og faaet Rotte-Kruud altsaa ichun 1¹/₂ Aar før Hr. Clausens Forgivelse.

Ja i kortere tiid har de haft af samme Rotte Kruud, thi foruden at Peder Hullebech Juule Aften 1753 satte for Rotter saa vidner Hendrich Snedcher omstændelig at da Himmel-Sengen i Storstuen ved Pinsedagstider 1754 blev nedtagen da faldt Rotte-Kruud ned og som hand paa Forlangende leverede til Hr. Mossins Hustrue at giemmes, og dog Nægter hun det og Daatteren lyver ligésaa. Hr. Mossins Hustrue opdigter dend usandfærdighed, at hun self dend 30 April spiste een Rullekage med de laante Rips udi, men det benægter hendes Egen Mand og Egen Daatter. Hr. Mossin og Hustrue benægted at have fristed Deres Daatter om beskyldningerne, saadant viser jo, at de alle tree, Fader, Moder og Daatter har haft det hemmelig sammen. Tilforn vilde Hr. Mossin og Hustrue indbilde Folch, at Hr. Clausen døde af Colich. Saa skulde det og være mercheligt, skulde een Fader eller Moder ikke nøye Examinered Deres Daatter, hvis De self var udenfor og frie. Hr. Mossins Hustrue har vildet forlede Karlen Jens Hansen, at sige Hr. Clausen saa bleg ud og andet sted hun spaar, at hand blev ingen gammel Mand.

Som hele Sagen er opfyldt med Hr. Mossins Hustrue og Daatters urigtlge udsigende, snart imodsige de hinanden self, og snart overbevises de anderledes af Vidnerne. Ingen har talet værre om Hr. Clausen end Hr Mossins Hustrue, Hr. Mossin derimod ey saa meget, thi hos ham koster ord penge. Daatteren som seer sig iche at kand undgaae, hun tilstaar Gierningen omsider, ventelig efter andres Raad for at befrie sin Moder idet hun siger, hun er allene skyldig, hun har jo sagt disse ord, hun toeg sig Skylden paa Een anden gang, fordi Een skulde sige ja, saa sagde hun ja med flere Omstændigheder.

Jeg vil derfor nedlægge den Paastand.

1) At Karen Birgitte Mossin, som har paa saa ugudelig og lumsk een Maade dræbt Hr. Clausen af Sundbye med Rotte-Kruud i Kager, der forvoldte ham store Smerter og Pine i een 18 Timer inden hand døde, bliver tildømt at miste sit liv, idet at hoved og haand afhugges og settes paa Stage og Kroppen at nedgraves paa Retterstedet og forinden Excutionen at knibes efter tilkiendelse, hvor og hvorofte maatte determineres.

2) At Hr. Mossins Hustrue Sophie Christine Winther som een myndig Moder og af alle omstændigheder Medvider og Raadgiver i Drabet, vorder dømt at miste livet paa saadan Maade som Commissionen Lovbillig vilde fastsætte.

3) At Hr. Mossin, som og hæver næret nærværende ved Forgivelsen, benægted Rotte-Kruud i 3 a 4 Aar at have haft i Huuset, været skiødesløs med Rotte-Kruuddets Forvaring og som een slett Husholder og opsynsmand for sit Eeneste Barn, seer jeg iche tilvisse, enten hand har været Medvider, og derfor henstiller, om hand kand tillades een foreskreven befrielses Eed, eller i mangel deraf miste livet.

4) Da Karen Birgitte Mossin er Eneste Barn og Arving saa paastaas, at hendes hoved laad Kongen tilkiendes, idet at dend halve Hr. Mossin og Hustrue Boe Hands Majst. hiemfalder og dertil omsættes.

Saa paastaas og at Hr. Mossin til Skifte-Forvalteren udleverer den amalierede Guld-Tour med tilhørigt, som Hr. Clausen har givet til Fæstemø-Gave, og hvorfor Stervboet endnu er i Gield, samt at betale de af Karen Birgitte Mossin oppebaarne 5 Rixdaler, saa vel som al den Gield, Hr. Clausens Stervboe ey kand udrede, efterdi hands Creditorer iche bør tabe ved saadan hands Livs Forkortelse, men dend døde at hvile med Roe for sine Creditors Eftertale.

5) Endelig og Paastaaes, at Hr. Mossin bør udrede alle paa Sagen fra først til sidst allereede anvendte og fremdeles anvendende bekostninger og omkostninger ved Commissarier, Actors, Defensors, Arrest og Varetægt med videre og det skadesløs, da Landet iche burde deri besværes, saa som Deres formue er bekiendt tilstreichelig dertil.

Og saaledes indlades Sagen under Dom, dog med Reservation i fornødne tilfælde og videre behandling og besvaring forblivende med megen Respecht Høydædle og Velbyrdige Hr. Justits Raad og Lands Dommer Velædle og Velbyrdige Hr. Lands-Dommer og Cancellie Secretair.

Deres ydmygste tiener

Thomas Dahl, befaled Actor.

Nykjøbing, 3 October 1755.

Nu indfandt sig som Defensor for Hr. og Madame Mossin Procurator Sandberg fra Nachschou og tilspurdte for det første Madame Mossin, om hun iche endnu som forhen ved ald Sandhed, vedbliver sin gjorde bekiendelse, at hun iche har været Raadfører, tilskynder eller Medviider udi det Drab som af hendes Daatter efter hendes Daatterens Egen bekiendelse skal være begaaet paa Hr. Clausen. Og ligeledes for det andet,

blev og Jomfrue Mossin af Sandberg tilspurdt, om hun iche tilstaar, at hendes Fader og Moder har været og er aldeles uskyldige og uvidende i og om det af hende efter hendes forhen gjorde bekiendelse begangne Drab paa Hr. Clausen, da Sandberg derefter kan tage sine fornødne Messurer. Madame Mossin svarede: Ja hun vedblev sin forhen gjorde bekiendelse, at hun aldeles var uskyldig og uvidende om det af hendes Daatter begangne Drab. Og ligeledes tilstaar Jomfrue Mossin sin gjorde bekiendelse, at hendes Fader og Moder hverken hafde raadført, eller tilskyndet hende til det hun hafde ved Rotte-Kruud dræbt Hr. Clausen, og hvorom altsaa hendes Forældre var uvidende.

Thi toeg Hr. Sandberg sig i denne anledning Hr. Mossins og hands Kierestes Rett i alle optenkelige Maader Reservered imod de af Actor Hr. Birchedommer Dahls forhen og nu i særdeleshed udi Dag i hans vedlagde Indlæg anførte urigtige beskyldninger, Forklaringer og formentlige ulovligheder og ubillige Paastand, som nærmere til Hr. og Madame Mossin aldeles befrielse, efter dend af Deres Daatter gjorde Declaration skal blive for denne høyrespektive Commission tilstreichelig Demonstrered og Hr. Birchedommer Dahls Indlæg og Intentioner kiendelig contradiceret og altsaa til dend Ende var Sandberg allerydhygst begierende hannem anstand maatte forundes til i Dag 6 Uger. — Actor vidste iche, hvorfor Sign. Sandberg vilde tilvende sig et Slags hiemmel af Hr. Mossins Hustrue og Daatter ved saadanne Spørgsmaal som fremsattes, hvoraf De lett kand giette sig til, hvad Trøst de hos ham, skiøndt forgæves kand vente, og vilde Actor forbeholde sig i følge dend ham først i Sagen meddelte Instrux ved at inquirere om Sign. Sandbergs Forhold, dersom hand dertil videre skulde give anledning eller Arrestanterne skulde blive bestyrched i Noget at nægte Sagens sande Natur, som ichun blev til ophold i Sagen. — Sandberg forundrede sig over, at Hr. Birchedommer Dahl vilde eller torde ligesom beskyldte Sandberg for, at have handlet eller agtede at handle utilladeligt og uanstændigt til at fordølge Sandheden, da Sandberg dog med ald Sandhed kand siige for Gud og dend høyerespektive Commission, at hand hverken har handlet eller agter at handle videre udi denne Sag, end som Hands Majst. Lov befaler, og Sandberg efter ald Rett og Billighed er pligtig til at befrie Hr. Mossin og hands Kiereste, som siige sig at være gandske uskyldige, for Actors haarde og som sagt er, formentlig ulovlige og ubillige Paastand og Forklaringer. Den inquisition som Actor foregiver at vilde foretage sig om Sandbergs forhold, ønschede Sandberg noch at Actor vilde iverchsætte, da Sandberg forsichrer, at hand aabenbarlig og bevislig skulde beviise, at hand har opført sig saaledes som een Procurator anstændig, og at intet med billighed paa ham kand være at udsætte, eller hand for sin Procedure at lastes. — Retten vilde have saavel Actor som Defensor paamindede om at holde sig fra alle indbyrdes insinuationer, som iche denne Sag vedkommer, og alleene observered dend Pligt, hvortil De i denne Sag er beschichede, da ellers Protocollen til slige unyttigheder dem iche skal blive tilstedede.

Hr. Raadmand Bold begjerede, som Defensor for Jomfrue Mossin Copi af Actors Indlæg, med hvad videre er passeret til besvaring. Actor forment, at 6 Ugers anstand var for længe at opholde Sagen, siden Hr. Sandberg allerede havde erhholdet Commissionens Vidner over det passerede til i Gaar. — Ellers fandt Retten fornøden i Actors og Defensors nærværelse endnu at indhente nogen viidere forklaring af Jomfrue Mossin til Oplysning udi Enkelthederne i hendes forhen gjorde udsiigende, som Sagen muligen noget viidere kunde illustrere. Thi da der fandtes saadan Diversitet, angaaende hvor hun dette Rotte-Kruud havde forefundet, da hun haver sagt, at hun det havde fundet, da Sengen blev nedtaget. Snedcher Svenden Hendrich derimod siiger dette self at have til hendes Moder Levered, Moderen ey heller kand imodsiige derved at have været tilstede, hvortil Arrestantinden svarede, hun vedblev endnu at have fundet Rotte-Kruudet paa Gulvet. Dernæst tilspurdtes hun, hvor stor Kvantitet Rotte-Kruud hun havde strøet paa Syltetøyet, hvor hun svarede: det kunde være saa meget som tvende toppede Theskeefulde, hvorefter Retten skiønnede, at Sandberg kunde behøve temmelig tiid at gennemgaae det vidtløftige Commissions Vidne af Sagen og tillod ham anstand udi 5 Uger.

Hermed blev Arrestant-Inderne til forrige Vahretægt over Levered og forretningen denne Sinde sluttet.

J. B. Høserich.

Anno 1755 dend 4de November blev efter Vedtægt Commissionen igien foretaget, da Actor med sine Arrestanter igien Comparerede, hvor da og indfandt sig Procurator Sandberg og procederede sit skriftlige forfattede Indlæg af dags dato, som lyder ord til andet som følger:

Høyædle og Velbaarne Herrer Landsdommere og Udi denne Sag allernaadigst befalede Commissarier. — Den store hiertesorrige og bedrøvelse, som ethvert retsindigt Menneske kand forestille sig at Hr. Mossin og Hustrue Madame Mossin formedelst deres Eneste Barn Karen Birgitte Mossin efter hendes Egen bekiendelse begangne Misgierning med at forgive Hr. Clausen, er vederfahret dem, haver Actor Birchedommer Dahl, stræbt at formere, idet hand ey alleene haver ladet Madame Mossin arrestere, men endog ladet hende og hendes Mand Hr. Mossin actioneret og beskyldet, som de, der virkelig skulde have været Medvider udi berørte Gierning, som af Deres Daatter skal være begaaet, uagtet at Jomfrue Mossin haver bekiendt og uforandret vedblevet, at hun alleene og ingen anden har forgiven Hr. Clausen, at hendes Forældre derom var uviidende, der og ey heller er Kundet blevet tilveyebragt nogen Vidner, ey heller Levered, som har kundet sige med Sandhed, at Hr. Mossin og hands Hustrue vare tilligemed Deres Daatter skyldige og Daatterens bekiendelse om hendes Forældres uskyldighed at være usandfærdig, saa det synes at Actor har vildet og vil efter hands i Sagen fremførte i Rettesættelse, have, ligesom hand siiger i begyndelsen af sit Indlæg, Hr. Clausen er blevet et offer for Jomfrue Mossins giftige kierlighed, at Hr. Mossin og Hustrue skal opofres til Døden for hvad deres barn kand have handlet, endskiønt

det aldrig er bleven beviist, at de udi Gierning med hende ere skyldige. Men som hverchen Guds eller Kongens Lov befaler det, saa haaber ieg og at disse Jomfrue Mossins uskyldige og Høybedrøvede Forældre derfor bliver befriede. Og da ieg af Høyædle og Velbaarne Hr. Conference Raad og Amtmand von Ørtz er bleven beschiched til Anmeldte Hr. Mossins og Kierestes forsvar, saa skal og vil ieg og paa deres veigne efter min Pligt i Følge Sagens befundne Omstændigheder, viise at der iche er noget paa ald det, som af Actor er bleven fremført og her i denne Høyrespektive Commission vedlagt kand til Hr. Mossins eller hands Hustrues præjudice eller strafs Lidelse imindste maade ansees, og ihvilchen henseende ieg fremstille Jomfrue Mossins Svar, at da Hr. Clausen var hos hendes Forældre dend 30 April, førend han toeg til Stubbekiøbing, sagde hand, kommer ieg indenfor, naar ieg kommer tilbage, hvilchet og saaledes af Madame Mossin er forklared, og at Hr. Mossin til samme siger, at Hr. Clausen af ham, Hustrue og Daatter blev anmodet om at komme til dem igien paa sin hjemreyse, det kand vel være muligt, og følgelig har de ey erindret det anderledes, end af dem forklared er, saa Actors derom anførte Slutning sees at være urigtig. Saa har Hr. Mossin og Daatter spist førend Klokken 7, som er skeed formedelst Hr. Mossin, som en svag Mand paa dend tiid pleyede at spiise, hvilchet erfahres af Madame Mossins udsigende. Saa da Hr. Clausen kommer fra Stubbekiøbing byder Jomfrue Mossin hannem at spise nogle Kager af de, som vare blevne tilovers fra dem Hr. Mossin og Daatter havde spiiist, og som Madame Mossin har forklared er disse Kager bagt af Kochepigen Ingeborg og leverede til Jomfru Mossin, thi har og Jomfru Mossin befaled Sophie Fache at gaa over til Deignens for at laane nogle syltede Rips, Dem hun og sich, og levered dem til Jomfru Mossin, som med Ripsene skal have indgaaet i Stuen til hendes Moder, som var syg og laae til Sengs, og da hun hafde vist hende dem, gich hun dermed ind i Spise-Camred, hvilchet og Sophie Fache forklarer og Jomfruen selv har tilstaaet. Og som og Madame Mossin havde sagt til hendes Daatter, at hun skulde tage af det Sylte-Tøy, de selv hafde at komme i Kagerne, og Daatteren derpaa havde svaret, at det var for tyndt, saa har det været anledningen hvorfor at Jomfru Mossin kom ind til sin Moder med de laante Rips, hvilchet er en ret forstaaelse af Madame Mossins derom givne forklaring, saa heraf iche allermindste Mistanche med billighed kand have om Madame Mossin eller hendes Mand Hr. Mossin, hvorfor og Actors derover udi Indlægget henførte ubevislige og urigtige forklaring vil tilintetgjøres. Jomfrue Mossin forklarer, at hun kom af foranmeldte Rips, saavel i de Kager Hr. Clausen spiiiste som udi De hendes Fader og hun havde forhen spiiist, hvilchet og Hr. Mossin tilstaaer, at der var Sylte-Tøy udi de Kager, som hand spiiiste og siger hand at have spiiist 3 Kager, og vist kunde erindre sig udi dend 2 at have været Sylte-Tøy isaa maade kand forrige Svar iche siges at være urigtigt. Hr. Mossin og forklarer, at saa vidt hand Syntes var det Syltede Rips som var i Kagen, og denne Hr. Mossins Tilstaaelse, at der var Sylte-Tøy i

Kagerne hand spiste førend Hr. Clausens Ankomst, det kand iche ansees, naar betragtes, at ingen af de andre Vidner kommer der overens med hende, og derfor om ey videre var, er hun ingen Vidne efter Lovens pag. 103. Artikel 1ste, det og desuden er at formene om hun veed om der dend Aften var brugt noget andet Sylte-Tøy, end som de Rips, der var hentet fra Deignens, og følgelig er hendes udsigende forandret til denne Forstaaelse, at hun ved iche, om der var Sylte-Tøy i de Kager, som Hr. Mossin og Daatter spiste førend Hr. Clausen kom. Hvad nu ellers Madame Mossin kand have sagt, at der var Sylte Tøy i de Kager, som var bleven spist, førend Hr. Clausen kom, da vises der af hendes Forklaring, at hvad hun i saa fald har svaret til bemeldte er efter det hendes Mand har for hende fortalt, at der udi de Kager, som hand spiste, var Sylte-Tøy.

Det er af Madame Mossin og foregivet, at hun self spiste en Kage, hvor udi var Sylte-Tøy, som ey heller er bevist, thi naar betragtes Hr. Mossins Svar saa siiger hand allene, at hand ey vidste hun spiste nogen Kage, og hvad Jomfrue Mossin har sagt, at hendes Moder spiste ingen, det kand vel være enten en Forglemmelse af Jomfruen, eller og at hun iche kand have seet, at hendes Moder spiste dend anmeldte eene Kage, i hvilchen af Deelene det ender, saa kand deraf iche udleedes noget til præjudice for Madame Mossin. Hr. Birchedommer Dahl skriver ellers i sit Indlæg, at der var iche noch af de laante Syltede Rips at komme udi dend tredie af de for Hr. Clausen satte Kager og der af den Aarsag iche kunde have været noget Sylte-Tøy i de andre Kager, som Jomfrue Mossin og hendes Forældre skal have spist, men naar betragtes Vidnernes Forklaring, at bonden paa bemeldte The Koppé var af laante Rips vel skiult og hvorfor dend og efter Jomfruens Uudsiigende kunde være halvfuld, Actor ey heller har oplyst, hvor mange Kager disse Rips ichun kunde bruges til, ligesom hand og iche har set, hvad enten deraf var lidet eller meget, enten i de Kager Hr. Clausen fich, eller og i de andre som sagt er, der blev spist førend hands ankomst, saa kand paa Actors derom giorte urigtige forklaring intet anses. Det sees ellers af Hr. Mossins Svar, at Hr. Clausen efter at hand hafde spist blev budet af Hr. Mossin, som Jomfrue Mossin og tilstaar at Blive der hos dem Natten over, saa og at at Hr. Clausen iche lod sig merche med at hand hafde, eller fich Ondt, af hvad hand spiste, det erfahres af Hr. og Madame Mossins Forklaring, thi kand mand efter deslige Omstændigheder giøre sig dend faste Slutning, at Hr. Mossin og Hustrue har været gandske uvidende om det som af Deres Daatter skal være begaaet og følgelig alle Actors beskyldninger at være lige saa urigtige som de i sig self ere ubeviislige. At Madame Mossin har været Syg og Sengeliggende af Feberen dend gandske Dag, da Hr. Clausen var i Gundersløv, det bevidner Anna Nielsdaatter og Ingeborg Madsdaatter og Hr. Mossin, og af Madame Mossin, Sophie Fache, Jørgen Olsen, Peder Rasmussen og Jens Hansen ydermere bekræfter det og desuden er at fornemme af Madame Mossins Udsigende, at hun havde havt Feberen een gang før dend Dag da Hr. Clausen var hos dem, og

fich dend igien Dagen derefter, som og af Hr. Mossin er omtalt, og at denne Madame Mossins Svaghed uden Medicamenter haver forladt hende, efter hendes egen og Hr. Mossins tilstaaelse og som Sophie Fache har forklaret, det er noget, som giærne kand være rimeligt, thi det er en bekjendt Sandhed, at der er mange Mennesker som har havt samme Sygdom og aldrig brugt Medicamenter, og dog alligevel har dend forladt dem, hvorfor og Actors ubillige og urigtige Forklaring om Madame Mossins Svaghed aldeles forsvinder. Madame Mossin og Hr. Mossin har vel sagt, at der iche haver været Rotte-Kruud i deres Hus 3—4 Aar, som endvidere af Hr. Mossin er blevet igiendrevet med forklaring til, at Niels Michelsen samme havde kjøbt, men naar mand derimod tager i betænkning Niels Michelsens Forklaring, hvor hand siger at det er nok imod 4 aar siden han købte Kruudet og ellers siger, at hand selv een Deel deraf beholdt og resten leverede hand til Hr. Mossin, endskiønt ved dend af Apotker Seidelin fremlagte Sedel oplyses paa den Tid ikkun at være 2 Aar siden, saa kand deraf med Billighed ikke andet sluttes end at Hr. Mossin og Hustrue saavel som Vidnet, ikke haver erindret andet, end det, som af dem sagt er, da det og erfahres, at saa snart det er blevet erindret, at Peder Hullebech skulle have sat Rotte-Kruud for Rotter sidstleden Juul et Aar siden, som Sophie Fache, Ingeborg Madsdatter og Peder Hullebech haver forklaret, saa haver Hr. Mossin og Madame Mossin og tilstaaet, at det Rotte-Kruud som Peder Hullebech skal have sat for Rotter, der nu førstkommende Juul bliver 2 Aar siden, siger hand vel, at Madame Mossin leverede ham, og Sophie Fache har sagt noget som synes at skulde ligne samme, endskiønt hun ikke har vidst at erindre noget senere derom, hvilket, enten Madame Mossin eller og andre haver leveret ham Rotte-Kruudet kand være lige meget, men der sees og af Peder Hullebechs Udsigende, at der skal være blevet noget tilovers og at hand leverede samme til Jomfru Mossin saa mand deraf kand fornemme, at hvad Madame Mossin har forklaret det vedhører Sandhed, at hun ikke var vidende om at der var Rotte-Kruud i Hendes Hus, da Hr. Clausen var hos dem og ey heller at der blev levered noget fra det af Peder Hullebech for Rotter satte Rotte-Kruudt. At Madame Pontoppidan har forklaret, at Madame Mossin skulde have sagt, at det Rotte-Kruudt hun havde, eller leverede for 2 Aar siden, kastede hun op paa Sengen i Storstuen, det er af Madame Mossin blevet imod sagt. — Jomfrue Mossin har declareret, at hendes Fader og Moder var uvidende om, at der laa Rotte-Kruudt paa Sengen i Storstuen, som og iche anderledes ved Vidner lovlig er bleven bevist. Hendrich Snedcher har ellers under sit aflagde Vidne forklaret, at hand reparerede Gulvet i Storstuen udi Gunderslev Præstegaard og Himmel Sengen samme Tiid blev nedtaget, fandtes noget i Papir indsvøbt Rotte-Kruudt, hvilchet hand leverede Madame Mossin, som hand siger at have været derhos tilstæde og hvormed hun gik ud af Stuen. Men det er af Madame Mossin bleven imod sagt og benægtet. Hvad videre Hendrich Snedcher siger om Madame Mossin, at hun skulde have sagt, at Hr.

Clausen blev ingen gammel Mand siden hand tiltog i Fedme, da kand deraf, om Madame Mossin skulde have sagt det, ikke noget Ondt uddrages, og altsaa efter foranførte Omstændigheder paa dette ene og ufuldkomne Vidne intet anses i følge Loven. Men derimod er og bliver Jomfru Mossins Forklaring og Tilstaaelse alleene at antage til Oplysning, at det var ungefehr 2 Aar eller lidet derover siden hun fandt Rotte-Kruddet nedfalden af Himmelsengen, der hun dend Tiid toeg det op og giemte i sin Dragkiste dend mellemste Skuffe, hvortil hun selv og ingen anden havde Nøglen i Forvaring, og declarerede hun, at hendes Fader og Moder var aldeles uvidende om det hele. Madame Mossin siger og, at hun ikke vidste noget deraf at i hendes Datters Dragkiste var lagt Rotte-Kruidt, at hun iche kom i Dragkisten, og om hun end havde det, saa er det begribeligt, hun just ey kunde have seet det af Jomfru Mossin forvarte Rotte-Kruidt, allerhelst, hun ikke vidste noget deraf, og følgelig ey heller har gjort sig nogen Tanche derom. Thi er og bliver heraf, efter saadanne Omstændigheder at erfahre Hr. Mossins og Madame Mossins Uskyldighed.

At Madame Mossin skulde have sagt til Hr. Provst Dorph, at der var sagt om Hr. Clausen, at hand var hengiven til driik, hvoraf mand iche kand slutte eller med billighed sige, at Madame Mossin noget ondt har forment, eller Hr. Clausen for Drukkenskab beskyldt. Og at Madame Pontoppidan siger, at Madame Mossin skulde have talt om, at hendes Tieneste-Karl skulde have sagt hende, at da Hr. Clausen kom fra Stubbekiøbing, saa hand ud som et Lig, hvilket og Johan Ludvig Pontoppidan forklarer hun har sagt, det kand mand ey holde utroligt, eller dog med nogen Vished sige, at Madame Mossin i saa fald har sagt andet end hvad hun kunde have hørt, og i hvilken Anledning saadanne Ord og kand være talte. At Madame Pontoppidan siger, at hun ikke har hørt Hr. og Madame Mossin tale om Hr. Clausen som en Sviger Søn, er det noget der ey kand reflecteres paa. Madame Pontoppidan angiver ogsaa, at Madame Mossin skulde have sagt til Biskop Egedes Frue, at det var ilde Bispindens Svigersøn Hr. Saabye ey fik Sundbye Kald, saa havde hun beholdt sin Datter hiemme, det giver alene til kiende en Længsel som hun kunde vente at faa efter sin Datter, naar hun kom bort fra hende og af hvilken moderlig Kierlighed som findes hos de fleste Forældre til deres Børn, aldeles intet utilbørligt kand uddrages. Jomfru Mossin har iøvrigt sagt, at hendes Forældre iche havde nogen sinde ladet sig merche med, at det var imod deres Villie at Hr. Clausen skulde have hende. At Madame Mossin skal have sagt, da der blev talt om Hr. Clausens Dødsfald: kunde vi kiøbe os derfra, nemlig Sagen, gjorde vi det gierne, og om de ey syntes det var en haard beskyldning der lagdes dem til, thi kand heraf iche anden Mening til en ret Forstaaelse udledes, end dend at siden Madame Mossins Datter var bleven mistænkt for at skulle have bibragt Hr. Clausen noget ondt i de Kager, hand havde faaet, og da Hr. Mossin og Hustrue vidste sig selv udi saadan beskyldning at være uskyldig, lige som de ey heller tænkte, eller

kunde tænke, at deres Datter derudi var skyldig, saa vilde de heller i det Sted have givet Penge end slig Paasagn om deres Datter skulde have sket, eller at de derfor skulde have nogen Ulykkelighed, og altsaa i den henseende kand deraf ey mindste præjudice for Hr. og Madame Mossin uddrages. Jomfru Pontoppidan forklarer, at Madame Mossin skulde have sagt, kand vi faa dette overstaaet, er ieg glad ved, at Hr. Clausen ey fich min Datter, hvilken Tale viste og deraf, fordi Jomfru Mossin sagde: er det ikke forunderligt, at vi skal saadan beskyldes? og altsaa haver Madame Mossin som haver saadan sagt det, havt Anledning dertil, og hvoraf mand endog kand slutte, at hun har været uvidende om, at Hendes Datter Hr. Clausen noget ondt skulde have tilført.

Sgn. Jens Clausen har vel sagt, at hands Søn ikke gad set Hr. Mossin og Kiæreste, som efter hands bekiendelse formodentlig havde dræbt ham, men det ses ikke udi Vidnernes Forklaring over hands Søns foregivne Svaghed, at Hr. Clausen haver beskyldt Hr. Mossin og Hustrue at have tilføyet ham noget ondt, eller de i hans Svaghed at være skyldige, men derimod siger hand, at det var hands Kiereste, der gav ham Kagerne, som hand mente at have faaet ondt af, og herom vidner Hr. Provst Dorph og Frue Stub. — At Hr. Clausen skulde have sagt, hand havde faaet ondt sidste foraar ret ungefehr i Martie Maaned da hand var i Gundersløv Præstegaard, det er Hr. Mossin og Hustrue uvedkommende, thi Hr. Clausen har ikke sagt, eller i nogen Maade bevist, at de har været vidende om hands foregivne Svaghed, eller dertil paa nogen Slags Maade contributorered. — Deignen Peder Ernst og hands Hustrus Forklaring, er ikke andet end efter en løs Snak og urigtig Spargement, og i sin urimelige og ubillige Indbildning beskyldt Hr. Mossin og Kiæreste for Gierrighed, som dog hverken er bleven eller kand blive beviste, thi at Hr. Pontoppidan siger, at Hr. Mossin haver været sparsommelig, det kand ingenlunde med nogen Slags føye lastes eller af fornuftige Mennesker ansees for Gierrighed, og altsaa bortfalder baade Actors og Vidners urigtige beskyldninger af sig selv. — At Madame Mossin skulde have gaaet udi Sundbye Præstegaard hos sin Datter og vredet sine fingre, om det ellers er skeet, som Peder Rasmussen forklarer uden at nævne om Madame Mossin var bedrøvet eller ey, thi Jomfru Mossins bedrøvelse har Madame Mossin ikke kundet vide at være for andet end for sin Kiærestes Svagheds Skyld, saa Actors derom imod Hr. og Madame Mossin fremførte beskyldninger, som urigtige og ubevislige tilsidesættes. Ole Galdes Udsigende som ellers er efter en Drengs usandfærdige Snak, at Gundersløv Præste-Folk og deres Datter, skulle have sagt saa ofte Hr. Clausen kom der, eller reyste derfra, nu kommer og reyser Staaderen af Sundbye, hvilken af Drengen Jens Hansen er bleven benægted, og denne usandfærdige beskyldning tør ikke Hr. Mossin og Hustrue til fornærmelse regarderes.

Og ligeledes forholder det sig med Skoleholder Samuel Hertels, Træskomand Hans Jensens Forklaringer, som og er en Snak, hvilket alt er Hr. Mossin og Hustrue gandske uvedkommende. Den ublu Tale som

flere Vidner angiver at Hr. Mossins Tieneste-Karl Jørgen Olsen skulde have brugt om Madame Mossin, men som hand ikke har kunnet sagt medfører mindste Sandhed og benægter og igienkalder ald saadan urigtig og skammelig Snak, at hand ikke ved nogen Grund til at Madame Mossin skulde være Vidende i det hendes Datter har begaaet mod Hr. Clausen videre end alleene efter et løst urigtigt Rygte, saa bliver og derpaa ey noget at ansé. Jens Hansens Forklaring og Beskyldning om at Madame Mossin skulde have Ledet ham til at sige, Hr. Clausen saa bleg ud, da hand kom fra Stubbekiøbing, er af Madame Mossin anden steds benægtet hvorfor og intet derpaa efter loven kand reflecteres. Dend Forklaring som Hr. Provst Dorph har gjort under vidtløftige Vidnedsbyrd, om Hr. Mossin og Hustru skulde have beskyldt Hr. Clausen for Drukkenskab, kand ikke rettelig forstaas paa anden Maade, end at Hr. Mossin og Kiereste skulde i Anledning af Provstens Tale om Hr. Clausens og hands Deigns Imellemværende Disputs, sagt, at Hr. Clausen var udraabt for at være hengiven til Drukkenskab, og da Provsten haver spurgt Hr. Mossin og Kiereste, om de ikke selv havde set Hr. Clausen drukken, er det Hr. Mossin skulde have svaret, at hand vel kunde drikke i sit Kammer, hvoraf ikke nogen Beskyldning kand uddrages. Thi Hr. Provst Dorph har og selv udtalt, at hand havde hørt saadan Spargement, at Hr. Clausen til Drik var hengiven. Saa dette Rygte ingenlunde kand med Sandhed siges, eller bevises, at være kommet fra eller opdigtet af Hr. Mossin og Hustru. Og om Madame Mossin end haver ladet falde disse ord: tænker Provsten vi skulde kaste vor Datter saaledes bort; at dersom det var sandt, at Hr. Clausen drak, som Rygtet gik, saa vilde vel ikke Provsten, at de til Hr. Clausen skulde give deres Datter bort, hvilket stadfæstes ved det, at Provst Dorph haver svaret, at det var langt fra hand vilde raade dem dertil, og i saa fald, som og i det øvrige kand ikke noget udledes af Hr. Provstens Udsigende som kand være eller blive Hr. Mossin og hands Hustrue til Hinder i nogen Maade: Iøvrigt er det af Hr. Provst Dorph og Toldforpagter Scheel fremførte, at Hr. Mossin og Hustru een og anden Gang havde viist sig koldsindige imod Hr. Clausen, men overalt er der intet bevis paa, at Hr. Mossin og Hustrue haver opført dem uanstændige imod Hr. Clausen, hvorfor saadan Tale bortfalder. Sgn. Jens Clausen og Datter og Hr. Provst Dorph har forklaret, at de ikke saa Hr. Mossin eller Hustrue at græde eller klage sig over Hr. Clausens Svaghed, men derpaa kand ey heller noget anses, men eftertænker mænd, at de nok kunde være bedrøvede endskiønt det just ikke blev publiceret, og efter at de maatte høre, at Hr. Clausen skulde have sagt, at hand var blevet syg af de Kager, deres Datter havde givet ham, saa kand mand Løttelig begribe, at det giordé dem ondt, allerhelst de vidste, at de deri vare uskyldige, ligesom de ey heller andet om deres Datter haver tænkt sig, hvorved dend bedrøvelse, som de ellers havde over Hr. Clausens Svaghed, er blevet dennem forekommet at tilkiende give. Hvad det angaar Mons. Tofte, saa har Hr. Mossin eller hands Hustru aldrig Budet ham eller andre, enten direkte eller

indirekte paa deres Veigne, at tilbyde Actor Penge for at hand skulde være uærlig eller negligere Sagen, hvorom Hr. Mossin har givet en tilstrækkelig Erklæring, saa kand ikke paa disse urigtige beskyldninger imod Hr. Mossin og hands Hustru noget regarderes. At Mons. Tofte siger, at Madame Mossin gik snart til Vinduet og snart til Døren og var meget bekymret for sin Datter, da hun første Gang af Actor blev examineret, det er noget mand Lettelig kand begribe, at Madame Mossin havde største Aarsag til i Henseende til dend Beskyldning, og Omgang hendes Eneste Barn som hun ikke kunde tænke at have været skyldig udi det, hun blev beskyldt for, hvilket og Madame Mossin skal have givet til kiende, og altsaa kand deraf ikke ondt uddrages om Madame Mossin. Hvad Lars Jensen siger, at Madame Mossin til ham skulle have sagt, det er i fald hun og har talt det, ikkun efter Spargement, og som hun havde hørt, hvilket af hende, Vidnet kand være bleven fortalt i dend Mening at mand ey paa saadan løs Snak meget kand regardere. Hvad det angaar at Hr. Clausen talte kierligt til Madame Mossin og Kiereste, som de uforandret er vedbleven, det kand vel være muligt, at samme Ord saaledes er blevet talte, at siden Jomfru Mossin og hendes Forældre stod ved Sengen, og Hr. Clausen ikkun talte sagte, de da alleene har kundet mærket og forstaaet, hvad han til dem udtalte, saa hverken Frue Stub eller de andre kunde høre det, og overalt kand der aldeles intet til Madame Mossins Hinder udledes, saa alle Actors slette Slutninger, som urigtige tilsidesættes. — At Actor udi sit Indlæg beskylder Hr. Mossin og Hustru for at have hendsendt de ombudne 2de Lagner for at Hr. Clausen desto hastigere skulde blive begravet, det er jo nogle urimeligheder, som ikke kan reflecteres paa, naar eftertænkes, at Hr. Mossin og Hustrue ikke kunde være saa taabelige at tænke, at Hr. Clausens Begravelse af Mangel paa Lagner skulde blive opholdt. Og videre Forklaring derom behøves ikke. Hr. Mossins Svar herom giver tilkiende, hvorfor hand ey fulgte Hr. Clausen til Vogns og altsaa kand derimod ey heller med billighed noget indvendes.

Det er vel af Actor udi hands Indlæg, som noget mærkeligt omtalt, at Hr. Mossin og Hustru ey haver fritted deres Datter om dend mod hende giorte beskyldning, men naar betragtes Jomfru Mossins derom givne Forsikring, hvor hun efter Vidners Udsigende beraabte sig paa sin Samvittighed, item sagde, at de havde stor Synd af at tænke, at hun havde forgivet Hr. Clausen, og at det var uhierteligt, om hun havde gjort det, saa er det begribeligt, at Hr. Mossin og Hustru dermed maatte lade sig nøye, og Actors Forklaringer og urigtige Suspicioner ikke kand anses til Hr. Mossins og Hustrues Præjudice. Det er af Actor anført, at det er mærkeligt, at Hr. Mossin har ikke udi sit brev til Hr. Winther vildet nævne, hvad for en Person det var, der havde beskyldt Madame Mossin for at hun skulde have forgivet en Kone i Lolland, saa bliver det nu herved tilkiendegivet, at dermed er ment Hr. Birchedommer Dahl, ligesom ieg og paa Madame Mossins Veigne declarerer, at dette omskrevne Rygte

i hvem det end og ellers er kommen fra, er en aabenbar Usandfærdighed, som hverken kand eller tør reflecteres paa. — Ligeledes har og Actor forklaret, at Hr. og Madame Mossin ikke i heele Falster fik saadan et Skudsmaal, som Madame Mossin vilde havt, at Hr. Provst Dorph skulde have givet dem, men det bliver af mig i ald Sandhed declareret, at ieg, om fornødent med heele Gundersløv Menighed og andre brave Folk bevise, at Hr. Mossin haver været en gudfrygtig Mand og en Præst som til Guds Ære med Nidkiærhed haver forrettet sit Embede, og hand tilligemed hans Hustrue haver ført et stille gudfrygtigt Liv og Levned, saa at intet derpaa har kundet være med billighed at udsætte, da deres Datter og ikke paa Information og Kundskab i sin Christendom har Manglet, men at hun dog alligevel er henfalden til den af hende bekiendte, ulyksalige Gierning, kand alene give til Eftertanke, at hvo, som mener at staa, skal se vel til at han ikke falder. Og derved slutter ieg, at Actors urigtige og ubillige forklaring om Hr. Mossin og Kiereste er tilintetgiort. Dend af Actor omskrevne Guld-Tour som Hr. Clausen Jomfrue Mossin skal have givet, er af Hr. Mossin bleven levered til Hr. Provst Dorph, saa Actors herom giorte Paastand dermed er ophævet. Jomfru Mossin har og erklæret, at hun allene var skyldig og hendes Moder uskyldig, og derfor ikke kunde taale at hendes Moder skulde lide noget. At Actor i sit Indlæg har talt om, at Jomfru Mossin skal have sagt: de vil have een skal sige Ja, derfor maatte hun lige saa gjerne sige ja, item, at hun vilde sige, hun havde forgivet Hr. Clausen, fordi de truede, at hendes Moder skulde i Arrest, og endvidere, at hun vilde tage sig ald Skylden paa, det kand jo efter Jomfru Mossins herom giorte bekiendelse om hendes forældres Uskyldighed, ikke forstaas som at nogen skulde have været Medvider i hendes begangne Gierning og endnu mindre extenderes til hendes uskyldige Forældre. Og Actor vil vel heller ikke gjøre Jomfruens Bekiendelse om sig selv feilagtig og videre tilkommer mig ey derom at give Forklaring. Jomfru Mossins Bekiendelse er da ene og utvivlagtig om hendes Forældres uskyldighed, det hun atter og atter har vedstaaet og siger, at hendes Fader og Moder hverken har Raadført, tilskyndet eller været Medvider med hende udi den Misgierning, som hun har begaaet. Thi er og bliver det en uimodsigelig Sandhed, at denne Jomfru Mossins bestandige bekiendelse om hendes Forældres Uskyldighed bør efter lov og ret, ansees til Hr. Mossins og Hustrues Befrielse for Actors urigtige beskyldninger og irettesættelse, og som Hr. Mossin og Hustrue i saa Maade befindes uskyldige, saa er det jo et fast følge, at de ey i mindste Maade enten kand eller bør betale noget af hvad deres Datter kunde tilfindes at have forbrudt eller for Søgsmålet imod hende til Udgifter maatte vedgaae, og ey heller noget af Hr. Clausens Gield til hands Creditorer at være ansvarlige for, hvilket efter Loven er og bliver Hr. Mossin og Hustrue uvedkommende, da og Jomfru Mossin ey heller har eller kand have i Anledning af Loven, formedelst dend af hende begangne Gierning, tilkommer ringeste Deel udi det, som hendes Forældre eyer og dennem tilhører. — Hvad nu ellers

Actor udi sit Indlæg har anført og forklaret, saa og hvad Vidnerne i ald denne virkelig kand have sagt, enten efter Hr. Clausens Ord, eller af andres ubevisligheder og urigtige beskyldninger med videre, som under Sagen findes passeret, det bliver herved saavidt det er imod Hr. Mossin og Kiereste, paa Deres Vegne af mig aldeles imodsaagt, og hvorefter ieg allerydmyst vil have min Paastand formeret saaledes.

1) At Hr. Mossin tilligemed hands Hustrue Madame Sophie Christine Winther bliver af de Høye og gode Herrer Commissarier anset som uviidende og aldeles uskyldige idet af deres Datter Hr. Clausen med forgift efter hendes bekiendelse skal have dræbt, og i saa maade bør Hr. Mossin og Hustrue derfor ved de Høye Herrers Dom aldeles at blive frikiendt.

2) Saa og, at alle de af Actor imod og om Hr. Mossin og Hustrue udi hands Indlæg og videre brugte utilbørlige Expressioner og beskyldninger bliver, som urigtige og ubevislige anset og mortificeret.

3) At Hr. Birchedommer Dahl, som urettelig haver ladet Madame Mossin arrestere og hende, som hun er en Misdæder, i alt tracteret, bliver for saadan tilføyet Spø og skade tilkiendt at betale hende efter de gode Herres Godtbefindende.

4) item at Hr. Mossin og Hustrue bliver aldeles frikiendt for at betale noget af, hvad deres Datter formedelst sin Misgierning kand blive tilkiendt at have forbrudt.

5) Og ligeledes, at Hr. Mossin og Hustrue aldeles bliver frikiendt for at betale noget efter Actors urimelige Paastand af Hr. Clausens Gield.

6) Samt og at Hr. Birchedommer Dahls giorte irettesættelse og forklaring forsaavidt dend maatte anrøre Hr. Mossins og Hustrue, bliver udi alt som ugrundet anset og til Sidesat.

7) Og endelig, at Actor vorder tilkiendt at betale Hr. Mossin ald ham ved hands Hustrues Arrest og viidere dem ved paaførte Proces af tvungne Udgifter og bekostninger skadesløse holde.

Da ieg Sagen i saa maade allerydmyst herved til de Høye Herrer Commissariers retfærdige og Lovforsvarlige Dom indlader.

Som stedse blive

Højædle og Velbaarne
Herrer! og Landsdommere
og
udi denne Sag Kongelig
allernaadigst befalede
Commissarier

Deres
allerydmystge
Tiener
H. U. Sandberg
beskiket Defensor

Raadmand Gabriel Bold mødte derpaa paa Jomfru Karen Birgitte Mossins Vegne og procederede sit skriftlige Indlæg, som lyder Ord til andet som følger.

Høyædle og Velbyrdige, Velædle og Velbyrdige Kongelige Commissarier.

Fordi Hr. Mossin har andraget for Høyædle og Velbaarne Hr. Conference Raad og Amtmand von Ørtz, at ieg iche for ham og Kiæreste har observeret deres Rætt og derfor er efter hands ønske constitueret Procurator Sandberg at være deres Defensor udi denne Drabs Sag.

Førend Sagen blev anlagt reyste ieg til Hr. Mossin og talede med ham om hand kunde have noget at erindre, eller hand nogle fornødne Spørgsmaal saa skulde gøres til Vidnerne, da vidste hand intet, eller havde noget at indvende, hand var ey selv ved Commissionen, og de kunde have sagt mig, hvad der skulde observeres som den, der var Sagen bekiendt, men ald Ting blev fortiet for mig. Ikke desto mindre fremkom Hr. Birchedommer Dahl, som Actor med sine Spørgsmaal, at ieg ikke kunde have nogle Contra Spørgsmaal, og naar ieg spurde Videre, om de vidste noget Videre at give Oplysning i Sagen svarede de ney! saa maatte ieg lade mig nøye, og at gøre nogle Contraquæstioner til Vidnerne, som kunde forvilde dem, da de i deres Svar, og giørende saa tydeligere og med megen Vidtløftighed, det var ey fornøden, allerhelst, da ieg i min Constitution var erindret, ieg skulde efterstræbe, og see derhen, at Sagen kunde komme til Sandheds Oplysning, det kand ey anderledes under Sagen befindes. Ved sidste Commission erindre ieg, at ieg var beskiket for Jomfru Mossin at svare i Sagen for hende alleene, og skal min Demonstration være denne. Dersom Jomfru Mossin efter hendes gjorde bekiendelse alleene har været i dend Gierning og forgivet Salig Hrr. Clausen, at det er en ond Gierning og ilde gjort af hende, men alle Mennesker, som hører og spørger derom, de tænker, troer, og siiger, hun ey allene har været i dette Drab, men der maa være andre Medviidere i Sagen. Dog har det iche været muligt, at faae det oplyst, har Jomfru Mossin været til Konfirmation, men ieg ey ved? (Hun blev konfirmeret 19. April 1752. H. S.) da har hun under sin Information ikke bleven oplyst og forklaret noget tydeligt om det 5te bud, hvad dærudi forbydes og befales, men alleene lært dend bogstavelige Kundskab, og saa løst har hun lært sin Christendom i det som andet meere. Hvor oplyst hun er veed ieg iche, men hun forklarer i sin bekiendelse, hun ey vidste, det var Rotte-Kruud hun strøde paa Sylte-Tøyet. Og hun svarer, efter Hr. Clausen var død og opskaaret og hos ham var befunden Rotte-Kruud, forestilte hun sig, at det var det, hun kom i Kagen, som hand spiiste, og deraf kand erfahres, at Jomfru Mossin har været taabelig og gandske eenfoldig, idet hun ey forhen har vidst, at det var Rotte-Kruud, men muligt anset det for Sucher, som det og ligner, saa at Jomfrue Mossins Forældre kand have en Deel Aarsag udi deres eget Barns ulykke, der saa skødesløst har omgaaet forgift, og lagt det paa en Himmel-Seng, thi om en af Pigerne havde kommen over det og anset det for Sucher? kunde de ved

Leilighed havde taget sig en Kage og strøet det paa den og derved selv forgivet sig, hvem skulde været Aarsag i dend Ulyche, Hr. Mossin eller Kiæreste! var det Agtsomhed af Hr. Mossin, som en forstandig Mand, der for nogen tiid siden havde ladet sig tilkiøbe noget Rotte-Kruud, at hand iche sørgede for, at hvad der blev tilovers fra det, som blev brugt til Rotter? hand selv burde giemt det, og ikke at komme paa en Seng at ligge, sit umyndige, Eenfoldige og uskyldige barn til største Ulyche? ieg tror at dersom Jomfru Mossin vilde troværdig forklare dend rette Sandhed udi Sagen, saa skulde hun befindes gandske uskyldig at døe, men efter hendes bekiendelse har hun paataget sig ald ulychen, og det af kiertighed til sine forældre, og vil alleene døe, men kommer det dertil, at Jomfru Mossin skal gaa til sin Død? da bliver dertil saadan en hierte Angst, Pine, Skælven og Bæven, at det, som nu er skiult, bliver aabenbaret. Dend haarde Irettesættelse, som Actor har paastaaet at Jomfru Mossin skulde lide, dend haaber ieg at blive formildet, thi hvad skal hun ansees for andet, end et Barnagtigt Barn, der ey veed hvad hun har giort, da hun var i sit 17 Aar? det er da Ungdoms Uforstandighed og en ond Gierning, at drabet er skeet, og naar da et Liv bødes for et andet, det kand være straf og betaling nok. Hvilket ieg, allerunderdanigst indstiller til de høye Herres uvildede og retsindige Dom, saa lever.

Høyædle og Velbyrdige o. s. v.

Underdanigste hilsner.

Nyekiøbing 4 Novbr. 1755.

Gabriel Frandsøn Bold.

Hvorefter dend nærværende Madame Mossin og hendes Datter blev af Retten udspurgt, om de noget viidere til deres forsvar havde at frembringe, og Jomfru Mossin vedblev efter Hr. Procurator Sandbergs Tilspørgsel sin bekiendelse om sine forældres uvidenhed udi hendes begangne Misgierning, og hvorefter da Sandberg paa Hr. Mossins og Madame Mossins Vegne aldeles benægte og imodsaagde, det af Jomfru Mossins Defensor indgivne Skrift, som uden beviis allene efter hands egne Tanker og urigtige Suspiciet er bleven sammensat, for saa vidt det kand synes og er imod Hr. Mossin og hands Kiæreste og derhos overalt refererede Sandberg sig til sit Indgivne forsvars Skrift.

Birkedommer Dahl fornåm at Sandbergs vidtløftige Indlæg er opfyldt med en Deel urigtige og ubevislige fortolkninger hand har oversprunget een Deel af Beviislighederne og meget betient sig hist og her af Hr. Mossins og Hustrues fortællinger, maatte derfor begiære mod ald forudtagen Reservation samme hands modtagne Indlæg, saavel som Hr. Raadmand Bolds, til Besvaring og nøyere Overtydelse til hvilken tiid Disse Commissarier maatte behage at udsætte, og til dend Ende udsattes Commissionen til Løverdagen dend 29 November. Og blev derefter Arrestanterne fra Retten leverte.

H. Flindt.

Anno 1755, 29. November indfandt sig Justitsraad Høserich for at modtage hvad Actor maatte have at fremstille, og efter at Arrestanterne

vare for Commissionen fremstillet, fremlagde Actor sit Indlæg, der lyder som følger:

Høyædle og Velbyrdige o. s. v. Sagen er altfor klar og uimodsiigelig, at Defensor Raadmand Bold ey har kundet andet, end intercedere for Jomfru Mossin at nyde Moderation i sin forventede Dødsdom, ieg har intet imod hands betænkning at hun aldrig uden sine forældres Vidende har dristet sig til saa offentlig at øve saa gruelig en Gierning, thi har hun som eneste Pigebarn forstaaet efter andre kielne opdragne Børns Art at sætte sin Fader en Voxnæse paa, saa fæster ingen fornuftig Husfader troe til, at saadan eneste barn maatte have frygt for en Moder, som ingen Sandheds Tunge kand siiges at besidde Enfoldighed saaledes at Datteren skulde sætte hende en Vox-Næse paa, og øve Gierningen uden frygt og Undseelse for hende, med mindre saadant tilforn indbyrdes er overlagt, og naar da en Mand var fordybet i sine gamle Scholastiske Studeringer, søm den fordem Rector i den Nystedske lille Latin Skole, kunde det vel være giørligt, at Moderen og Datteren faar Faderen og Manden til at sige ja, naar de ikke vil have hand skal sige ney. Men ieg har sagt, at ieg kand iche troe, hand er uskyldig. Thi hand har ved Examinationen ved betænksomhed og Haarkløverier, inden hand fih et Svar udprentet, viist, at hand ey har glemt at indeholde med omstændelige Svar, og de Herrer har hørt, hvorledes ieg undertiden har maattet erindre ham at sætte Glosebogen til Siden, inden ieg kunde naae nogenledes Svar paa Spørgsmaal, ligesom hand og har erindret mig derpaa, skjønt urigtigt, at Spørgsmaalet var besvaret. Raadmand Bold skriver i sit Indlæg — har Jomfru Mossin været til Confirmation, hvilket hendes Forældre har tilstaaet, men hvad den anden Omstændighed angaar, at hun har lært sin Christendom løst, da er det en altfor bekiendt Sag, at der er saavel i Skole som i Præste Læsning, at Ungdommen faar ret Smag paa Morale, thi at oplæse den den prentede bogstav holdes ofte for nok, hvilket hvor det fattes, gierne kommer af Mangel paa Lærerens egen Dygtighed, der begribes intet meere, end at læse fra sig, paa samme Maade, som Lærdommen ham selv er indpryglet. Ja Hr. Mossin har endnu nogle Dicile fra Nysted Skole, som baade er og i Anseelse, der ey roser ham for Sagtmodighed, Lærdom eller mild Herredom i dend Tiid. Ieg vil saa kortelig begive mig til Sandbergs indlæg af 4 Novbr sidst, dog maa ieg først erindre det mærkelige Sprog som Mons. Sandberg, som atter er for, at Jomfru Mossin skal svare paa, nemlig at hun erklærer sine forældre uskyldige, det var uforødent efter at dend eller det, som har faaet hende til at bekiende, har og været for at frikiende hendes forældre, ieg tilstaaer dend Persohn ieg ved mig selv har føye til at mistænke, nævnes ikke af Mangel paa beviis. Mons. Sandberg er særdeles for, at Datteren ofte skal som meest troelig i Moderens Overværelse for Commissionen repetere deres Uskyldighed, at de efter indrettet Plan intet skulde befrygte Sagens Variation ved nøyere og Sandfærdigere bekiendelse til Undgivelse for Forældrene, her Moderen, som ligger hende paa hierte,

da ieg derimod finder Sagen dermed af Sandberg meget forværret, saa som ieg bestandig havde ventet, og om ey før, da ved Raadmand Bold paa hendes yderste, ventet en sandfærdigere bekiendelse, men naar hun hører sine forældres frygt derover, ved Sandbergs Paamindelse i saa ofte Spørgsmaal, da bliver hun i sin blinde Lydighed for Forældrene, og tænker, det er nok, hun lider alleene, hvor efter bekiendelsen, som hun fra først af megen hæftig og Omstændelig ernægtede, er bleven saaledes indprentet, da hun saa sig ikke at kunde undflye. At deres Datter fritager dem ved bekiendelse, det gjør intet til Sagen, hvilket ieg tilforn har skrevet. Og ieg siger, at ingen anden end omskrevne Persohn (Procurator Sandberg) er Aarsagen til at ieg ey har kundet kommet længere med bekiendelsen og besvarelsen i Sagen, det som de Herrer Commissarier har hørt, og som er passeret for Amtmanden, at naar Vidner, og særdeles af Gundersløfs Sogn spørges om forgivelsen, svares, at de ey kand bevise saadant, og naar de er erindret uden frygt at skulde kun fremsige, er der dog tilbageholdt nøyagtig forklaring om det som mand har formodet, at de vidste noget om. Ja ieg tvivler ey paa, at naar Mons. Sandberg havde været tilladt at procedere ved forhøret, ligesom Mons. Toft til dend Ende mældte sig, kand de have tractt Sagen ud med saadané Lamentationer at Vidnerne end meere havde frygtet at sige, hvad de vidste, naar de ey medbragte Tings Vidne paa deres Udsiigende. Men er det de Høye Herrer og siden Høyeste Rætt som det tilkommer at sige, hvorvidt enhver bør lide, og hielper slet intet aid den Ravage og Reservation, som Hr. Sandberg for et feedt Sallaries Skyld, protocollerer og omtaler, ligesom til en, hiertstyrkning for Arrestanterne og visse nærværende. Ligeledes skriver Mons. Sandberg at hand skal og vil vise, at der iche er noget paa alt det, som af Actor er blevet fremsat. Mons. Sandberg maa have saa store Indbilledninger om sin Apologie, som hand lyster, men uden at bevare alt det Efterfølgende, saa viser alleene saadan Skrivemaade, at Klygtigheden stuser, og det maa have været en Daare, som ofte skeer, der forblinder baade Øynene og forvender Sandheden indtil Halstarrighed i Menigheden. Vel har ieg læst, en af vore Tidens Autors for skemtevis fremføre, hvorledes der kunde giøres forsvars Skrift for fanden, men ieg skulde ey troe, at Sandberg har taget saadant op for Alvor, og søgt derefter at vise sin Kunst. Saa alt, hvad saa ieg vil sige derimod er dette, at da Hr. Clausen selv haver Vidnet og Hr. Mossin og Hustrue og Datter udsiigende i Sagen, som iche kand fordreie dens Natur og rette beskaffenhed, hvorfor det er forgæves, at Hr. Sandberg afstumper Vidnesudsigende og de skyldiges Svær og forklaring ved Examinationerne, ja andre Steder rett oversprungen og forbigaaende, og i saa fald er min Besvaring ufornøden. Iblandt Vidnerne har Hr. Pontoppidan (Sognepræsten i Torkildstrup) og Kiereste under deres Eed, om deres Søn Studios. Dines Pontoppidan har baaret enten før eller efter Hr. Clausens forlovelse, Kierlighed til Hr. Mossins Daatter, i Tiiden at Ægte hende, men de benægter det, at de veed intet deraf, selv har hand omsider paa Spørgsmaal, ligesaa ved Eed benægtet det, ja Hr. Mossins

Datter selv fritager ham, i Anledning af hendes Udsigende til Hr. Conference Raad Øertz, hvis Ordre følger Acten, men alleene her anføres, at ingen forglemmelse mig skulde tillægges — og lyder som følger.

Velædle Hr. Birchedommer Dahl. Siden Afreysen har Jomfrue Mossin ikke været at formaa til videre eller anden bekiendelse end forhen er Declareret, dog indlod hun sig i forgaars for Hr. Provsten og mig, at hun havde fattet Godhed for Dines Pontoppidan og følgelig Afskye for Hr. Clausen, men benægter haardeligen, at bemeldte Pontoppidan aldrig har begieret hendes Kierlighed, eller er i ringeste Maade vidende om det af hende forøvede, men gjør saadan Forklaring, at Pontoppidans behagelige Omgang har indtaget hendes hierte, og Hr. Clausens koldsindige Opførsel betaget hende ald Lyst til hands Persohn det hun alt siger, at hun holdt for sig selv, og hendes Forældre uafviidende.

Nyekiøbing Amtsgaard den 28 Juni 1755.

L. C. Øertz.

Ligeledes fremlægges en anden Skrivelse. Paa Actors Forlangende bevidnes, at Salig Hr. Johan Clausen blev forlovet med Hr. Mossins Eneste barn og Datter ved Michels Dagstider 1754 og var samme Forlovelse uhemmelig, saa som jeg hørte, at Forældrene som Datteren dertil gave deres Ja. Hvad angaar Forgivelsen da saa snart Hr. Provst Dorph omstændelig tilmældte mig om Hr. Clausens Svaghed og at der tvivledes om, at hand var forgivet, fik ieg af Apotheket her udi Nyested Medicamenter derimod, saavel som udi anden Svagheds Tilfælde, men inden ieg kom og medbragte disse Medicamenter til Sundbye Præstegaard var Hr. Clausen alt død, saaledes under Eedstiltaaelse, saasandt hielpe mig Gud og hands hellige Ord.

Nysted den 3. October 1755.

A. F. Schæffer.

[Aktor fortsatte endnu en Tid, hvorpaa Prokurator Sandberg fik Ordet, men ingen af dem fremførte noget nyt; kun vævede de frem og tilbage over det tidligere omtalte]; derimod fandt Raadmand Boldt paa Karen Birgitte Mossins Veigne ikke fornødent at svare viidere paa dette Actors sidste Indlæg, eller noget viidere i Sagen foretage, men indlod dend til Disse Commissariers Kiendelse.

Anno 1756, 10. Januar indfandt sig udi Commissionen begge Commissarier for efter Vedtægt udi den optagne Sag, deres Betænkning og Dom at afsige, hvilken efter at Arrestantinden Karen Birgitte Mossin ledig og løs for Retten var fremstillet, saa og Hr. Mossin selv til stæde værende, men af Actor blev anmeldt, at Madame Mossin, som fandtes at ligge i Sengen i sin Arrest i forrige Oldfrues Kammer, gav hun Actor til Svar, at hun ikke kunde for Svaghed komme ind i Commissionsstuen eller for Commissionen præcentere sig Dommen at anhøre, Men tillige anmeldte at være Syg fra Nytaar af.

Commissionens Dom kiendes saaledes. Naar man til denne Sel-somme og Afskyelige Gierning, at en Fæstemøe ved Forgift, sin forlovede Kiærest har af Dage taget vil, saa kand

dertil ikke findes anden Ophavs Aarsag end som Giærrighed. Thi som den eene Siide den aflivede Præst Johan Clausen ved det forehavende og ved andres Mellemandling tilveyebragte Giftermaal med een efter almindelig Siigende formuende Mands Eneste Barn siunes mere at have haft hensigt til sin behørende Omstændigheders Istandsættelse end nogen forfattet Inclination til Persohnen, saa har hand og ved formerchede Kold-sindighed og i nogen Maade tilkiendegivet Mistyk over hands Persohn og andre Tilstande ikke vildet været denne første, som paa dend ingangne forlovelse har vildet Renonceres, for ikke sine fæstens Gaver hand til andre skylder at forlise og i videre vidtløftighed at geraade. Paa Fæstemøens forældres Siide kan derimod meere Undskyldige, denne onde Passiar siges at have hærsked, da De ved Deres barn Declarerede, ja og Deres egne befundne Utilgenhed til Giftermaalsfremgang, heller har vildet ladet Datteren indgaae et misfornøyet Egteskab, end den Guld-hals-Tour med Ørenhæng og Armbaand at tilbagesende og muligvis nogle Penges udbetaling at være undergiven, hvis ikke Intermedium til hendes befrielse kunde udfindes, som da ulyksaligen af Datteren er bleven i Verksat. Disse som med Publici formodninger og Acternes Anledninger overensstemmende især efter Actors Vidner art. pag 155—100—129 haver tillagt dend beskikkede Sagssøger sin meste og mueligste flid at anvende, for at inquire og opdage, om ikke Datteren til sin forøvede Gierning kunde haft enten fader eller Moder eller andre til Tilskynder, Paafinder, Raadgiver eller Medvider, helst det for alle kunde siufnes utroligt, at saa Ungt fruentimmer, udi sin Alders 18de Aar, (Kun 16 $\frac{1}{2}$ Aar gl. H. S.) skulde have hiertelaug, Overlæggelse og Dristighedsmod til et saadant foretagende for sig alleene at paafinde og fuldføre. Der haver da i Almindelighed aftrot sig Suspicion, saavel hos Fader og Datter, som et Overlægt til Sagens og Sandhedens forløgelse. Thi naar alleene ansees dend Omstændighed med Syltetøyet udi de bagte Kager erfahres det, at udi det første holdte forhør af 10. Juni, at alle Tree ere enige om udi til Gierningens Smykkelse, at der var Sylte-Tøy i alle de bagte Kager, hvoraf Fader, Moder, Datter, Hr. Clausen og Pige Sophie havde spiist, følgelig intet særdeles eller skadeligt for Hr. Clausen været tillaved. Og endskiønt Datter og Moder, ved bekiendelse den 25. Juni, forklarer, hvad og man kiendte, af heele Syltede Rips de fra Deignen Waldshebens Huus leveres havde, nemlig een ordinair The-Under-Koppe halvfuld og saa mange at bonden deraf var skiult, saa vedbliver de dog at bekræfte at af disse Rips vare komne udi de 2de Kager, som Datteren selv spiiste, 3 til Faderen, 1 til Moderen og udi de 2de, som Hr. Clausen fik, som endda skulde skiule een saa stor Portion af Rotte Krudt af 2de Toppede Theskeefulde eller saa meget som for en Skilling gives af hvidt Sucher. Efter Datterens Tilstaaelse og Hullebech Vidne sees, at Stue-Pigen Sophie Fache ved forud udi Deigneboligen dend 20. Juni, sit forrige Udsagn haver forvansket og bekiendt, at der udi dend fra Hr. Clausen levnedes Kage, som hun spiste, intet Sylte-Tøy fandtes, og ey heller ingen af husets nærværende folk ved til-

lavelsen ville have set noget af Jomfruen at være lagt udi Kagerne, ved de 2de til Hr. Clausen præparerede Kager. Ja Kokkepigen har beeediget i forhør af 11. Juni at der ey var Sylte-Tøy udi de Kager, som Hr. Mossin og Datter havde forhen spist. Saa Sandheden i dend Post ey klarlig er kommen for Dagen, men formodentlig nok er sammenlagt fordølget. Af disse med fleere Acten indeholdende betænkelige Omstændigheder, hvoraf med fleere ved Hr. Mossins Hustrues bragte Forhold, Hr. Mossin paagieldende vel forekommer, kand da ey andet, med en grundig formodning uddrages, at om end ikke Hr. Mossin udi drabets forøvelse haver været Medvider, han dog efter Hr. Clausens Død maa have faaet Kendskab om Omgangen, og hvem derudi Deel havde, som hand af Kierlighed til sin Datter haver søgt at skiule.

Saa kiendes i Henseende til Sogne Præst Hans Mossin i Anledning af Lovens p. 117, at hand naar Datteren sin Straf udstaaet haver bør for Retten sin benægtelse Eed aflægge, at hand hverken ved Ord, Raad eller Gierning ved det paa Hr. Clausen forøvede Drab, haver formodet er sket, været viidende ey heller efter fuldførelsen nogen viidere Kiendskab om Gierningen og de udi Sagen implicerede Persohner erholdt haver, end hvad hidintil for denne Rætt er bekjendt bleven. Efter hvilken Eeds Aflæggelse, hand for sin Persohn, for hidtil skede Tiltale, i denne Sag bør frie at være, saa hannem til ingen slags Præjudice bør geraade; skulde hand ikke til saadan Eed sig fortrøste, da bør hand under Saligheds Eed sin viidere forklaring om alt hvad hand til Sagens og Sandheds rette Oplysning kand være viidende at udsiige, og for hidtil skeede fordølgelse og derved forvoldte Sagens Ophold og Vidtløftighed til Omkostninger 100 Rd. at contributere og betale.

Madame Sophie Christine Winther betreffende da uagtet, at af dend for hende og Mand beskikkede Defensor ald Fliid er anvendt udi det for dennem indgivne Forsvars Indleeg under 4. Novbr. 1755, begges forhold paa bedste Maade at undskylde og mistanken om nogen Deelagtighed udi Misgierningen fra dennem at afvende, og de tilligemed Datterens og deres egen benægtelse, om at have været Medvidere eller Raadgivere til det forøvede, formedelst de og efter Loven tilstrækkelig Overbevisninger om, at saa hemmeligt et foretagende fattes, saa kand det dog ikke nægtes, at ved fornuftig Overveielse af nesten eenhver af Sagens Omstændighed, dend Slutning kan uddrages, at Moderen fremfor Faderen til Salig Johan Clausens Forgivelse enten maa have hiulpen at forrette eller at fordølge.

[Angaaende Madame Mossins mistænkelige Forhold i Mordsagen skrives der nu vidt og bredt, men grundet paa hendes vedholdne Nægtelse og Karen Birgittes Bekendelse kan der ikke fremlægges noget sikkert Bevis om hendes Skyld, og Kommissionen afsiger saa følgende Dom]:

Denne Commission holder for Rætt at være, at Madame Sophie Christine Winther, naar hun ikke ved sin Mands forhen aflæggende Eed, om nogen Medviidenhed eller Deelagtighed udi dette begangne Mord paa Hr. Clausen overtynes, tør ved sin høyeste Eed for Rættens benægted, at hun

hverken med Raad, Ord eller Gierning udi Forgivelsen dend 30. April 1755 ringeste Anledning haver taget, sig dermed befattet eller derom førend at det har været fuldraget, i mindste Maade har været viidende, efter hvilken Eeds Aflæggelse hun fra ald, imod hende skeede Paastand denne Sag angaaende bør befriet at være. Men skulde hun enten af sin Mands Eed om sin Deelagtighed udi Drabs Gierningen blive overbeviist eller hun selv af sin Samvittigheds Rørelse ikke dristed sig til dend foreskrevne Eed at aflegge, da bør hun som Medskyldig ansees og paa Livet at straffes, betale de paa hendes Tiltale paagaende Processen og andre Omkostninger og til Kongen have sin Hoved Lod forbrudt ved Justitieens viidere befordring. Hvorved og stadfæstes dend hendes Persohn efter saa mange og stærke Suspicioner paalagde Hæftelser, som fremdeles indtil efter Datterens Exekution og hendes Mands og egen Eed er bleven aflagt continuerer, saa hun efter sin Defensors Paastand ingen tiltale derfor kand være tilføyet at give.

Datteren Karen Birgitte Mossin er egentlig dend, som af den bortdøde Hr. Clausen er bleven sigtet for af have udi de ham budne Kager i sin Faders Præstegaard i Gundersløf som Faderen selv i forhøret pag 18 tilstaar, at hun overtalede Hr. Clausen til at spise, da han ikke vilde, tilbragte ham det onde og dend Forgift, som dend 1ste Maj 1755 hands Død foraarsagede Endelig kommer hertil Karen Birgitte Mossins egen bekiendelse af 25. Juni 1755, at hun selv havde strøet Rotte-Kruud paa Sylte-tøyet udi Kagen, som Hr. Clausen spiste til dend Ende, at hand skulde døedt, og af Aarsag fordi hun ikke gad lide ham, dog uden derunder til nogen anden Kierligheds befordring at sigte. — Vel er det hendes Forsvar Raadmand Bolds Mening, at det for dette ubetænksomme Pige-barn, om hvis grundige Undervisning i Christendom og Confirmation hand tvivler, naar hun til Straf for sin Gierning Liv for Liv skulde bøde, men som der i henseende til det første er viist af hendes egen, samt begge forældres Tilstaaelse, at hun allerede for 2 Aar siden efter foregaaende Confirmation er bleven udi Alterens Sacramente deelagtig, følgelig som et Præstebarn ey kunde være uviidende om, at groft Mord var Synd, og der i henseende til det andet, ikke staar til denne Rætt, nogen Moderation udi Straffen at give, omend skjønt denne Commission med Ønsksomhed og største Vemodighed afsiger en Dom, at et af Gud og Naturen paa Legem og Siæl veldannet og begavet Fruentimmer af Hederlig Stand, udi sin blomstrende Alder, da hun først udi det menneskelige Societet skulde begynde at leve, paa en Voldsom og forskrækkelig Maade, deraf skal udrides, fordi hun ikke en diævelsk Indskydelse og Tilskyndelse behørig Modstand haver, men samme i Verksat, endskjønt ved Lovlige og tilladelige Midler hendes Hensigt til forlovelsens Ophævelse med Hr. Clausen havde været at opnaa, og et misfornøyet Ægteskab været at undgaae, hvorfor denne Commission maa efter sin Pligt skjønne, og eragtes ret at være, „at Karen Birgitte Mossin andre til Afskye og Exempel bør efter Forordningen af 7. Februar 1749 paa Liv og Lemmer at straffes, og før,

som efter henrettelsen at omgaaes, og om hun nogen særdeles Midler uden for sine forældres boe, er eiende, da samme efter Omkostningernes Udreedelse, til Kongen at hiemfalde, hvormed kiendes billigt, at de af Hr. Clausen bekomne Fæstens Gaver igjen restitueres.“ Hvad iøvrigt de af Actor gjorde Paastande angaar, at Faderen Hans Mossin, burde saavel betale dend Gield, hvortil afgangne Hr. Clausens Stervboe ikke fandtes tilstrækkelig som og for ikke at besvære Landet med denne Sags paagaende Omkostninger; det kand af denne Rætt ikke bifald finde, allerhelst i befindende uskyldigheds Tilfælde deres Jammer over Eneste barns ulykkelige Skiæbne er stor nok, at De deres formue skulde berøves, hvortil ingen Lovlig Adgang findes. Saa Hr. Mossins boe ey viidere til Sagens Omkostning, naar befrielses Eeden er aflagt, bør at contribuere.

Efter Dommens Indhold bør ingen Excutio til Livs Straf paa nogen foretages forinden dend efter de Paagiældendes forlangende til Høyesterætt er bleven paakiendt eller derpaa Kongelig Resolution indhentet.

Actor begierte derpaa ydmygst Commissionens Acter og Dom beskrevet for samme til videre Indstevning.

Saundberg, som mødte paa Hr. Mossins og Hands Hustrues Veigne begierede ydmygst denne afsagte Dom beskrevet meddelt.

Raadmand Bold begiærede Doms Acten beskrevet til Appel, hvilket af Rætt blev consenteret — og derefter delinquentinden til forrige Varetaget blev afleveret, og denne forretning sluttet.

Actum Marieboe og Nielstrup, 16. Februari 1756.

J. B. Høserich.

H. Flindt.

Højesteretsdommen.

Aktor var Procurator Johan Joachim Anchersen. Commissarierne indstævnedes i Retten at møde „for Os udi Vores almindelige Høyeste Rett, deres Dom at see og forsvare“.

Som Hoved-Parterne var stævnet Karen Birgitte Mossin og Moderen Sophie Christine Winther, tilligemed den allernaadigst anbefalede forsvarer Procurator Frederic Wilhelm Wivet samt Sogne Præsten Hr. Hans Mossin Sagen selv at tilsvare, Citanten Procedur, Paastand og Irettesættelse at anhøre, og derefter Dom at lide.

Tirsdagen den 25. Maj paastod Procurator Wivet allerunderdanigst Commissariernes Dom saaledes forandret, at Karen Birgitte Mossin vorder at lide den ved Forordningen af 1697 for grove Mordere dikterede Straf, samt have sin Hovedlod til Kongen forbrudt, og hvad, om hun nogen eyer.

I Henseende til Hr. Mossins Hustrue paastaaes, enten at hun bør bøde Liv for Liv, og have sin boeslod til Kongen forbrudt, og hvad, om hun nogen eyer; eller og, om det skulle eragtes, at der ei er beviis nok imod hende, saa indstilles, hvorledes hun for sit høiest mistænkelige Forhold fortienet at ansees. I Henseende til Hr. Mossin indstilles, hvorledes han for sit mistænkelige og mislige Forhold fortienet at ansees.

Onsdag den 26. Maj. Procurator Born mødte med contra stævning,

og allerunderdanigst paastod, at Commissionen tilligemed alt under Sagen passerede, saa især Actors Birkedommer Dahl Expressioner og Irettesættelser, icke bør komme Hr. Mossin paa liv, Ære gode Navn og Rygte, ei heller hans Hustrue paa liv, Ære, og frelse til Forkleinselse eller præjudice i nogen Maade, men at de for Actors tiltale i denne Sag vorder allerunderdanigst frifunden, og Actor, for Opførelse i denne Sag vorder til corrigered og anseet. Indstilles, om Præsten og Præstens Kone bør foranholdes deres regres til Actor.

Procurator Wivet indstilled, om Karen Birgitte Mossin ikke for Actors videre tiltale i denne Sag burde fri at være.

Vota.

Ramus (talte meget længe): Karen Birgitte Mossin, som sigtes for at have forgivet sin Kiæreste, har 4 Gange for Commissionen bestandig vedblevet den bekiendelse, at hun alleene, uden nogens raad eller tilskyndelse, eller nogens medvirkning, har kommet Rotte-Kruud i en Pandekage. Forordningen af 1697 er ikke antagelig som Straf for hende. Da Hr. Clausen ei var hendes Ægtefælle men alleene Forlovede, saa at det kunde ophæves godvilligen. Forordningen af 1747 passer heller ikke, da den er om forskellig grove Mordere, som udeh Anledning myrdede; hun har dog haft et Slags Anledning, da hun elskede en anden, og ikke gierne vilde have Hr. Clausen. Det Brev, Madame Mossin har skrevet i Arresten, befrier hende mere end det fælder hende, da hun deri beder sin Datter tale rent ud. Præsten Hans Mossin er der aldeles intet beviis og ingen Formodning imod.

Concl[usion]: Karen Birgitte Mossin bør paa hendes begangne Mord paa Hr. Clausen miste hendes Hals og hendes Hoved sættes paa en Stage samt have hendes Hoved lod forbrudt, og Iord til Kongen om hun nogen eyer. I det øvrige bør tilligemed alt det i og under Sagen passerede, samt Actors Expreccion og haarde Irettesættelse ei komme Hr. Mossin til mindste fornærmelse paa Ære, liv og frelse, men de begge at være frie for Actors ubemøielige Tiltale i denne Sag.

Hoppe: Karen Birgitte Mossin har i Begyndelsen nægtet Factum, men siden 4 Gange bekiendt sig allene skyldig. Moderen var meget kold-sindig da hun kom til Hr. Clausen i Præstegaarden, da han var saa slet; dette med mere har kastet mistanke paa hende.

Concl.: Karen Birgitte Mossin bør for sin afskyelige Gierning miste sit Hoved ved Sværdet have Hovedlod og Jord forbrudt. Madame Mossin bør for sin højest mistænkelige og foragtelige Opførsel hensættes i tugt-huset paa Livstid. Hr. Mossin bør for sin koldsindige og skiødesløse Omgang i denne Sag betale 200 Rd. til Gundsleff Sogns Fattige og ligesaa meget til Johan Clausens Stervboe, men iøvrigt for Actors Tiltale fri at være.

Veysel: Til Karen Birgitte Mossins frelse er intet at sige, da her er corpus delicti. Hun er ei af de Folk, som har gjort en ulyche alleene for at giøre en ulyche.

Concl.: Som Ramus.

Suhm, Lassen og Klevenfeldt votere som Ramus. Klevenfeldt: Da Datteren gjorde sin bekiendelse, bad hun og Forældrene om Forladelse. Dom som Ramus. Rosenchrone: At Karen Birgitte Mossin er skyldig at døe er klart. Concl.: Hun bør bøde Liv for Liv, have Hovedlod og Jord forbrudt. Om Forældrene Dom som Ramus. Bartholin: Dom at Karen Birgitte Mossin bør lide efter Forordningen 1697. Over Forældrene Dom som Ramus. Fallesen: Dom som Ramus og Forældrene bør for Actors Tiltale fri at være. Knuth og Rosenkrantz votere som Fallesen. Schouboe referer sig i eet og alt til Fallesen.

Hvorefter Rett kiendtes og Dom afsagt.

Delinquentinden Karen Birgitte Mossin bør for den af hende begangne Bestiesgierning, sig selv til Velfortient Straf og andre lige Sindede til Skræk og Afskye, miste sin Hals, og hendes Hoved at sættes paa een Stage, have hendes Boeslod forbrudt og hendes Jord til Kongen, om hun nogen er eyende.

Idet øvrige bør Commissariernes Dom ikke komme Sogne-Præsten Hr. Hans Mossin og Hustru Sophie Christine Winther til fornærmelse paa Ære, Liv og frelse eller til Penges udgift i nogen maade, men de bør for Actors videre tiltale i denne Sag frie at være.

Reventlov.

Denne Allernaadigste Høyeste Rettens Dom med forfulgte Kongl. Confirmation og af os undertegnede Lovlig forkyndt for Delinquentinden Karen Birgitte Mossin udi Arresthuset paa Nykiøbing Slott den 19. July Anno 1756.

Carl Simsen.

Hans H. K. Knudsen.

Anno 1756 dend 3die Augusti haver Delinquentinden Karen Birgitte Mossin efter denne Allernaadigste Høyeste Rettens Dom, med forfulgte Kongl. Confirmation udstaaet sin Straf ved at miste hendes Hals og hendes Hoved at Sette paa een Stage. Vedstaaes af Kgl. Mayestets Birkedommer.

N. P. Müller.

Uddrag af Nr. Kirkeby og Sundby Kirkebog.

Fredagen dend 9. May 1755 blev Hr. Johan Clausen Sogne Præsten for Stadager og Nr. Kirkebye Menighed begravet i Stadager Kirke, hand blev opskaaet dom 4 p. Paacha og fandtes der i ham en The-ske-fuld af Rotte-Kruud, at han var forgiven af det hands forlovede Kiæreste Jomfrue Mossin, som derfor blev halshugget paa Ønsløf Rettersted.

Avertissement.

Da Skiftet efter den paa saa horribel en Maade og under saa uhørte Omstændigheder ombragte Sl. Hr. Johan Clausen forrige Sognepræst for Stadager og Nørre Kirkebye-menigheder Falster er berammet at foretages i Sundbye Præstegaard den 6. Octobris og atter 24. November d. A. saa lader den geistlige skifte ret samme-stæds samme herred 3de Gange disse danske gazetter bekiendgiøre, da stervboet ey tillader ved proclamation at indkalde credi- og debitorer; thi ville de sidste til samme tiider indkomme med betaling for deres Giæld og de første med deres ligtimerede

krav; og da forudsees at stervboet ey aldeles vil strække til gieldens fulde Afbetaling, hvilket det dog burde, dersom ikke endeel til udgifter bortsmeltede, saaledes d' Hr. creditorer at tage samme i behagelig consideration, og ikke tilregne den fromme og reedelige Sl. mand, som levede lidet over naadsens aaret, det tab de maatte tage, hvis levermaade og intention var saaledes beskaffen, at ingen, om hans Liv havde en kort tiid bleven sparet kunde have tabt det allermindste. Ellers forsikres enhver efter boets tilstand og deres kravs beskaffenhed, at skulle nyde sin ret.

Ønsløv præste gaard paa Falster den 20. August 1755.

O. Dorph.

Det Mossinske Legat.

Fundatsen lyder: I dend hellige Trefoldigheds Navn har ieg, Hans Mossin, Gudsords uværdige Tiener for Menigheden til Gundsleff Sogn paa Falster, og ieg Sophie Christine Winther, hands Hustru og Ægtefælle, i Haab om at erholde vores allernaadigste Arveherres og Konges Confirmation derpaa besluttet at oprette et Testamente imellem os, og har ladet samme af Sognedeignen hæderlig og vellærde Johan Frederich Walscheben og af Skoleholderen for Schoubye Skole, hæderlig og vellærde Lorenz Krøyer, til Vitterlighed og Bekræftelse underskrive, at da det har behaget Gud paa een Maade, vi allermindst tænkte, at gjøre os Barnløse og uden Arving, da at indgaae det saaledes med hinanden for den Længstlevende maa sidde i uskiftet Boe indtil sin Dødsdag, da det Efterladte skal deles lige imellem Begges Arvinger, men skulde dend Efterlevende formedelst højest vigtige Aarsager nødes til at forandre sig, da skal dend samme give dend Afdødes Arvinger Hundrede Rigsdaler, og døer dend Sidstlevende uden at indtræde i nyt Ægteskab, da skal af Stervboets efterladte Midler legeres Fire Hundrede Rixdaler til gudeligt Brug, der skal udsættes paa Rente af Provsten i Herredet, som da bliver af tvende Herreds Præster bestyret, da dend halve Rente skal gives dend Skoleholder i Sognet, der er Attestatus, og der skal catichisere for Ungdommen een Gang om Ugen, enten i Gundsleff Kirke om Sommeren, eller i Gundsleffs og Schoubye Skole alternativ om Vinteren, dend anden halve Rente skal atter deeles, saa dend halve Deel skal uddeles af Sogne Præsten ved Stedet til de Fattigste og Skikkeligste ved Paache, dend anden halve Part skal bruges til at indkiøbe Bibler, for at uddeles iblandt Meenigheden, saa Menigheden Aar efter Aar kunde overalt blive velforsynet dermed.

Denne vor sidste Villie have vi selv med vores egne Hænder underskrevet, og ombedet de 2de overmeldte hæderlige Mænd med os til Vitterlighed og desydermere Stadfæstelse at underskrive.

Gundsleff Præstegaard dend 5te Januari 1759.

Hans Mossin. Sophie Christine Winther.

Johan Frederik Walscheben. Lorenz Krøyer.

Uddrag af Gunslev Kirkebog.

Den 18. July 1762 døde dend Velærværdige og Høylærde Mand Hr. Hans Mossin forhen Vel-Meriterede Sogne-Præst for Gunderslef Menig-

hed og blev begravet her i Gunderslef Kirke den 23 dito, hvor hans afsælede Legeme blev lagt under den store Ligsten, som ligger i Choret Ved Enden af Knæfaldet. Hans Alder var 59 Aar.

Den 14. December 1762 døde Madame Sophie Christine Winther Sl. Hr. Mossins Enke i Gundslef Præstegaard i sit Alders 73de Aar. Blev begravet i Gundslef Kirke 21. Decbr. ved 2te Klokkers Ringning.

Hermed slutter — saa vidt jeg ved — de skriftlige Oplysninger om Familien Mossin, hvis Navn i sin Tid har været paa saa manges Læber og kendt langt ud over Falsters Grænser. Skam og Skændsel har den i levende Live faaet hvirvlet højt op om sig, og heller ikke Døden har formaaet at udslette alle Spor herom.

Paa Hr. og Madame Mossin maatte det jo hvile haardt, at deres eneste Barn som en Giftmorderske havde maattet lade sit Liv, og var end Madame Mossin blevet frikendt, saa stemplede den almindelige Folkemening hende dog som skyldig — og som tidligere nævnt, endnu den Dag i Dag betegnes hun som Hr. Clausens Morderske.

„Men hvordan kunde en Moder handle saaledes imod sin Datter? vil maaske de fleste spørge. En Moder plejer jo som Regel at kunne gaa i Døden for sit Barn, og her skulde hun saa ladet sit gaa i Døden for sig selv . . . Ja, det lyder utroligt; men jeg vil saa som Svar spørge: „Har Madame Mossin virkelig været Karen Birgittes Moder?“ Lad mig straks sige, at jeg ikke et eneste Sted har set en eneste Antydning om, at der herom skulde være nogen som helst Tvivl; hvad jeg skriver staar helt og fuldt for egen Regning. Men ved at betænke den unaturlige Maade, som Madame Mossin har behandlet Karen Birgitte paa og ved at lægge Mærke til Forskellen paa deres Alder o. s. v., saa er der opstaaet en egen Mistanke hos mig.

Efter alle Data har Madame Mossin været i sit 49. Aar, da Karen Birgitte blev født, og det er jo kun saare sjældent Tilfældet, at Kvinder bliver Mødre i den Alder. Men hvordan saa — —? Ja, jeg ved intet — gisner kun.

Et Sted i Forhørene nævnes, at Madame Mossin er bleven beskyldt for at have forgivet en Kvinde ovre paa Lolland. At Madame Mossin i saa Fald ikke har elsket denne Kvinde, siger sig selv, men om denne Forgivelse kan sættes i Forbindelse med Karen Birgitte — maaske Præsten? — er kun Gisninger, som der ikke kan staa inde for. Kun det er sikkert, at Madame Mossins Opførsel overfor Karen Birgitte langt lettere kan blive forstaaet, hvis hun ikke har været hendes Moder, end dersom hun var det. Thi uden Skyld eller Del i Mordet har Madame Mossin ikke været, og med den Part — større eller mindre — som hun havde, hvordan kunde hun da saa se paa, at Karen Birgitte maatte lide for det hele.

Naar man betragter dette, fristes man uvilkaarligt til ogsaa at anse hende for djævelsk nok til at kunne gaa endnu videre i den Retning.

At hun ubestrideligt har været en saare slet Kvinde i sin øvrige Færd, viser et Træk, som er omtalt i Rhodes Skrifter.

Herom skrives. „Provst Dorph var et stort og priseligt Middel til at det skammelige Mord paa Pastor Clausen blev opdaget, men desaarsag blev han forfulgt med Had, Angivelser og fæle Beskyldninger. I sin rasende Vrede over at Provsten havde bragt Jomfru Mossin paa Retterstedet, fik hendes skjændige Moder en Jomfru Sophie Fache, som paa den Tid opholdt sig hos hende, til at udlægge Provsten som Barnefader. Hun kom nemlig til ham og forlangte at tale med ham i Enrum, og angav derefter, at Provsten havde benyttet denne Lejlighed til at have utugtig Omgang med hende. Sandheden kom imidlertid frem; en Mand, der kendte hele Sammenhængen, forklarede paa sit yderste, at Alt var Løgn. Jomfru Fache, som forsøgte at flygte, maatte endelig tilstaa Samme og nævne den rette Fader til det Barn, hun siden nedkom med, men Madame Mossin vidste atter at sno sig fra Alt.“

Hertil behøves ingen Kommentarer, da dette taler for sig selv og viser et Billede, der passer godt til den øvrige Ramme.

Til sidst kun dette. — Er end Madame Mossin gaet fri i sin Grav, og har end Karen Birgitte lidt Døden paa Skåfottet, saa er deres Eftermæle dog højst forskelligt, og de, der vil arbejde med deres Historier vil absolut faa Sympati for den sidste, ikke for den første.

Løfte Sløret for det Mysterium, der hviler over hele denne Sag, har jeg ikke formaaet, men et lille Glimt af Virkeligheden mener jeg at have faaet, og med størst Interesse har jeg igennem de guldene Dokumenter fulgt Karen Birgitte Mossin fra hendes korte Ungdomstid i Gunslev Præstegaard til hendes grufulde Død paa Ønslev Galgebakke.

Aarsberetning.

Generalforsamlingen afholdtes i Nykøbing 20. April 1917. Formanden, Amtsforvalter *Holck*, gav Beretning om det forløbne Aars Arbejde med Udgivelse af Aarbog og Afholdelse af Møder og om Forhandlingerne paa Historisk Fællesforenings Møde i Nyborg, gjorde Rede for Planlæggelsen af tre Møder i Sommerens Løb, bragte Samfundets Tak for Bidragene fra Stat, Lollands Spare- og Laanebank, Raben-Levetzauseke Fond og det Classenske Fideikommis og takkede Forfatterne for deres Beredvillighed til at yde Bidrag til Aarbogen og ikke mindst de Forfattere, der ikke var kommen med i sidste Aarbog, men velvillig havde ladet deres Manuskript vente til Pladslejlighed. Samfundet havde nu 529 Medlemmer. Formanden foreslog, at man skulde arbejde hen til i højere Grad end nu at være i Føling med hvert enkelt Sogn, saaledes at man havde Sognrepræsentanter af virkelig interesserede Mænd og Kvinder, en Tanke, der vandt Tilslutning fra flere Sider; man skulde efterhaanden se at finde de rette Folk.

Regnskabet (se nedenfor) fremlagdes i revideret Stand af Apoteker *Reddelien* og godkendtes.

De afgaaende Bestyrelsesmedlemmer — Amtsforvalter *A. Holck*, Sognepræst *J. Holck*, Lærer *O. Jansen* og Gaardejer *Ole Rasmussen* — genvalgtes. Ligeledes Revisorerne Sagfører *Bang* og Boghandler *C. Dein*. I Stedet for Forstander *Tuxen*, der var rejst fra Stiftet, og hvem Formanden bragte en Tak for den forløbne Tid, indvalgtes Amtsraadsmedlem, Sparekassebestyrer *Lollike*.

Umiddelbart efter *Generalforsamlingen* holdtes *Bestyrelsesmøde* med Genvalg af Formand, Næstformand, Kasserer, Sekretær og Repræsentanter. I Stedet for Forstander *Tuxen* valgtes Adjunkt *P. Andersen*, Nykøbing, ind i Forretnings- og Redaktionsudvalget sammen med Stiftsfysikus Dr. med. *C. A. Hansen* og Amtsforvalter *A. Holck*.

Senere besaa *Generalforsamlingen*s Deltagere under Ledelse af Rektor Christensen og Adjunkt Andersen Nykøbing Kirke og særlig de gamle Hvælvinger under Kirkebygningen.

Samfundets *Friluftsmøder* var begunstiget af godt Vejr, naar undtages Gunslev-Mødet, hvor lidt Smaaregn dog ikke hindrede Mødets Afholdelse i den smukke Præstegaardshave, som Pastor Plum havde stillet til Raadighed. Og alle Møderne var godt besøgte. Da de fleste Dagblade har haft ret udførlige Referater af Foredragene, er der næppe Grund til selv en ganske kortfattet Gengivelse her. Søndag d. 1. Juli 1917 talte Professor *Vilhelm Andersen* i Hylddalen ved *Maribo* om de to lollandske Digtere Poul Møller og Christian Winther. 14 Dage efter, den 15., afholdtes *Gunslev-Mødet*, hvor Frk. *Helene Strange* holdt Foredrag om Mord-sagen paa Gunslev Præstegaard og Adjunkt *Andersen* gav et geologisk Rids af Falsters forhistoriske Tid. Sidste Møde, d. 22. Juli, afholdtes paa samme Sted som vort Samfunds allerførste Møde: den skønne Lund ved *Næsgaards* Landbrugsskole og i Anledning af det Classenske Fideikommis' 125-Aars Jubilæum. Frk. *A Paludan-Müller*, København, skildrede Generalmajor J. F. Classens Liv og Virken, Forstander *Rasmussen*, Næsgaard, Landøkonomen Prof. Olufsen.

Regnskabet for Regnskabsaaret 1916—17 meddeles nedenstaaende i Uddrag ved Kassereren, Apoteker Reddelien.

<i>Indtægt:</i>		<i>Udgift:</i>	
	Kr. Ø.		Kr. Ø.
Formue samt indvundne		Styrelsen	131 42
Renter	1294 60	Aarsskrift	980 49
Understøttelsen fra		Møder	135 19
Det Raben-Levet-		Formue	1903 23
zauske Fond ... Kr. 200			
Det Classenske Fi-			
deikommis. —	50		
Statstilskud	— 200		
Lollands Spare- og			
Laanebank. —	200		
	650 00		
Solgte Aarsskrifter.	40 00		
Aarsbidrag	1105 00		
Subskribenter	7 00		
Møder	53 55		
	3150 15		3150 15

Nye Medlemmer.

(Tillægsliste ved Kassereren.)

Læge Johs. Bruhn, Stubbekøbing.	Læge J. P. Rasmussen, Errindlev.
Sognefoged Christensen, Reersnæs,
Bandholm.	Direktør H. H. Schou, København.
Pastor Fønss, Herritslev.	Pastor Schougaard, Ø. Ulslev.
Postekspedient Garde Hansen, Ma-
ribo.	Pastor Svendsen, Nakskov.
Kgl. Skovrider Hejberg Jürgensen,
Hanenau.	Lærerinde Frk. E. Sørensen, Nak-
skov.
Overlærer Jensen, Næsgaard.	Højskolelærer Olaf Skov, Testrup
pr. Maarslet.
Frk. E. Krøger, Holstebro.	Proprietær Schurmann Jensen, Aale-
vadgaard pr. Nysted.
Gdr. H. P. Møller, Horbelev.	Skovrider Wilhjem, Orenæs.
Forstander Norrild, Ribe.	Sakskøbing og Omegns Folkebog-
samling.
Pastor Plum, Gunslev.	Maglebrænde Folkebogsamling.
Gdr. Laurits Petersen, Sdr. Taa-
strup.	
-